

SZÉCHENYI TERV

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület

Identitás klub Tananyag

2011.

SZÉCHENYI TERV

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Készítette: Setét Ottó, Kovács András

TÁMOP 5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4. o.
Alapfogalmak áttekintése. Mi az identitás?	5. o.
Az identitás elemei. Jelek és jelzések. Szimbolika és értelmezés. Nemzeti jelképek	7. o.
Roma szimbólumok	21. o.
A magyarság eredete	25. o.
A magyar cigányság eredete	32. o.
Roma szokások, a közösségi erkölcs	40. o.
Magyar népszokások, hiedelmek	64. o.
A nők helyzete Magyarországon, a nők, mint kisebbség és identitás	119. o.
A roma nők helyzete Magyarországon	126. o.
Mellékletek: Modulzáró dolgozat	141. o.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Bevezetés

A modern társadalmakban, így napjaink Magyarországon is téma az identitás válsága, a fiatalok nemegyszer küzdenek saját identitásuk meghatározásával, megvallásával.

A valahova való tartozás tudata segíthet úrrá lenni a mindennapi gondokon, és hozzájárulhat a szociális, társadalmi helyzetből fakadó problémák orvoslásához.

Az identitás meghatározásához azonban szélesebb áttekintést kell nyújtanunk a fiataloknak, hiszen ők nem tudnak könnyen válaszolni arra a kérdésre, hogy mit jelent ma Magyarországon magyarnak, romának, nőnek vagy más csoporthoz tartozónak lenni.

A klub ebben nyújt segítséget, meghatározza azokat a szabályokat, kereteket, melyek az egyes csoportokhoz köthetők, és segít köztük eligazodni.

A klub segít a társadalomhoz való kötődés megerősítésében, ezáltal segítséget tud nyújtani a kisebbségi helyzet értelmezéséhez, elfogadásához, kezeléséhez.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

1. óra

Alapfogalmak áttekintése. Mi az identitás? Mi határozza meg az identitást?

Feldolgozási szempontok:

Az órán azokat a szempontokat kell felsorolni és értelmezni, amelyek szerint a csoporthoz tartozó diákok meghatározhatják magukat.

Itt elsősorban a szerepértelmezésre kerül sor, fontossági sorrend felállítása nélkül. Pl. magyar, anya, európai, szemüveges, fiú, stb.

Ezt követően tekintjük át azokat a fogalmakat, melyek a különböző szerepekhez kötődnek, és meghatározhatják azok értelmezését. Itt elsősorban a kisebbséghez kötődő fogalmak kerülnek előtérbe.

Fogalmak:

Identitás:

Az **identitás** én-azonosság, önmeghatározás szerepeken, magatartásformákon, értékrendszeren keresztül, mely a "teljes én" érzésével társul. A személyiségfejlődés eredménye, a szocializáció eredménye, az emberi kölcsönhatások során jön létre.¹

A **nemi identitás** az a nemi szerep, amellyel egy személy azonosul; tehát hogy valaki férfiként, nőként vagy esetleg valahogy máshogy határozza meg önmagát. A jogi nyelvben a nemi identitás alapján történő diszkrimináció a transznemű személyek elleni hátrányos megkülönböztetés bevett elnevezése.

A **kisebbség** társadalmi értelemben egy adott társadalmon belül többé-kevésbé elkülöníthető, sajátos azonosságtudattal rendelkező (például etnikai, vallási vagy egyéb) csoport.

¹ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Identit%C3%A1s> 2012-03-22

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A nemzetiség egy adott állam területén az államalkotó nemzethez vagy nemzetekhez képest **kisebbségben** élő etnikai csoport. Ma körülbelül egymilliárd ember él a világon olyan helyzetben, hogy nem tartozik az államalkotó néphez, hanem valamely nemzetiség tagja.

A nemzetiség két típusa:

- Nemzeti kisebbség: Egy adott társadalom azon tagjainak csoportja, akik nem a többségi nemzettel azonosulnak, hanem egy olyan másik nemzettel, amelynek van állama vagy ennek létrehozására törekszik.
- Etnikai kisebbség: Minden egyéb olyan kisebbségben élő népcsoport, amely nem határozható meg a modern *nemzet* fogalmával, de amelynek tagjai a többségtől jelentősen eltérő közös kulturális identitással bírnak. Vagy éppen nemzeteken átnyúló identitást mutatnak (például a több különböző anyanyelvvel rendelkező romák vagy a zsidók).
- A vallási kisebbség a kisebbségi lét legrégebbi formája, a középkori feudális államokban a hitbeli, vallási különbségek, az egyházak nagy szerepet játszottak a társadalmi csoportok elkülönülésében vagy szembenállásában. Ma is szerepet játszik a vallási elkülönülés pl. Észak-Írországon, a Közel-Keleten.

A **magyarországi romák** a romák vagy más néven *cigányok* Magyarországon élő népessége. Ők alkotják az ország legnagyobb hivatalosan elismert nemzetiségét. A magyarországi nemzetiségek közül ők az egyedüliek, akik nem rendelkeznek anyaországgal, ezért nem nemzeti kisebbségként, hanem etnikai kisebbségként határozzák meg őket. Magyarországon hivatalosan az az ember cigány, aki magát a népszámláláson, a szavazásnál, az iskolában, az önkormányzatnál cigánynak vallja, mivel az 1992-es adatvédelmi törvény alapján az etnikai hovatartozást az érintett írásos beleegyezése nélkül nem lehet nyilvántartani.

Összegzés: Az óra célja, hogy felmérje a csoport tagjainak identitástudatát, különös tekintettel a kisebbségi állapokra.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

2. óra.

Az identitás elemei. Jelek és jelzések. Szimbolika és értelmezés. Nemzeti jelképek.

Feldolgozás szempontjai:

A különféle jelek, jelzések, valamint a hozzájuk köthető értelmezés közötti kapcsolat megértése segít eligazodni a napjainkban minket elárasztó jelek, jelzések rengetegében. Ezáltal segít megérteni a körülöttünk levő társadalmi csoportokat is.

Fogalmak:

A jel és a jelrendszer

„A társadalomban működő jelrendszereket felsorolni szinte lehetetlen, hiszen a kultúrának minden eleme tölthet be jelfunkciót, s így a jelrendszereknek se szeri, se száma. Az ember jelalkotó lény, az egyetlen jelalkotó lény. Létre tudta hozni azokat a jelformákat és -rendszereket, amelyek a társadalom megszervezéséhez, működtetéséhez, fejlődéséhez szükségesek voltak. S ahogy a társadalom fejlődött, s mind bonyolultabbá vált, az információ szerepének növekedésével nőtt a jelrendszerek sokasága, mind nagyobb lett a jelentőségük, szerepük a társadalmi életben.

Különösen megfigyelhető ez a jelenség századunkban. A munkafolyamatok irányításában, a munkavédelemben felhasznált jelrendszerek, a közlekedési jelek rendszere, a katonai jelzések (fegyvernem, rendfokozat, kitüntetések stb.), a szállítás képi nyelve (Vigyázat, törékeny!), a használati utasítások "képesítése" (nem vasalható), a reklám jelbeszéde napról napra gyarapítja készletünket. A színek szerepéről sem szabad megfeledkeznünk: a piros, mint a veszély, a tiltás, a zöld a biztonság, a szabad átmenet, a bíbor a méltóság, a fekete a gyász jele, az iparban a csővezetékek színe a szállított folyadékot jelöli stb.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

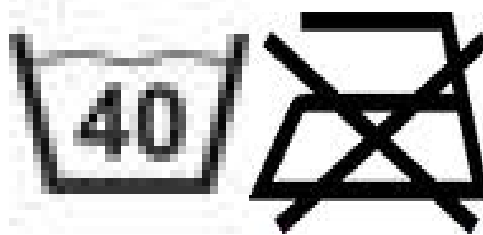
e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Jeltipológia: A jelek osztályozása, a jeltipológia a szemiotika egyik központi problémája. Az első máig ható jelosztályozás Peirce műve. Már 1867-ben felállított egy rendszert, amelyet azután az évek során állandóan bővített és tökéletesített. Három szempont alapján osztályozta a jeleket, s így három hármas csoportot kapott.

- Az első szempont: a jelek minősége önmagukban. A jel lehet tiszta minőség, egyedi létező vagy egy általános törvény.
- A második szempont: a jelek viszonya tárgyukhoz. A jel képviselheti a tárgyat a hasonlóság alapján (ikon), a tér- és időbeli érintkezés alapján (index), vagy egy önkényes szabály alapján (szimbólum).
- A harmadik szempont: a jelek viszonya az interpretánshoz. Ebből a szempontból a jelek jelölhetnek egy lehetőséget (olyan kijelentés, közlés, amely általános, egy tényt, vagy egy törvényt.”²

Feladat:

Az alábbiakban a mindennapi jelekre hozunk példákat. A tanulók ismerjék fel és értelmezzék az alábbi jeleket.

Tájékoztató jelzések

² <http://sdt.sulinet.hu/Player/Default.aspx?g=2f607db8-fd99-4962-b8b8-3ff9dc535a67&cid=181b79ad-ca93-41ef-95be-9bc6e88eefa3> 2012-03-22

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Információt közlő táblák

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Információs táblák KRESZ

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

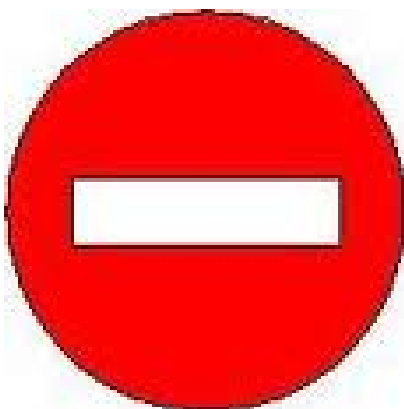
Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Figyelmeztető táblák

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Feladat:

Ezt követően kitérhetünk a szvasztika, illetve a horogkereszt szimbolikájának értelmezése. Ez a kérdéskör társadalmilag érzékeny területet érint, ezért meg kell gondolni a téma elővezetését, ha szükséges, mellőzni kell. A csoporton belül feszültséget gerjeszthet.

A kérdéskör értelmezését felkészült szakember végezze, aki megfelelő történelmi szaktudással is rendelkezik.

„A **szvasztika** egy egyenlő szárú kereszt, aminek a szárai derékszögben megtörtek. Egyike a legősibb jelképeknek, számtalan kultúrkörben használták. Jelentése Indiában, az Indus menti Mohendzso Daro kultúrában (i. e. 2500-1500) *jó szerencse*, míg Kínában *halhatatlanság* volt. A magyar népművészetben is előfordul, *tekerőlevél* néven. Legtöbbször úgy helyezték el, hogy a vonalak vízszintesen és függőlegesen legyenek, bár néha 45 fokkal elforgatva is használják; a hindu változatban gyakran egy-egy pöttyöt is tesznek a száruk közé. Politikai és antiszemita töltését a 20. század elején kapta. Egy bizonyos Lanz von Liebenfels *Ostara* nevű újságjában tűnt fel, Hitler ebből kölcsönözte, s a jól ismert, sarkára állított formájában ő tette meg a német nemzetiszocializmus jelképévé.”³

A vallási jelentése akkor szorult háttérbe, amikor a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt jelképéül választotta. A náci azt állították, hogy az árják a németek ősei voltak, és hogy ez alapján a német világhuralmi törekvések jogosak, vagy akár előre elrendeltettek. A szvasztikát ennek a mitikus árja-német kapcsolatnak a kihangsúlyozására használták. A második világháború óta Európában és a világban a szvasztikát elsősorban náci szimbólumnak tekintik, és kerülik a használatát.

A horogkereszt önkényuralmi jelkép, amelynek használatát többek közt Németországban és a Magyar Köztársaságban is a Büntető Törvénykönyv tiltja, kivéve, ha ismeretterjesztő, tudományos vagy művészeti célokat szolgál. A törvény nemcsak a nemzetiszocialista horogkereszt használatát bünteti, hanem bármely más geometriai formájának viselését is – s talán ezzel függ össze az az érdekesség, hogy a szélsőséges csoportok sok esetben az általuk viselni szándékozott horogkereszt helyett, tévedésből, a vallási tartalmú szvasztikát viselik az öltözetükön.

³ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Szvasztika>, 2012-03-22

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Közlekedési jelzés

A szvasztika megjelenése az ókorban

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

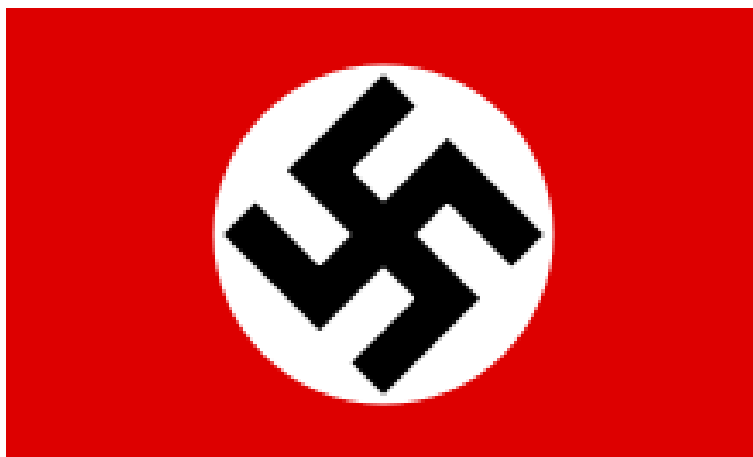
Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A nemzetiszocialista zászló

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

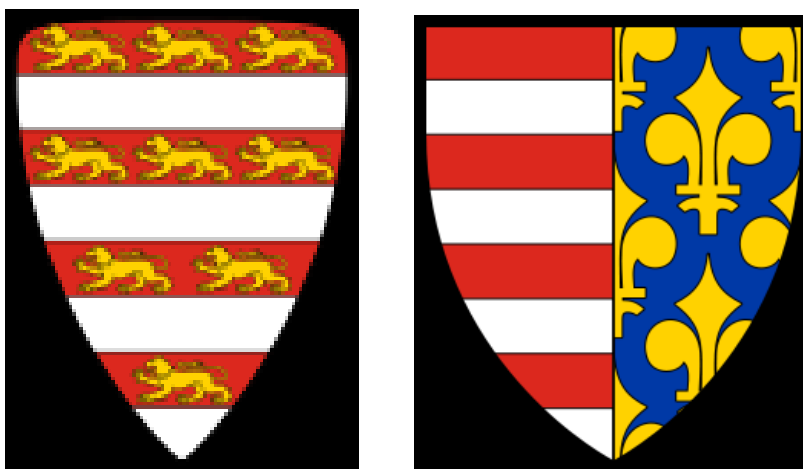
Feladat:

Az árpádsávok jelentésének megközelítése.

Napjaink magyar politikai életének velejárója a szélsőséges politikai csoportok jelenléte, melyek előszeretettel használják az árpádsávokat jelképként. Mit jelentenek az árpádsávok?

Fogalmak:

Az „**árpádsávok**” a kései Árpád-háziak által használt, vörössel és ezüsttel (általában) hétszer vágott pajzsmező sávjai. Zászlón először az 1270-es években fordul elő bizonyíthatóan. A motívum, amely az Árpád-kor utolsó évszázadában jelent meg az addig vörös színt használó Árpád-ház címerében, később a magyar címer részévé vált.

Az árpádsáv megjelenése a középkorban

Az Árpád-háziak vörös-fehér sávjai több magyarországi település zászlajában is jelen vannak; a települések zászlóiban a sávok száma változó. Az Árpádsávos szimbólum több állami – főként katonai és rendvédelmi – szervezet címerének alkotóeleme (például a Nemzetbiztonsági Hivatalénak). Az Árpád-család, illetve II. Rákóczi Ferenc lovasságának sávos, álló téglalap alakú zászlói az egyes protokolláris eseményekben szereplő magyar történelmi zászlósor tagjai.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

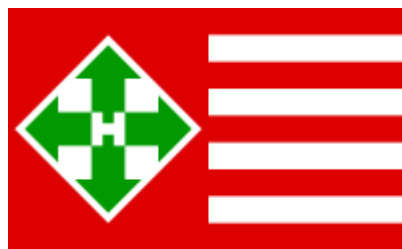
4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

E történelmi lobogókat csak a köznyelv nevezi „Árpádsávós zászlónak”, ugyanezzel a kifejezéssel jelölve azt a rendszerváltás után a nemzeti radikális oldal szimbólumaként felbukkant, fekvő alakú, nyolcsávós zászlót is, melynek használatáról, jelentéséről heves viták folynak.

Rákóczi kora után a címeren kívül az árpádsávokat a Nyilaskeresztes Párt használta először a második világháború alatt. Több változatot követően rendszeresítették az 1939-ben megtervezett lobogót, melynek a zászlórúd felőli végén volt a vörös alapon fehér négyszögben elhelyezett nyilaskereszt, a zászló kívülre eső felén pedig az árpádsávós rész, amely öt vörös és négy fehér sávból állt. Ugyanígy sávozott karszalagjuknak a közepén volt elhelyezve a „H” betűvel ékesített zöld nyilaskereszt.

Nyilas zászló sávokkal, H betűvel

A sávok jelentése: „Az új típusú árpádsáv a mozgalom szándéka szerint megújítandó magyarság öt – egymást feltételező – társadalmi csoportját (a nemzettartó paraszt, a nemzetépítő munkás, a nemzetvezető értelmiség, a nemzetmegtartó nő – gyermek - ifjúság, a nemzetvédő fegyveres erők) jelképezte (öt vörös sáv), amelyet a hungarizmus erkölcsi (kereszténység), szellemi (nacionalizmus) és anyagi (szocializmus) alapjai, valamint a magyar nemzetet és a Kárpát-Duna Nagy hazát alkotó népszerűségeket (magyarság, szlovákság, ruszinság, románság, németség, szerbség) összefogó konnacionalizmus tartanak össze (négy fehér sáv).”⁴

A Hungarista Mozgalom itt ismertetett jelképe önkényuralmi jelképnek minősül Magyarországon, mivel nyilaskeresztet tartalmaz, és a használata néhány külön szabályozott eset kivételével **tiltott**.

⁴ Szegő Iván Miklós: Mít jelent az Árpádsávós zászlón a piros és fehér szín? National Geographic, 2005. november 15., idézi: <http://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%81rp%C3%A1ds%C3%A1v>, 2012-03-22.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Viták a tüntetéseken használt zászlóról

Egyes pártok elutasítják a tüntetéseken látható árpádsávos zászló használatát, MSZP-s politikusok a betiltását is felvetették. Zászlószakértők abban egyetértenek, hogy ez a változat sem az Árpád-család, sem a nyilasok zászlajával nem azonos. Van köztük, aki úgy véli, „a többség a Magyarország nagysága utáni nosztalgiából tüntet ilyen zászlóval”.

Baloldali, liberális politikusok, történészek gyakran érvelnek azzal, hogy ez az árpádsávos zászló a nyilaskeresztes mozgalom jelképévé vált, s sokakban idézi fel a nyilas vézskorszak emlékeit. Gerő András történész szerint „baj van az árpádsávos zászlóval, mert 1848-ban a 21-es törvénycikk rendelkezett arról, hogy a magyar nemzeti lobogó színe piros-fehér-zöld legyen [...] A piros-fehér-zöldhöz képest ellenkultúrát kívánt megjeleníteni a szélsőjobb a múlt század közepén. A nyilasok pedig az árpádsávos zászlót nyilaskereszttel egészítették ki”; Ungváry Krisztián történész szerint „Az árpádsávos zászlók alatt ebben az országban ocsmányságok történtek, normális párt nem használja, és nem tűri meg”. Orbán Éva szerint "A vita olyan zászlóról folyik [ti. a nyilaskereszttel közepén ellátott árpádsávos zászló], ami nincs”, mivel nem az árpádsávos zászlóra tettek nyilaskeresztet, hanem a nyilaskeresztes zászlóra árpádsávot. A jobboldali politikusok és történészek rendszerint elutasítják a tüntetéseken használt árpádsávos zászló és a hungarizmus kapcsolatba hozását, az árpádsávos zászló elleni támadásokat nem ritkán az egész magyar nemzet vagy a magyar történelmi múlt elleni támadásként értékelik, vagy baloldali politikusok közbeszéd-tematizációs kísérleteként. 2006. december 11-én a Jobbik Magyarországért Mozgalom elnöksége a párt hivatalos színévé választotta a piros-fehér sávokat és országsszerte demonstrációkat szervezett, továbbá honlapot indított „a zászlóval kapcsolatos felvilágosítás céljából”,⁵ mivel szerintük az árpádsávos zászló sohasem volt nyilas szimbólum, de ha lett volna is, szélsőséges mozgalmak általi kisajátítása nem indokolja nemzeti szimbólumként való használatának elhagyását.

⁵ idézetek forrása: http://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%81rp%C3%A1ds%C3%A1v#cite_note-28, 2012-03-22.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

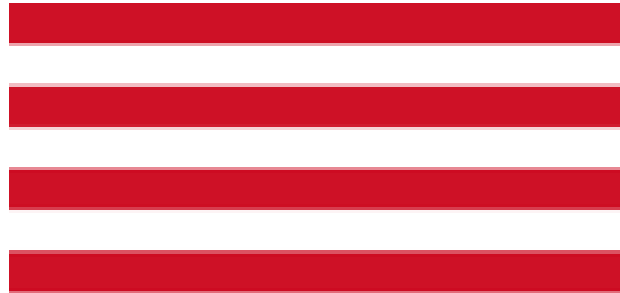
Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Nyolcsávos árpádsávos zászló

2007. szeptember 10-én Sólyom László államfő a Parlament őszi ülészakájának megnyitóján azt a kérést tette közzé, hogy a holokauszttúlélőiben az árpádsávos zászló által keltett félelemérzetre való tekintettel a tüntetők mellőzzék annak használatát. Sokak véleménye szerint azonban hiba hagyni, hogy egyesek vélt vagy valós sérelmeibe, politikai játszmáiba belekeverjék a magyarság történelmi örökségét képező ezeréves szimbólumait.⁶

Nemzeti jelképek:

Itt nem a nemzeti jelképek szimbolikája lehet érdekes a csoport számára, hanem azok felsorolása. Ide tartozik: a Himnusz, a Szent Korona, a Címer, a Nemzeti Zászló, a Szózat.

⁶ <http://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%81rp%C3%A1ds%C3%A1v>, 2012-03-22

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

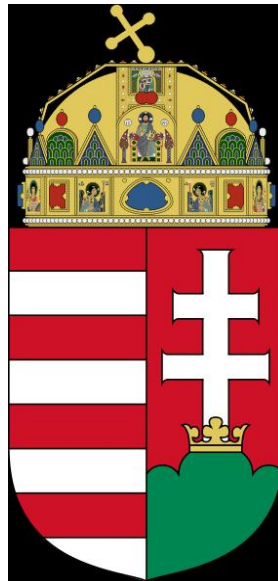
4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Kossuth címer

Nemzeti címer

„Hegyes talpú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott. Második, vörös mezejében zöld hármashalomszögnek arany koronás kiemelkedő középső részén ezüst kettős kereszt. A pajzson a magyar Szent Korona nyugszik.”⁷

⁷ Az Alkotmány 76. § (2) bekezdése

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Összegzés: A jelképek értelmezése rámutat arra, hogy a körülöttünk levő társadalom, így a mi önmeghatározásunk is szorosan kötődik a történelmi múltunkhoz. Ennek pontos ismerete segít identitásunk egyes elemeinek pontos felvázolásában.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

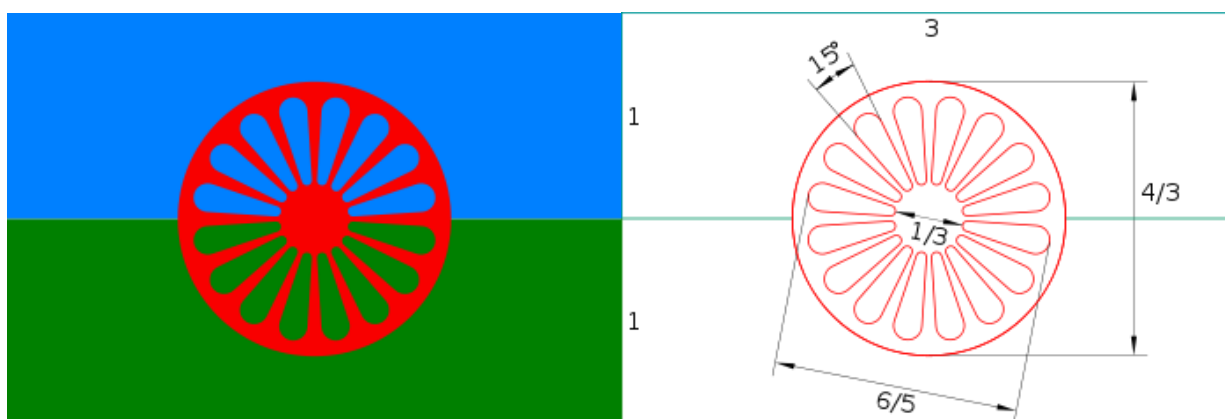
e-mail: orszagostranzit@gmail.com

3. óra

Roma szimbólumok

Feldolgozási szempontok: A magyarországi romák, mint a legnagyobb lélekszámú kisebbség jelképeinek megismerése, megismertetése.

Nemzeti jelképek:

Roma zászló

OPRE ROMA!

A nemzetközi cigánység nemzeté válásának, a roma nemzettudat alakulásának fontos elemét jelenti a roma nemzeti jelképek megszületése és alkalmazása.

Nemzeti ünnep: A nemzetközi cigánység nemzeti ünnepe április 8. Az 1971-ben Londonban megrendezett I. Roma Világkongresszusról emlékezünk meg ezen a napon. A kongresszus jelentős állomás volt a cigánység nemzeté válásának folyamatában, a roma nemzettudat formálódásában, itt született döntés a roma nemzeti jelképek használatáról is. Április 8-át a IV. Roma Világkongresszuson,

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

1990-ben kiáltották ki hivatalosan is roma nemzeti ünneppé. E napot az ENSZ a *Roma kultúra világnapjává* nyilvánította.

A roma zászló megalkotására már az 1930-as években felmerült az igény. Egy 1933-ban Bukarestben megrendezett nemzetközi roma kongresszuson elfogadtak egy egyszerű, kék és zöld sávból álló zászlót, ez azonban akkoriban nem terjedt — nem terjedhetett — el, gyakorlatilag évtizedekre feledésbe merült.

Az 1971-es I. Roma Világkongresszus ezt vette alapul, és kiegészítve a vörös kerékkel a nemzetközi cigánység zászlójának tette meg. A zászlónak ez a formája gyorsan terjedt el a cigány közösségekben és vált közismertté a nem cigányok körében is. A zászló bár egyszerű vizuális elemekből áll, de szimbolikájában összetett, elemei egyszerre utalnak a folyamatos mozgásra és változásra valamint az örök törvényszerűségekre.

- A **kék sáv** jelenti az eget, úgy fizikai, mint átvitt értelemben. Utal a végtelenségre, szabadságra és a lehetőségekre, valamint túlvilági dolgokra, a mennyországra, keresztényeknek Istenre, muszlimoknak Allahra.
- A **zöld sáv** a földet jelképezi. A növények, a legelők és a természet zöldje. Utal a cigánység természetszeretetére és természet-közeli életmódjára. Ugyanakkor a végtelen ég kékjével szemben jelenti a földi kötöttségeket, a konkrét adottságokat, az azok által kijelölt szűkebb lehetőségeket. A kereszténységben a remény színe, mely a földieket az éghez köti, az iszlámban pedig a próféta színe, aki a földi embernek megmutatta az utat Allah egéhez.
- A **vörös kerék**, vagy — ahogy szanszkrit kifejezéssel gyakran illetik — a *csakra* többszörösen összetett szimbólum.
 - Utal az őshaza, India zászlójára, ahol a *csakra* a **dharm**a, azaz a "Törvény" szimbóluma. A dharm jelentése a hindu vallásban nem csak a földi igazságszolgáltatást, társadalmi igazságosságot jelenti, hanem a kozmikus törvényszerűségeket, a "lét örök törvényét", nem csak tudományos, hanem spirituális értelemben is.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.
Az Országos Transzítfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

- A kerék jelképezi természetesen az utazást, a vándorló életmódot és a cigányságnál gyakran tapasztalható migrációt.
- A kerék formájával és színével jelképezi a lemenő és felkelő napot, utalva ezzel az idő ciklikusságára, a folyamatos újjászületés lehetőségére.
- A vörös szín a vér színe is, mely önmagában is kettős jelkép. Egyfelől a testet életben tartó folyadék az élet jelképe, másfelől, mint kiontott vér, a történelem ártatlan áldozatait jelképezi.

A nemzetközi cigány himnusz (a szerző neve helyesen: *Žarko Jovanović Jagdino ejtsd: zsárko jovánovity jágdino*)

Ugyancsak az 1971-ben, Londonban tartott első Roma Világkongresszuson fogadták el a **Gelem, gelem** kezdetű roma himnuszt. Ennek eredetije egy több változatban élő balkáni roma népdal, mely feldolgozva, mint népies műdal is több formában élt már az 1930-as években. Ezek alapján komponálta meg a jugoszláviai származású Žarko Jovanović Jagdino a roma himnusz ma ismert formáját a világkongresszus tiszteletére. Ő eredetileg a kongresszus "indulójának", dalának szánta, azonban a küldöttek a nemzetközi cigányság himnuszának kiáltották ki.

A himnusz szerepe azonban nem maradt meg ezen a szinten. Olyannyira ismert és népszerű lett a romák körében, hogy gyakorlatilag ismét folklorizálódott. Ma már számtalan zenei előadásmódja és szövegváltozata létezik. Ugyancsak megszülettek a nem cigány nyelvű szövegváltozatok is, melyek azonban általában új szövegalkotások, nem csak fordítások.

Az eredeti szöveg, a nemzetközi cigány helyesírással:

Gelem, gelem, lungone dromenca

Maladilem baxtale Romenca

Ah, Romale, kathar tume aven,

le caxrenca, baxtale dromenca?

Aj, Romale, aj, Čhavale!

Vi man sas ek bari familija,

Mudardasle e kali legija.

Athe vreme, uštyi rom akana,

Te xutrasa, maj mišto keresa!

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Aven manca sa lumake Roma,

Aj, Romale, aj, Čhavale!

Thaj putras le romane droma!

OPRE ROMA! Jelentése: *Fel, romák!*, mely egyértelműen a roma nemzettudat ébredésének szellemében született. Az *Opre Roma!* használatos a cigány himnusz címeként is.

Összegzés:

A roma kultúra ismerete, és ezen ismeretek rendszerbe foglalása a roma és nem roma tanulók számára egyaránt fontos a hiányzó ismereteik pótlása miatt.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

4. óra

A magyarság eredete

Feldolgozási szempontok:

Ahhoz, hogy megismerjük, kik vagyunk, ismernünk kell gyökereinket is. A magyarság eredete, őstörténete ma is viták tárgyát képezi, ezért is kell segíteni a tisztánlátást.

Fogalmak:

Őstörténet:

A magyarok őstörténete még nem teljesen tisztázott. Számos elmélet látott napvilágot a középkortól a 20. századig, mindegyiknek vannak támogatói és ellenzői.

A magyarság ősei a legelterjedtebb nézet szerint részben Ázsiából származó időszakos legelőváltó állattenyésztő törzsek voltak. Vándorlásaik során sok más néppel kapcsolatba kerültek. Ennek során kultúrájuk gazdagodott olyan elemekkel, amelyeket korábban nem ismertek, miközben maguk is átadták saját kultúrájukat. A kiterjedt kereskedelem ez időben valószínűleg egy közlekedőnyelvet alakított ki. A Volga és Káma folyók vidékén, a mai Baskíria területén a 13. században erre járó Julianus barát magyar nyelvű népet talált, és ezért a latin *Magna Hungaria*, vagyis „Nagy Magyarország” nevet adta az országnak. A 20. században úgy gondolták, ez volt a magyar őshaza, de mára ez az elképzelés megdőlt.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

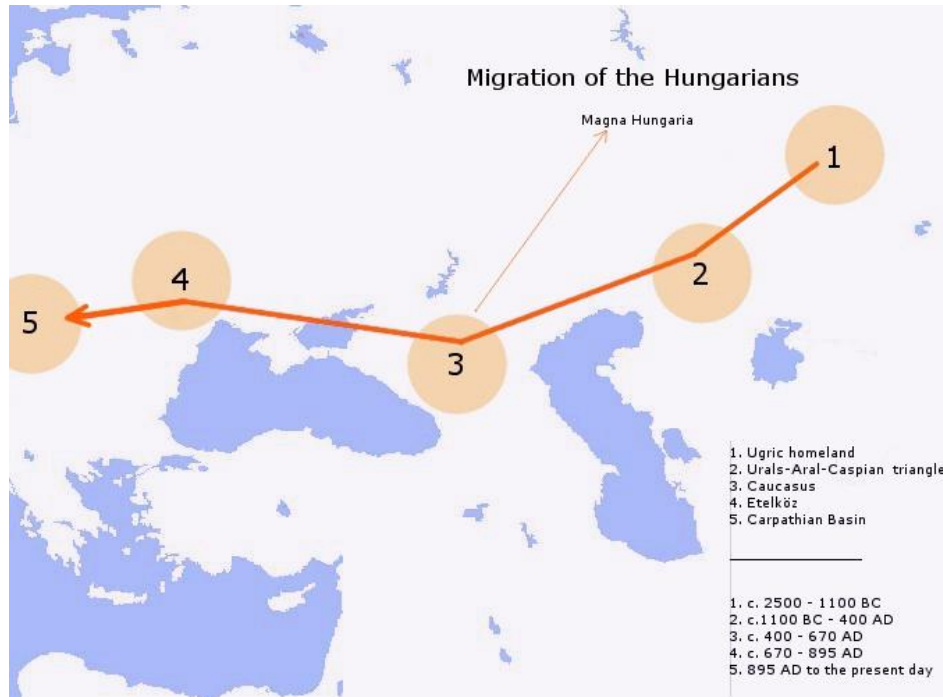
Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A magyarság vándorlásának állomásai

Írásos emlékek a magyar történelem honfoglalást megelőző időszakáról

A magyar őstörténet legrégebbi hagyománya a szkíta hun-magyar rokonságról ír. Kézai Simon korában még elfogadott volt a magyarokat a hunoktól származtatni.

Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár *A Birodalom Kormányzásáról* című művében külön fejezet szól a honfoglaló magyarok elődeiről: *A türkök népének eredetéről, és hogy honnan származnak*. A császár a honfoglalókat türköknek nevezi, említést tesz vallásukról, eredetükről, életmódjukról.

„A türkök népe régen Kazáriához közel szerzett magának lakóhelyet, melyet első vajdájuk nevére Levediának neveznek... Ezen a helyen ... folyik a Chidmasz folyó, melyet Chingilúznak is neveznek. Együtt laktak a kazárokkal három esztendeig... Amikor a türkök és az akkor kangarnak nevezett besenyők közt háború ütött ki, a türkök hadserege vereséget szenvedett és két részre szakadt. ... a másik rész pedig

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

vajdájukkal és vezérükkel, Levedivel nyugatra ment lakni, az Etelküzü nevezetű helyekre... Néhány év múlva a besenyők rátörtek a türkökre, és fejedelmükkel, Árpáddal együtt elűzték őket. ... A besenyők helyét, amelyen abban az időben a türkök laktak, az ott levő folyók neve szerint hívták. A folyók a következők: első folyó az úgynevezett Varuch, második folyó az úgynevezett Bug, harmadik folyó az úgynevezett Trullosz, negyedik folyó az úgynevezett Prút, ötödik folyó az úgynevezett Szeret.

Régészeti eredmények

A magyarság útját 895-től visszafelé a régészet módszereivel követni nem tudjuk még a sztyeppeövezetben sem, ezért szükség van a régészeti eredmények értelmezéséhez más diszciplínák – néprajz, genetika, nyelvészet, történettudomány – segítségére.

Nyelvészet

A magyar nyelv az Urál-altaji nyelvcsalád urali ágába, annak finnugor ágába tartozik. Legközelebbi rokonai az obi-ugor nyelvek (manysi és hanti), amelyekkel együtt a finnugor nyelvek ugor csoportját alkotja. A manysi (vogul) és a hanti (osztják) beszélőinek száma napjainkra erősen megfogyatkozott, egyes nyelvjárások ki is haltak. Ezek a nyelvek a magyarral ellentétben nem rendelkeztek írásbeliséggel.

Az uráli őshaza elmélete szerint az uráli alapnyelvet beszélők őshazája valószínűleg Nyugat-Szibériában, az Ob alsó folyása és az Urál hegység között volt. Az elmélet szerint, az újabb őstörténeti eredményekkel összevetve, kevesebb, mint ötezer éve az ősnyelv szétvált a finnugor és a szamojéd ágra. Valamivel később a finnugor nyelv ismét szétválhatott a finn-permi és az ugor ágra. Az ugor ágat a magyar, a manysi (vogul) és a hanti (osztják) alkotta. Úgy gondolják, hogy ezektől a magyar az i. e. 2-1. évezred fordulóján különült el.

Az uráli őshaza elméletével sokan az antropológia és genetika mai eltérő eredményeit helyezik szembe. Az uráli elmélet hívei szerint ez a megközelítés azért nem helytálló, mert a nyelvrokonság nem jelent

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

feltétlenül antropológiai-genetikai rokonságot is az után, hogy a népesség mobillá vált, beindult a távolsági kereskedelem és a gyors lovas migráció. Az ezelőtti időkben, amikor azonban az emberiség már szétvándorolt a Földön, egy ideig nyelv és genetika között szükségszerűen szorosabb kellett, hogy legyen a kapcsolat. Az andronovói kultúracsalád esetén látjuk a többféle antropológiai jelleget, amelyek a szétvándorlás után tovább keveredtek más népcsoportokkal. Ekkor nyelvüket jelentős külső hatások érték más – iráni, török és kaukázusi – nyelvek részéről.

Jövevényszavak az őstörténet korából:

Íráni jövevényszavak

Nagyon korai átvételre utalnak a lovas kultúrával kapcsolatos olyan szavak, amelyek más ugor nyelvekben is megvannak. Ezeket keletiráni (jüecsik) nyelvekből származtathatjuk. Ilyenek például:

- ugor **loγ3* 'ló' < keletiráni **loγ9* 'ló' < **vlaγ9* < **v9laγa* < óiráni **bāraka* 'ló'
- ugor **newr3* ~ **neγr3* 'nyereg' < keletiráni **n9γer* < **n9wer* < **nivara* 'nyereg' (vö. szaka *nyürr* 'lószerszám')
- ugor **pekk3* 'fék' < keletiráni **pekkə* < **pextka* < óiráni **paxštaka* 'megkötés, kötőfék'

Korai keletiráni átvételek még az olyan magyar szavak, mint:

- magyar *úr* < keletiráni **sūrā* 'törzsfő, fejedelem'
- magyar *kéj* < **kej3* < keletiráni **gäyi*
- magyar *arany* < **sarań3* < keletiráni **zaranya*

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Török jövevényszavak

A Kazár Birodalomban, a Kaukázus előterében élő magyarok szoros kapcsolatba kerültek észak-kaukázusi (adige-cserkeszek), iráni (alán), illetve csuvasos török nyelven beszélő (kazárok, bolgár-törökök) népekkel. Szomszédainktól a földművelésen, fémművességen kívül mintegy 250 szót is örököltünk, melyek nagy részét a mai napig használjuk.

A földművelésben használatos török jövevényszavak:

árpa, búza, boglya, dara, eke, sarló, szérű, tarló, örl

Szőlőművelés, kertkultúra

alma, bor, dió, gyümölcs, körte, szőlő

Állattenyésztés

bika, borjú, disznó, karám, kecske, ökör, tinó, tyúk, iró, köpű, sajt, túró

Vallási élet

tor, gyász, gyón, boszorkány, táltos

Alternatív elméletek

A két legismertebb alternatív elmélet a török-magyar és a sumer-magyar nyelvrokonság teóriája. Ezek próbálják megmagyarázni a hun-magyar nyelvrokonságot, illetve szorosabbra fűzni az uráli és altáji nyelvcsalád kapcsolatait. A „legismertebb elmélet” jelző azonban nem jelenti azt, hogy ezek képeznék a kutatások fő vonalát és jellemző következtetéseit. Az alternatív elméletek közös jellemzője az, hogy a finnugor nyelvészet eredményei helyett keresnek *más* (alternatív) megoldásokat, amelyek szintén

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.
Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

összhangban lehetnek a régészet eredményeivel is. A finnugor nyelvcsalád a közös szókincséhez és a részleges nyelvtani hasonlóságokhoz más úton is hozzájuthatott, felülrétegződéssel vagy közlekedő nyelv révén is.

Az alternatív elméleteknek két alapvető csoportja van. Az egyik a magyarban meglévő török nyelvi alaprétegre támaszkodva a magyarságot a török népek egyikének gondolja.

A másik elmélet a Kaukázus térségébe helyezi a magyar etnogenezis kezdeteit. Ennek egyik ága a sumér-magyar elmélet is. Ez az elmélet-csoport általában *nem állítja azt, hogy a magyarok a sumérek leszármazottai lennének*, ahogyan az a közhiedelemben elterjedt. Ezek az elméletek azt állítják, hogy az *indoeurópainak, töröknek és finnugornak* nevezett nyelvek *valamennyien* tartalmaznak a sumér nyelvre visszavezethető szavakat. Ezek a szavak pedig akár közvetlenül (a Kaukázus vidékén fennmaradó sumér diaszpórák, vagy a sumér nyelvi koiné idején), akár közvetítő nyelvek révén kerülhettek át a ma elterjedt nyelvekbe. A közvetítő szerepét a hettita nyelv tölthette be.

Genetika

Az MTA Genetikai Intézete és Régészeti Intézete együttműködésével létrejött legújabb kutatási eredmények új történeti következtetést készítenek elő. Raskó Istvánnak és munkatársainak eredményei egészen újszerűek. A vizsgálatok során sikeresen izolált 27 db 10-11. sz.-i genetikai mintán belül az egyik legjelentősebb csoportot az európai lakosság legősibb rétegére utaló markerek jelentették, s mindössze két egyéné mutatott ázsiai eredetet. Ez összhangban van a történeti embertan területén nyert megfigyelésekkel: Lipták Pálnak köszönhetően közel fél évszázada tudjuk, hogy a 10. sz.-i embercsontoknak csak 16,7%-a tartozik a mongolid és az europo-mongolid rasszhoz. Az MTA Régészeti Intézetének igazgatója szerint: *A mai magyarság szerológiai és genetikai összetételében egyértelműen kimutatott európai jelleg, ugyanakkor az ázsiaiak hiánya nem egyedül az eltelt ezer év keveredéseinek*

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

köszönhető, hanem már a honfoglalás- és Szent István-kori Magyarország lakossága is szinte kizárólag biológiailag európai eredetűekből állt.⁸

Összegzés:

A magyarság eredete még mindig viták tárgyát képezi. Fontos mindazonáltal, hogy az eredettel kapcsolatos tények és tévhitek erdejében el tudjunk igazodni, és tisztában legyünk e legújabb kutatási eredményekkel is.

⁸ http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_%C5%91st%C3%B6rt%C3%A9net 2012-03-22

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

5. óra

A magyar cigányság eredete

Feldolgozási szempontok:

Hasonlóan a magyarság eredetének tárgyalásához, itt is fontos a történelmi gyökerek tisztázása az önazonosság pontos értelmezéséhez.

A magyar cigányság, mint etnikai kultúra:

Európában a 11.-12. században jelenik meg a cigányság. Gipsy, gypsy elnevezést kapnak, abból a téves felfogásból kiindulva, hogy Egyiptomból érkeztek. De nem onnan, hanem észak-Indiából jöttek. A cigányság több hullámban, népvándorlásszerűen árasztotta el a világot. A Balkánon a 11. században, Közép-Európában a 12.-13. században jelentek meg.

A cigányok a 15. század végéig Magyarországon és Kelet-Európában a megtúrt népek közé tartoztak, Nyugat-Európában – elsősorban életmódjuk miatt – hamarosan szembekerültek az ottani törvénykezéssel. Kezdetben megpróbálták őket visszaszorítani a közép- és kelet-európai területekre. Majd miután ez részben sikertelennek bizonyult, egyre szigorúbb és kegyetlenebb intézkedéseket hoztak ellenük. Skóciában és Angliában a 16. század elejéig ötezer cigányt végeztek ki. Franciaországban 1595-ben parlamenti határozatot hoztak kiirtásukra. Svédországban és Dániában 1662-ben rendelték el halálbüntetésüket, amennyiben nem hagyták el az országot. A Német-Római Birodalomban is megkísérelték kiszorítani őket, de ez a 18. század elejéig nem sikerült. Magyarországon a cigány-magyar ellentét komolyabb formában nem vetődött fel a 16. század elejéig. Részben azért, mert az itt élő cigányokat mezőgazdasági, ipari munkánál tudták alkalmazni, s így helyel-közzel rövid ideig le tudtak telepedni. Főleg a fémművéségben szereztek jártasságot, a puska- és puskagolyó, ágyúgolyó készítésében, tűzmesterként, fegyverkovácsként dolgoztak. A magyar uralkodók kémekként is felhasználták őket, értékes információkkal szolgáltak a török csapatok mozgásáról. Persze nemcsak a

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

magyaroknak, hanem a törököknek is dolgoztak. Ebben az időszakban főleg a török források nyújtanak róluk bővebb információt: fegyverkovácsként, borbélyként, cigányzenészként és hóhérként dolgoztak a török seregben is. Magyarországon először Beatrix királyné környezetében találkozunk zenész cigányokkal, 1489-ben. Gömör megyében a 17. század végén jelentek meg. Az egyes uradalmak és falvak keretei között éltek. A vajda parancsolt nekik, akit bár a cigányok választottak, a földesúr erősített meg hivatalában. Viselkedésükért, erkölcsükért, tetteikért a vajda tartozott felelősséggel. Egyben ő volt a bíró is, de mivel alattvalói ellenőrizhették ítéleteit, gyakran egyet nem értés, háborúskodás alakult ki közöttük. Emiatt meglehetősen sokszor volt vajdaválasztás.

(Forrás: Ács Zoltán - Nemzetiségek a történelmi Magyarországon)

Letelepedés

A 18. században Mária Terézia és II. József több rendeletet hoztak a romák letelepítésére, amit a hatóságok erőszakkal, elrettentő büntetések alkalmazásával hajtottak végre. A romáknak a falvak határában telepeket jelöltek ki, ahol kunyhókban laktak (cigányputrik). Az addig vándormesterségből élő roma kézműveseknek megtiltották új lakóhelyük elhagyását. Így az addigi megélhetésüktől megfosztották őket, mivel az edényjavítás, a fémmunkák, a késélezés vagy a teknővájás folyamatos helyváltoztatást igényelt. A szigorúan felügyelt intézkedések részleges sikerrel jártak. Végleg megmaradt a cigánytelepeken a romák egy része, azok, akik a helyi falusi lakosság szükségleteit kielégítve letelepültek is tovább tudták gyakorolni iparukat. Más részük viszont az erőszakos asszimiláció elől a nyugatabbi országokba vándorolt.

Az itt maradottak a 18. századtól fokozatosan áttértek a magyar nyelv használatára. A 19. században a falusi kovácsműhelyek többségében magyarcigányok dolgoztak. A reformkorban művészetükkel nagy hatást gyakoroltak a magyar nemzeti zene fejlődésére, Liszt Ferencre és másokra, de közülük is többen világhírré tettek szert, például Dankó Pista a 19. század végén. A szabadságharc idején a magyarcigányok a magyar ügy mellé álltak, és fegyverjavítóként, ágyúöntőként, valamint tábori muzsikusokként

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

szolgáltak, többek között az országos verbuválást segítve. A legmagasabb rangig a Kossuth Lajos cigány hadnagyaként ismert Sárközi Ferenc cigánymuzsikus vitte.

Balogh János, iskolát járt muzsikus cigány volt az első, aki roma nyelvű nyomtatványt jelentetett meg, ezzel a címmel: *Legelső cigány imádságok, mind a két magyar hazában lévő cigány nemzet számára.* Esztergom, 1850. Ő készítette az első *Magyar-cigány szótárt* is.

A század végén Habsburg József főherceg, Magyarország különönc életű trónörököse, sokat időzött a magyarcigányok között a telepeiken, elkészítette az idősek által még beszélt roma nyelv első nyelvtanát és roma szótárat is írt. Az így megismert roma családokat végül a saját magyarországi birtokán telepítette le.

Újabb bevándorlás

Markó Ferenc: Vályogvetők (1870 körül)

A 19. század elejétől érte el a romák második nagy bevándorlási hulláma Magyarországot. Ekkor érkeztek a román (oláh) fejedelemségek felől a mai oláh-cigányok és beások elődei. Az oláh-cigányok – akárcsak korábban a magyarcigányok – szekérkaravánjaikkal (cigánytáborok) peripatetikus vándorlást folytattak, különböző kelendő szolgáltatásokat kínálva a letelepült falusiaknak (rézmezmunkálás, köszörűség, lópatkolás, vályogvetés, kosárfonás, medvetáncoltatás stb.). A lovári közösségek tagjai a 19. századtól kezdve a magyarországi vásárok leghíresebb lókereskedői lettek, akik lószertetükről és szakértelmükről voltak ismertek.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A beások szintén különböző mesterségeket kínáltak, ők azonban letelepedtek a falvak mellett. Eredetüket tekintve is már letelepedett romániai cigányok voltak, akiknek elődei a román fejedelemségek területén csoportos rabszolgaságban éltek a román bojárok (földbirtokosok) tulajdonaként. Csak a 19. században került sor a modern Románia megteremtésével a rabszolga felszabadításra, és a román cigányok egy része ekkor Magyarországra költözött. Ugyanakkor bizonyítható, hogy a Dél-Dunántúlon már a 18. században is éltek román anyanyelvű famunkás cigányok.

Konfliktusok és üldözés

Az 1893-as népszámlálás adatai szerint a Kárpát-medence egyes településein élő, tehát letelepült romák létszáma 275 000 fő volt. A 20. században a tömeggyártású iparcikkek elterjedése a hagyományos cigány foglalkozásokat faluhelyen is feleslegessé tette. A két világháború között törvények is korlátozták a vándormunkát. Hagyományos ügyfélkörük elvesztésével a romák nagyobbik része munkanélkülivé vált, ez társadalmi konfliktusokhoz vezetett. 1944-ben a nemzetiszocialisták Németországban és máshol, így Magyarországon is népiirtást követtek el a romák ellen. A porajmos („elemésztés”) során 30-70 000 dunántúli roma embert, köztük gyerekeket, nőket és öregeket vittek németországi koncentrációs táborokba, ahol kínhalált szenvedtek. (Karsai László történész - a magyarországi holokauszt legjelesebb kutatója - a magyarországi cigány holokauszt áldozatainak számát lényegesen kevesebbre, maximum 1000 főre teszi, s kb. 5000-re azon cigányokét, akiket bármilyen zaklatás ért a német megszállás alatt.)

Pártállami időszak

A háború utáni földosztásból a romákat teljes egészében kihagyták. Az 1956-os forradalomban számos magyarcigány is részt vett.

A szocializmus évtizedeiben a pártállam politikai felfogása nem etnikai, hanem kizárólag szociális problémának tekintette a „cigánykérdést”, és eszerint igyekezett megoldást találni rá. Az új megélhetési lehetőségek a lakóhelyüktől távoli ipari centrumok felé vonzották a roma lakosságot, sok vidéki férfi

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

„ingázott”, vagyis hétközben a városi munkahely által biztosított munkásszálláson lakott. A legtöbb roma ember szezonális, alacsony képzettséget igénylő segédmunkákban kapott állást. Az 1960-as évek végétől megkezdődött a cigánytelepek felszámolása, a romák kedvezményes kölcsönt kaptak a lakásvásárláshoz, sok faluban a megüresedett öreg házakat birtokba vehették. A romák letelepítése, falvakba költözése azonban helyenként társadalmi ellenállásba ütközött. Egyes ilyen településeken az ingatlanok leértékelődtek, ami fokozta a falu őslakosságának elvándorlását. Olyan falvak is vannak, ahol a romák így többségi lakossággá váltak.⁹

A mai magyar társadalomban a cigányok három nagy letelepedett etnikai rétegét különböztetjük meg.

1. Romungro cigányok:

- a magyar lett az anyanyelvük
- **asszimilálódtak**
- ők a zenész és a vályogvető cigányok
- 1971-ben a cigányok 70%-a ilyen eredetű

2. Oláh (kolompár) cigányok:

- **az eredeti cigány nyelvet megőrző csoport** (szanszkrit eredetű nyelv)
- mozgó, mobil életmódot folytatnak, vándorcigányok
- kereskedők, kupecsek (lókupec), fémművesek (üstfoltozók, szegkovácsok), varázsló cigányok
- céllövöldések, kártyavető, szórakoztatók
- ennél a csoportnál maradt meg a legtöbb tradíció, tánc és zenekultúra
- 1971-ben a cigányok 20%-a ilyen eredetű

3. Beás cigányok:

- ez a csoport érkezik utolsóként, Romániából a XIX század második felében
- **archaikus román nyelvet** beszélnek
- teknővájók, kosárfonók, de ezeknek a szakmáknak a szükségtelenné válása után ők lesznek az iparba bekerülő **segédmunkás réteg**.

⁹ http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1gi_rom%C3%A1k. 2012-03-22

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A cigányoknál nincsenek társadalmi rétegződés. A társadalmuk az **öregség** (senioritás), illetve a **foglalkozások** szerint rétegződött. A különböző cigánytípusok, csak kívülről jelentenek egy társadalmi etnikumot. Belülről a rétegződés és az elkülönülés él. Az oláh cigányok a legbüszkébbek, a legöntudatosabbak. Büszkén viselik cigány voltukat. Nem nagyon vegyülnek a más típushoz tartozókkal. Még házasságot sem nagyon kötnek velük.

Társadalmi szokások:

Az Oláh és a Romungro a két „menő” réteg, a Beásokat mindketten lenézik.

Belülről szakmák és értelmiségük szerint rétegződnek.

Családi kohézió:

Korházban valaki? → Mindenki látogatja,

Tárgyalásra beidézve valaki? → Ott az egész „pereputty” ,

Lakást kap valaki? → Mindenkit be kell fogadnia

A vendégek nagyon fontosak a számukra. A vendéglátást, bármilyen kínálást TILOS visszautasítani, mert az nagyon nagy sértés.

A cigányok húsevő népek. „Húst hússal” esznek.

A paprika (erős paprika) fontos eleme a táplálkozásuknak és a kultúrájuknak is, az élet – erő szimbóluma.

Mai magyar cigányság társadalmi helyzete

Kemény István szociológus 1971-ben, majd 1993-ban végzett felmérést a magyarországi cigányok körében. A kutatás megkezdése előtt a legfontosabb kérdése az volt, hogy legyünk tisztában azzal, kit nevezünk cigánynak? Erre azért volt szükség, mert sokan, akik származásuk alapján cigányok voltak, nem vallották magukat annak. Ezért Keményék a vizsgálatban azokat tekintették romának, akiket a nem roma környezetük annak tartott.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Kemény István a következő szempontok alapján végezte vizsgálatait:

Élve születési arány:

1971-ben az 1000 főre jutó születések aránya: 15 magyar újszülött, 32 cigány újszülött.

1993-94-ben 1000 főre jutó születések száma: 11,3 magyar újszülött, 28,7 cigány újszülött.

1993-ban a megszületett csecsemők 12%-a volt cigány.

Ha a születési számok ilyen módon fognak alakulni a továbbiakban is, akkor 2015-re a cigányok a magyar lakosság 8 százalékát teszik majd ki.

Földrajzi elhelyezkedés:

A cigánynép alapvetően vidéki életet él, falulakók.

A teljes magyar cigányság 70%-a él vidéken, ezen belül 40% százalékuk 1000 lakos alatti kistelepülésen él. 1993-ban a cigányok 9%-a élt városokban. Gyakorlatilag az ország egész területén élnek romák, bár vannak sűrűbben lakott területek is (Borsodban, Baranyában).

Területi szegregáció:

A cigányság 60%-a él területi szegregátumokban, cigányközösségekben. Vannak kistelepülések, ahol a cigány lakosság aránya a 100%-ot közelíti, de a nagyvárosi cigányközösségekre is jellemző a szegregáltság.

Iskolázottság:

Az 1971-es felmérés szerint a romák 70%-a volt analfabéta.

1993-94-re a 24 éves korukat betöltött cigányok 74%-a végezte el az általános iskolát. Igaz, sokan nem nyolc év alatt, de 24 éves korukig befejezték általános iskolai tanulmányaikat.

Középiskolai szinten már rosszabb az arány, a gimnáziumot végzett romák aránya 1,5%, a szakmunkás iskolát végzettké pedig 15-20%. Az egyetemeken a hallgatók között a romák részaránya 1% alatt van.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Munkanélküliség, foglalkoztatottság:

1971-ben a cigány és nem cigány férfiak azonos mértékben voltak foglalkoztatva (80%). Ez a szocialista rendszer sajátossága volt, nehéz megállapítani, hogy a „kapun belüli munkanélküliségben” milyenek voltak az etnikai megoszlások. 1993-94-re a teljes cigány munkaképes lakosság (férfi és nő együtt) 24%-a volt foglalkoztatott. Néhány cigány többségű településen a munkanélküliek aránya a 90%-ot is eléri.

Összegzés:

A romák eredete mellett fontos tudnunk, hogy a romák közti ellentétek néha erősebbek, mint a többségi társadalom felé irányulók.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

6. óra

Roma szokások, a közösségi erkölcs

Feldolgozási szempontok:

A roma kultúra megismerése, a szokások ismerete megérthetőbbé teszi a magyarországi cigányság integrációs problémáit, a hozzájuk kapcsolódó előítéleteket.

Feldolgozás:

Indiában, az őshazában a cigányság még egységes nép volt, egy nyelvet beszéltek. Voltak vezetőik, királyok, urak, hercegek, grófok /raj = úr, thagar = király/. Az első Magyarországra érkezett csoport is királyok, hercegek vezetése alatt vándorolt, amiről korabeli krónikák is megemlékeznek. Magyarországon a vajda váltotta fel a királyi vagy hercegi címet.

Mivel a cigányok ősközösségi viszonyok között éltek, nem tudott kialakulni köztük a tulajdonon alapuló erkölcsi rendszer. A magántulajdon ismeretlen volt előttük, egymásét mégsem bántották. **A cigányok belső törvényei jelentősen eltérnek a nem cigányokétól.** A csórás - nem cigánytól - nem számított bűnnek, hisz az ősközösségi társadalomban nincs magántulajdon.

Hagyományok

A férfiak dísze a bajusz, a nőké a hosszú haj. A követelmény, hogy a férfiak, de különösen az idősebbek, járjanak kalapban, mellényben, tudják a cigány szokásokat, a ceremóniát.

Egy nő a férfinak sohasem fordíthat hátat, és háttal sem hajolhat le férfi előtt, mert ez nagy tiszteletlenség. **Keresztelő** ünnep. Rituáléja: a gyereket a terített asztal közepére tették, s itallal köszöntötték. Illett kiinni a tele poharat, mert aki a poharat nem itta fenéig, az rosszat akart a gyerekeknek (a ki nem ürített pohár

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

"rosszat" jelentett). Ezután ettek, ittak, táncoltak, beszélgettek. Jobb időben két-három napig is eltartott a vigadalom az újszülött egészségére.

A gyermek nevelése is sajátos volt. Nem volt jellemző a célratoró, következetes nevelés. A gyermekkel való bánásmódot a szülők hangulata, gondja, a létbizonytalanság határozta meg. A cigányasszony hol átkozta, hol dédelgette gyermekét, függetlenül attól, hogy gyermeke mit csinált. A gyerekek a felnőttek életvitelét élték, másolták.

Hiedelmek, jóslatok

Hosszú hajjal fog születni az a gyermek, akinek anyja terhessége alatt gyomorégésben szenved. Ha a gyerek valamilyen **hibával születik**, akkor az anyja valakit, vagy valamit nagyon megcsodált a terhessége alatt. E rontás ellen az véd, ha a szoknyája korcába dugja a bal hüvelykujját.

Az **újszülött szemét** anyatejjel kell bekenni, hogy a betegség is elmúljon róla. (Beteg ember szemét is anyatejjel szokták lemosni, hogy meggyógyuljon.)

Az újszülöttet ne látogassa **menstruáló nő**, de ha látogatja, vegyen kezébe vizet, és háromszor mossa meg a csecsemő arcát, majd alszoknyájába törölje meg, mert ha nem így tesz, a csecsemő tele lesz kiütéssel.

Az újszülöttet hat hétig nem látogathatja olyan nő, akinek életében **több ura volt**, vagy az ő rosszasa miatt vált el tőle a férje. Ha **szoptató asszony a látogató**, akkor valamit ott kell hagynia, hogy ne vigye el a kisgyerek álmát. Például pár szál haját, vagy a ruhájából kitépett cérnaszálat stb. A **gyermekágyas nő** ágyára nem ülhet senki, mert elviszi az anya tejét. Még a férfi is. A férfinak ilyenkor megduzzad a melle.

Ha a **kisgyerek füle szőrös**, akkor kilenc csipet só, kilenc csipet kenyeret kell a gyerek fürdővizébe tenni, hogy a szőrösödés elmúljon. **Csecsemőt nem szabad átlépni**, mert nem nő meg. Ha vendég jön a házhoz, le kell ültetni, hogy ne vigye el a csecsemő álmát.

Az **anyatejet ráfejik a hangyákra**, nehogy a tej elapadjon, mert a hangyák elviszik a tej „hasznát”.

Ha a **gyereket megcsodálták**, mert nagyon szép, akkor szemmel verték. A gyereket csak bámulják, akkor a gyerek hirtelen sírni kezd, és sírását nem tudják megállítani. Ezt **ráolvasással lehet gyógyítani**.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Az **étkezésnek** nincs meghatározott időpontja. A reggeli általában későn van, az ebéd, vacsora egész későn. A napközbeni étkezés többnyire rendszertelen, mindenki akkor eszik, amikor megéhezik. Napjában egyszer van főtt étel, többnyire késő délután. Ez, sajnos, nem egészséges, helyesebb lenne reggel enni, este pedig keveset, és azt sem későn.

A **cigányok zöme dohányzik**, iszik, a nők is, a férfiak is. A gyerekek is hamar rászoknak a dohányra. Szeretik az erős, fűszeres ételeket. Régebben a pipa (lyuvava) volt a divatosabb, ma inkább a cigaretta. A dohány kedvelése igen nagymérvű, egyesek régebben még az ételről is lemondtak érte.

A **vendéglátás szokása is indiai eredetű**. Bárki megy hozzájuk, megvendégelik, szívesen fogadják. Ha valaki az ételt nem fogadja el, sértésnek számít. Amikor vendégségbe mennek, illik köszöntőt mondani, s valamilyen ajándékot vinni (pl. italt).

Ünnepek alkalmával minden cigány a legjobb tudása szerint készül fel az ünnepre (baro dyes, Indiában is: bara divas). Ilyen nagy ünnepek: Karácsony (krechuno), húsvét (patradyi), pünkösöd (rusaja), újév (nyevo bersh), keresztelő (bolipe), születésnap (rakhadyimasko dyes), Mária-nap (suntona Marijako dyes), búcsú (bushovo), halottak napja (mulengo dyes). Ilyen ünnepek alkalmával igen nagy a készülődés, a **sütés, a főzés**. Nem számít, mennyibe kerül, mert jönnek a rokonok, vendégek és nem is kevés vendégre számítanak. Ilyenkor bárki jön, **étellel, itallal kínálják meg. Ünnepek** alkalmával, ha a rokonság együtt van, **nem múlik el a nap ének, tánc nélkül**. Ez az éneklés spontán, mégis van benne valami hagyományos. A legjobb énekes vagy a házigazda kezd bele egy lassú dalba, mely az ünnephez kötődik, illetve valaki szerepel a dalban.

Törvénykezés - E romani kris

Még a múlt században is igen **erős volt az összetartozás** az egy törzsbe tartozók között. Így egymást mindenben segítik, egymástól nem lopnak, egymást nem csapják be. A cigánytörvény (romani kris) ezt parancsolja.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A családi törvény (norma értékrend) heterogén volt és gyakran ütközött a társadalom normarendszerével. Pozitív szokások voltak: az idősebb, bölcsebb cigányemberek tisztelete, a betegek segítése. A halottak tisztelete is hagyomány, ezt azonban elsősorban valószínűleg a félelem motiválta.

Az **eskü** nagyon komoly volt, és mindenki úgy is vette. Az eskü után asztalhoz ültek, és mindenki elmondta a véleményét, melyek lehetek egymástól eltérőek is, majd a „**vajda**” döntött a büntetés mértékéről.

A hamis eskü megbosszulta magát, az illető rosszul járt, meggörbült a szája, gugája nőtt, szerencsétlenség érte stb.

Öltözködési szokások

A **kárpáti cigányok** zömének öltözete már nem hagyományos, bár a rikító színeket ők is kedvelik, ugyanúgy, mint a többiek. A falvakban lakó **kárpáti cigányok átvették az oláh cigányok népviseletét**, de nem teljes mértékben, általában csak a nők.

Az **oláh cigányok** népviselete a falvakban hagyományos, a városokban csak azoknál, akik szigorúan tartják szokásaikat. A városokban az asszonyok viselete lehet hagyományos, és lehet modernebb is. Van aki mindkét viseletet hordja. A férfiak viselete alkalmakként változik. Az idősebbek hagyományosan járnak, a fiatalabbak vegyesen.

A férfiak hagyományos viselete:

- csizma /*kher*/, csizmanadrág /*kalca*/,
- fehér ing /*parno gad*/, kalap /*kolopo, polorija*/,
- kabát /*zubuno, kavadya*/, cipő /*papuchi*/,
- mellény /*mashkaresko* /, kapca /*patavo*/

A nők hagyományos viselete:

- cipő /*papuchi*/ régebben a papucs /*shlyappi*/ volt a nyári viselet. A papucs többszínű, bojtos.
- harisnya /*shtrimflya*/ élénk színű a fiatal nőknél, időseknél sötétebb tónusú.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

- bő, ráncos szoknya /*coxa, rokja, rotya*/ mellett a rakott szoknya is divatos. A szoknya színe a fiataloknál élénk színű, vagy több színű, az idősebbeknél egyszínű, sötét. Ezt az alsószoknyával /*teluni coxa*/ együtt hordják. A bő szoknya több méter anyagból készül.
- Blúz /*vizitka, vizitari*/, kendő /*dikhlo*/, ami többszínű a fiataloknál cifra /*turcko, tristo*/, az idősebbeknél sötétebb. Nagyon kedvelik a kashmir /*kashmiricko*/ kendőt. Télen fekete nagykendőt /*baro dikhlo*/ hordanak, mely betakarja vállukat, hátukat, derekukat.
- A **kötény** /*ketrinca, kretinca, leketova*/ a muzsikus cigányoknál nem divatos, a falusi cigányasszonyok /és a városi hagyományosan öltözködőknél/ és az oláhcigányasszonyoknak fontos ruhadarabja.
- A **colár /szőnyeges/ asszonyoknál** a hegyes cakkos, a többieknél a kerek cakkos a használatos. Idősebbeknél a sötétebb árnyalatú színek a használatosak /kékfestő kötény kihímezve, barna színű csíkokkal/.

Vásári szokások

A cigány férfiak nagy része a **fém munka mellett lovakkal** is foglalkozott. A fém munkás cigányok, patkolók, szegkovácsok, fűrészek, foltozók, rézművesek, áruikat a vásárokon értékesítették. Ezek közül váltak ki a pénzesebbek, a **lókupecsek**. Nevüket is a pénzről /love/ kapták, és egy sajátos dialektus hordozói. A cigányok kiválóan értenek a lovakhoz, nemcsak a lovároknak, hanem a masharóknak, dirzáróknak, csuráróknak is.

A **lótartás** is hagyományos szokás. A ló tulajdonképpen nem is háziállat, hanem társ. Ha a gazdája nem is eszik, a lónak meg kell adni, ami jár neki. Az istálló gondozása, tisztántartása fontosabb, mint a házé, amelyben laknak.

A **lóvásár (grastengo foro)** igen nagy jelentőségű. Előtte már nagy a készülődés, reggel korán kelnek, vagy ha messzebb van a vásár, akkor már előtte való nap, napokban indulnak el. A lónak egész éjjel van elesége, hogy bírja az utat, abrakot is kap bőven. Induláskor előveszik a szebbik, jobbik kocsit (sok helyen a gumikerekű kocsit váltotta fel a hagyományos lócsös kocsit).

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Feltessük a **díszes lószerszámokat**, a fémrészeket kifényesítik, a szebbik ostort /chunyi, bicho/ is előveszik. Enni nem szoktak ilyenkor, csak inni, de útközben és vásár előtt csak keveset.

A társas érintkezés szabályai

A társas érintkezés formái **nagyfokú közösségi érzésről** tanúskodnak. Amikor egymáshoz mennek, hangosan köszönnek, kopogtatni nem szokás. Úgy mennek egymáshoz, mintha hazamennének. Ha ünnep van, akkor mindig köszöntővel mennek egymáshoz. Egyéb napokon nem szükséges helyet kínálni egymást, mert nem idegenek. **Minden cigány testvér.**

Névadási szokások

A **vándorló cigányok** gyerekeit cigány névre keresztelték. Mikor letelepedtek, a cigány nevekből vezetéknevek is lettek. Hasonlóan a foglalkozásuk is vezetéknev lett.

Cigány névből lett vezetéknev:

Lólé /piros/	Cino, Cinano /kicsi/,
Lezho /pohár/	Pisont/pishot=fújtató/,
Pólya /Pulya cigányvajda nevéből/,	Lavotta /lavuta=hegedű/
Duduma /tök/,	Csurár /késes/,
Bangó /görbe/,	Hutka /kutka=amott/,
Makula /mak=légy/,	Maka /mak=légy/.

Foglalkozásból lett vezetéknev:

Ásós, Cserepes, Csurár /shuri=kés/, Dudás, Faragó, Kalános, Kalányos, Kanalas, Kolompár, Kovács, Lakatos, Orsós, Pecsényi /pecséteket gyártott/, Reszelő, Rézműves, Rostás, Teknős

Egyéb nevekből:

Bari /bari=nagy/, Farkas /állatnévből/, Nagy /cigánynév lefordítása/, Bíró, Vörös, Jakab

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Népnévből:

Horváth, Oláh, Román, Németh, Rác, Magyarai

Helységnévből /ill. magyarosított név/:

Gyöngyösi, Keresztesi, Szénási, Bihari, Sárközi.

Más országokban szláv, román neveket vettek fel. Pl. Lakatus, Petrovics, Nikolics. Cigány **népnévből is lett vezetéknev:** Romanov, Kalovics.

Amikor a kisgyerek megszületik, a hivatalos név mellé **cigány megkülönböztető nevet** is kap. Ez a név természetesen később is adható, amikor a gyerek 2-3 éves. Ezeknek a neveknek egy része el is marad, de újabb név ragad az illetőre, mely aztán egész életén végigkíséri. Ez a **ragadványnév**, tulajdonképpen megkülönböztető név. Ha a vezetéknevet nem is tudják, de a megkülönböztető névről mindjárt tudják, kiről is van szó.

Foglalkozási szokások

A **hagyományos cigány foglalkozások**, mint pl. a fűrókészítés, rostakészítés, üstfoltozás, bádogmunka, kovácsolás, öntés a nyitott ég alatt történt, kint a szabadban. A **teknővájók** is a szabad ég alatt dolgoztak. Télen a fészerben, ahol a nyárfákat is elhelyezték. A **kosárfonók** a fűzfavesszőket begyűjtötték, és nyáron a szabadban, rossz időben a házban fonták a kosarakat. A cigányok, mikor megrendelésre készítenek valamit, akkor tudásuk legjavát adják. A szakember a lelkét is beleadja a munkába. A muzsikus is úgy játszik, hogy „sír” kezében a hegedű.

Amikor a **vályogvető** dolgozik, a vályog tetejét kétszer is lesimítja, hogy szép, formás legyen. Amikor a falat tapasztják, minden kis darabot külön kennek a falra, még időnként rá is köpnek, hogy jobban tapadjon a sár a vályoghoz. A lóistálló mindig tiszta. Naponta többször is almoznak. Itatni csak tiszta vödörből lehet. A piszkos répát meg kell mosni, a szár sem lehet penészes, a széna sem nedves.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Az asszonyok hagyományos foglalkozása a **kártyavetés** volt, melyet valószínű, hogy európai életük óta csinálnak. A cigányasszonyokra a hetedik ágról szakadt a jóslás tudománya. Ismerték a gyógyfüvek felhasználását is, a különféle betegségekre. A jóslás történhetett kártyából, tenyérből, rostára tett babból, hajszálakból stb.

Színekkel kapcsolatos hiedelmek

A **színekkel való babonák** eredete az állatvilágra vezethető vissza. Az állatvilágban a hímek általában díszesebbek, hogy ezáltal felkeltsék a nőstények figyelmét. A cigányok esetében a nők viselik a színesebb, díszesebb, tarkább, rikító színű ruhákat, hogy így vonják a férfiak figyelmét magukra.

A **sárga** szín az irigység jele, megette a sárga irigység - mondják. A **fehér** szín a tisztaság jele, az ártatlanságé. A fehér szín szerencsét is jelent / tiszta, víz, fehér galamb, fehér ruha stb./ . A **fekete** szín a gyász jele. A halottakat feketében temetik el, mert a szívük is fekete a fájdalomtól. A szűzlányt viszont tiszta fehérben temették el, mert tisztasága a túlvilágon is a tisztaságot képviselte. A gyászolók is feketébe öltöznek. A **piros** szín élénkségével az életet, a vidámságot jelentette. A piros szín egyben a haladást, mozgást is jelenti, a cigány zászlóban egy tűzpiros kocsikerék van középen, kék és zöld mezőben. A **zöld** szín a természetből fakadó szín. Mivel a cigányság hosszú időn át vándorolt, ez a szín volt a hűség színe, mert a zöld mező, zöld erdő jelentette életükben a megnyugvást. A **kék** szín a szabadság jelképe mellett jelenti a halhatatlan szellemi értéket is. A kék ég /vuneto cheri/ is a szabadság jelképe. A **szürke** szín is újabb keletű, jelenti az öregséget, őszülést, de van szürke ló a népmesékben /surro grast/ is.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

7.óra

Halotti szokások, jóvendőmondás, átkok

Feldolgozási szempontok:

A roma kultúra megismerése, a szokások ismerete megérthetőbbé teszi a magyarországi cigánység integrációs problémáit, a hozzájuk kapcsolt előítéleteket. A csoportos beszélgetés során fel kell mérni a csoport ismereteit és érdeklődési körét.

Feldolgozás:

A halállal kapcsolatos szokások is sajátosak a cigányoknál. A misztikus világkép meghatározza a halálhoz való viszonyukat.

Félnek a halott szellemétől — mely visszajárhat, bosszút állhat, megronthat — ezért nemcsak tiszteletből, hanem sajátos világképükből eredően is körültekintőek a halottal szemben.

Amikor a halottat háznál ravatalozzák föl, a virrasztás is a háznál van. Virrasztáskor összejönnek a rokonok, gyertyát égetnek a halott feje mellett. A rokonokat, vendégeket, étellel, itallal kínálják. Virrasztás lehet a háznál is és lehet a ravatalozónál, attól függően, hogy a ravatalozónál való virrasztáshoz kell-e engedély.

A temetés napján a rokonok elhagyják a házat, és csak akkor jönnek vissza, amikor a halotti menet elindul, illetve amikor kezdődik a temetési szertartás (háznál régebben, mostanában a halottas ház előtt, a temetőben). A halottas háznál és a temetőben is, mindenkit itallal kínálnak. A házból együtt mennek ki a temetőbe, a koporsót körülveszik és várják a papot. (Természetesen régebben pap nélkül is volt temetés, amikor a vajda búcsúztatta el a megboldogultat.) Beszédében elbúcsúztatja a rokonoktól, ismerősöktől. A koporsót vivő koci után cigányzenekar, gazdagabb helyeken fúvós zenekar is muzsikál. A zenészek addig muzsikálnak, amíg a koporsót be nem fedik.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Van, aki kikövezi a sírt (betonozza), és a földet nem dobják rá a koporsóra, hanem a koporsó felett bedeszázott, szigetelt részre teszik. Azért nem rakják rá a földet a koporsóra, hogy könnyű legyen a halottnak a föld. (Újabban a gazdagok üveggel veszik körül a sírt.)

Amikor nagynevű cigány hal meg, a temetésen igen sokan vesznek részt. Ha a „vajda” felesége halt meg, a háztól temették. A koporsó az udvaron volt. Mindenkit itallal kínáltak, cigány- és fűvös zenekar játszott felváltva. A pap beszéde után elindult a halottas menet. A háznál az összes széket felborították, majd a menet minden sarkon megállt, a pap megáldotta, az útban lakó rokonok előtt is megállt a halottas menet.

A templom előtt megálltak, a koporsót bevitték a templomba, ahol a pap ismét megáldotta. A betegeket, időseket lovas kocsin vitték a menet végén. Az utcán nem szoktak énekelni, csak a temetőben. A sírba pénzt, italt, cigarettát, ételt dobálnak. A sírra pálinkát, bort öntenek. A halott a túlvilágon is eszik, iszik, dohányzik, úgy, mint amikor itt élt a földön. Aki elmulaszt erre figyelni, az vét a hagyományok ellen. A halottnak nagy tisztelet jár. Hat-hétig nem borotválkoznak, közvetlen hozzátartozók hat hónapig. Étkezéskor a halottnak is terítenek. Hat-hét után ismét összejönnek a rokonok, halotti tort /pomana/ tartani. Ez igen csendes ünnep, beszélgetnek, megemlékeznek a megboldogultról. Ezt egy év után megismétlik.

A halottak napja is csendes ünnep. Virágot visznek ki a temetőbe, ételt, italt, cigarettát tesznek a sírra. Este gyertyát égetnek. Mikor hazamennek, otthon is. Aki nem tud elmenni a temetőbe, az a háznál egy sarokban éget gyertyákat a halottai emlékére.

A halál-hiedelmek

A halottat mindig a kedvenc ruháiba kell felöltöztetni, tisztán, mert a túlvilágon nem járhat piszkosan. Vele kell temetni kedves tárgyait, pipáját, kendőjét, kését, pénzét, ételt, italt, cigarettát, ékszereit. Hiszik, hogy van túlvilág, ahol a halott tovább él. Aki meghal, olyan alakban megy a rokonok elé, amilyen alakban ismerték a földön. Majd kilenc nap múlva megöregszik, és a továbbiakban úgy marad. A halotti torra /pomana/ is meg szokták a papot hívni (este misét mond a halott emlékére). Ha a halotti tor elmaradna, akkor a halott lelke nem nyugodna meg a sírban, a túlvilágon, hanem bolyongana, nem találna

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

megnyugvást. Ha a halott hazajár, akkor az udvaron éjszaka meg kell gyújtani egy gatyamadzagot, s többet nem fog jönni. Ahol halott van a háznál, ott gyerek ne nézzen be az ablakon, mert sárgaságot kap. Aki virrasztás után, hazatérőben, nagyon álmos, fáradtnak érzi magát, menjen vissza a halottas házhoz, törölje meg magát a szemfedővel, akkor elmúlik a fáradtsága. Ha valaki fél a halott nevében járó szellemektől, az ajtóra szentképet, vagy keresztet helyezzen el, a gonosz szellem ettől elkerüli.

Népi gyógyászat

A cigányok népi gyógyászata lehet természetes és lehet varázslatos.

Természetes gyógymódok

A természetes gyógymódok egy része megtalálható a környező népek népi gyógyászatában is. A cigányok Indiából hozták magukkal azoknak a fűszereknek az ismeretét, melyek egyúttal gyógyszerek is voltak. A vándorlás folyamán alig volt lehetőségük orvosokkal találkozni. Így magukra voltak utalva saját betegek gyógyításában, de a jószágok gyógyításában is.

Néhány gyógymód:

Reumára kígyózsírt kell tenni, a beteg testrészt kígyózsírral kell jó erősen bedörzsölni, masszírozni.

Köhögős betegnek korpaciberét kell adni, az új tüdőt csinál neki. Ugyanezzel gyógyítják a tüdőbetegeket is néhány helyen.

Gyenge belső részekre jó gyógyszer a kutyazsír, pirított kenyérré kenve. Ez jó a szívre is.

Gyomorrontáskor törött borssal kell a pálinkát erősíteni, és ezt kell a beteggel megitatni.

Torokfájásra petróleum a legjobb. Libatollat kell petróleumba mártani, és a beteg torkát ezzel kell ecsetelni.

Fejfájás, nátha, torokgyulladás esetén ecetet kell a beteggel szagoltatni. Rosszullétkor az ecetes bedörzsölés a szív táján igen hasznos.

Lázas gyereket, embert ecetes-vizes ruhába kell csavarni, a csuklójára is ilyen kötést kell tenni, hogy a láz minél hamarabb elmúljon. A vágott sebet is ecetes vízbe kell borogatni.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Gyógynövények, gyógyszerek

A kamilla /rumunica/ sok betegségre jó. Szemre, torokra, köménymaggal teának szélgörcs ellen.

Reumás láz esetében forró kamilla fölé kell hajolni. Ruhával kell a fejet letakarni, hogy a kamilla gőzök mind a beteg arcát ériék. Ezt a gőzt kell beszippantani is (inhalálás).

Fokhagyma /sir/ fejfájás, fogfájás ellen, szédülés ellen jó, csökkenti a magas vérnyomást.

Megfázás ellen diógally, meggygally tea hatásos.

Gyúlt sebre szalonnabőrt, vagy kés fokával megveregetett vöröshagymát kell tenni, elmulasztja a gyulladást.

A nyers paradicsomot a már gennyes kelésre kell tenni, gyorsan kifakasztja.

Vágott, szúrt sebre útilapu levelet kell tenni.

Vérhas ellen lósóska /styeviya/ teát kell készíteni.

Gyomorrontáskor a gyerek hátát, hasát kell dörzsölni, masszírozni.

A fagyott testrészt epével /fere/ kell bedörzsölni.

Furunkulusra akácfalevelet kell tenni, és többször cserélni.

Reumatikus ízületi fájdalmak ellen különféle füveket kell vízben megfőzni, és a főzet fölé kell ülni, a lábakat forrázni. Ilyen fűvek: kamilla, mentafélék.

Szélgörcs ellen: egy darab kenyérbe gyufaszálat kell beleállítani, ezt rátenni a köldökre, a gyufát meg kell gyújtani, és gyorsan egy pohárral lefedni. A keletkező légüres tér kihúzza a szelet. Kisgyereknél a lábakat kell mozgatni.

Hasmenés ellen: ecetbe kell mártani a kockacukrot, és víz nélkül kell lenyelni.

Fogfájásra sót, meszet, tályoggyökeret /nizpunzo/, fokhagymát, fogkrémet kell tenni.

A tályoggyökér lóbetegség ellen is igen hatásos /Békés megyében igen ismert/, a ló nyakát vágják meg, és abba teszik bele a gyökérdarabot.

Az idősebbek még ma is ismerik azokat a gyógynövényeket, melyekkel embereket, állatokat gyógyítottak.

Ma is elterjedt a természetgyógyászat, de sokkal hasznosabb orvoshoz fordulni.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Varázslatos gyógymódok

A betegek jobban hittek a varázslatos gyógyításban. Ez a gyógyítás abban tér el a természetestől, hogy a gyógyszerek mellett bizonyos szövegek, formaságok kellettek. A cigány jósök, javasasszonyok különleges meggyőző, rábeszélő, szuggesztív tehetséggel rendelkeztek, szavaik megnyugtatóak voltak. Természetesen a gyógyfűvek, főzetek igen sok esetben jó hatást értek el, ami öregbítette a javasasszonyok hírnevét.

Néhány varázslatos gyógymód:

- **Kiütések** ellen: sótlan babot kell főzni, a főzettel háromszor le kell mosni a kiütés helyét (reggel, délben, este). Ha kell, az egész testet, azután hajnalban, amikor senki sem látja, ki kell vinni a keresztútra, és ott a bablevest hátranézés nélkül kell kiönteni.
- **Részezség** ellen: zöld levelibékát kell a részeg ember italába tenni. Száritott béka porát kell tenni az italába, hogy undorodjon meg tőle. A gyógyszer bevétele után a kanalat a bal vállon keresztül hirtelen hátra kell dobni, hogy a szer is olyan gyorsan hasson amilyen gyors volt a dobás.
- **Szemmelverés** ellen 9 kanál vizet, 9 darab parazsat kell egy lábasba tenni, s amikor a gyógyító a faparazsakat dobálja a vízbe, egy-egy színre kell gondolnia. Amilyen színre gondolt, amikor a parázs lemerült, olyan színű szemű ember rontotta meg a kisgyereket, azért sír, azért nyugtalan. Másik módszer: akik az utóbbi időben a háznál jártak, számszerűen kell őket felidézni, és annyi szem magot kell forró vízbe tenni. Minden szem más-más személyt jelent. Amelyik szem lemerült a víz alá, az a személy volt a szemmelverő (különböző magokat kell a vízbe tenni). Ennek a személynek vissza kellett mennie, és áldást kellett adni a gyerekekre, hogy a rontás elmúljon.
- **Sárgaság** ellen: kilenc különböző színű fonatra szalonnabőrt kell tenni. Lazán rákötni, és a füzért a beteg nyakába akasztani. A fonalat a beteg elveszti, aki megtalálja, arra megy át a baj. Másik módszer: sárgarépába kis lyukakat fúrni, abba valamilyen aranytárgyat kell tenni, vizet kell ráönteni, és ezt a vizet kell meginni.
- **Ló szemmelverése** ellen: piros cérnát kötnek a ló sörényére.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

- **Szemölcs** ellen a testen, kézen lévő szemölcsöt úttesten talált száraz békával kell bedörzsölni, majd a békát hátranézés nélkül, gyorsan el kell dobni. Igen hatásos a szalonnabőrrel való bedörzsölés is. Ha háromszor bedörzsölik, akkor kilenc nap múlva elmúlik a szemölcs.
- **Hidegrázás** ellen: ki kell írni a ház falára, hogy itt nem lakik hideglelés személy. Aki ezt elolvassa, arra megy át a baj.
- **Árpa** ellen: a szemhéjra árpaszemet kell ragasztani. Lehet árpahéjat is. Ettől hét nap múlva elmúlik. Egy másik módszer szerint kilenc szem árpát kilencszer kell a szem körül forgatni, majd egy kutat kilencszer kell körüljárni, és az árpaszemeket úgy kell a kútba dobni, hogy a kútnak a bedobó háttal álljon. Ekkor a szemre nőtt árpa hét nap alatt elmúlik.

A ráolvasás

Ez a művelet történhet valamilyen gyógyszer segédletével, de egyszerű szövegmondással is. Amikor különféle gyógyfüvekből, fűszerekből teát, főzetet készítettek a beteg részére, a szer bevétele előtt és közben a következő „varázsszövegeket” mondták:

Pune luma, luma san,	<i>Amíg világ a világ,</i>
Manushen rumusarav,	<i>Sütöm, főzöm a hagymát,</i>
Le but char so kiravav,	<i>Füveket-mit szedtem én,</i>
Kodolenca sastyarav!	<i>Azokkal gyógyítok én!</i>

Urajve pel nasul droma,	<i>Repülj szellem rossz utakra,</i>
Andor poklo palpale zha,	<i>Pusztulj vissza a pokolba,</i>
Te nachol o nasvalyipe,	<i>Elmúlik a betegséged,</i>
Te avel meg o sastyipe!	<i>Visszanyered egészséged!</i>

Nasul biuzho t aves mardo,	<i>Gonosz szellem légy átkozva,</i>
E bengesco vortakoro,	<i>Ördög-sátán cimborája,</i>

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Me sastyarav tyiro trupo,
Tye dyos me dav hodinipos!

*Meggyógyítom testedet,
Lelki békét adok neked!*

Me som le but bengengi dej,
Le bute dromen kon phiren,
Ande kasht si o draboro,
So anel maj o sastyipo!

*Én vagyok a sátán anyja,
Keresztutak zarándoka,
Fűben, fában a tudomány,
Ez hozza meg a gyógyulást!*

Kon nasvaloj te sastyola,
Koni mulo,te ushtyela,
Te naseltar gindo, bajo,
Na azbal les o bengoro!

*Aki beteg gyógyuljon meg,
Aki halott támadjon fel,
Eloszoljon minden baja,
Ne gyötörje a nyavalya!*

Van, amikor csak egyszerű szövegmondással lehet kiűzni a betegből a gonosz szellemet. Ez lehet imádkozás, könyörgés, valamilyen más szöveg mondása. Pl. eljöttem hozzád, te fohászkozó lélek, hogy megtisztítsam lelkedet, hogy testedből kiűzzem a gonosz szellemet, megszabadítsalak a gonosz hatalmától, a gonosz lélek benned tartózkodásától. A szöveget lehet imával kombinálva mondani. (Miatyánk stb.)

A ráolvasás fajtái:

- **Kiparancsoló:** Amikor a ráolvasó elűzi a gonoszt, elparancsolja a beteg emberből, elzavarja az ördögöt, a gonosz tüzet, vizet.
- **Elküldő:** Amikor elküldi a gonoszt, hogy tisztuljon meg, visszaküldi az ördögöt a pokolba, a démonokat az éjszakába.
- **Tiltó:** Ne bántsд ezt az embert, ne vidd lelkét a kárhozatba, ne vidd ezt az embert a pokolba, ne háborgasd nyugalmát, ne vidd el lelki békéjét.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

- **Ismétlő szerkezetű:** Kiparancsolás, elküldés, tiltás váltakozó ismétlése.

A ráolvasás folyamata:

1. **Alaptörténet felidézése:** Mi volt a betegség oka, kitől vagy mitől kaphatta.
2. **Bibliai keretbe ágyazott gyógyulás:** Isten, Szűz Mária, Szent György, Szent Sára, Szent Péter segítségével, segítségül hívásával elűzni a gonoszt, meggyógyítani a beteget.
3. **Imádság, varázsszövegek.** A gyógyító erő ezekben van.

A ráolvasásokat a természeti csapások ellen is használták. Az esővárás-esőcsinálás mágikus szokása Csanád megyében még élő hagyomány, Erdélyben és a Felvidéken a legtöbb cigánynál szokás.

Esővárás, esőcsinálás: A ráolvasást akkor végzik, amikor nagy a szárazság, hosszú idő óta nincs eső. Akkor is végeznek ráolvasást, amikor szünet nélkül esik az eső, és mindent eláztatott, a termést is.

A tűzre olvasás szokása ma már kevésbé általános, Magyarországon már alig, Erdélyben még több helyen megtalálható. A tűzre olvasást a cigányok a környező lakosságnál is csinálták. Valamilyen tárgyat elástak a földbe, vagy valamilyen írást dobtak a tűzbe /ezt a cigánynak kell csinálni/ ráolvasó szöveg kíséretében, hogy a tűz ne terjedjen tovább.

Bari jag zhatar amendar

Nagy tűz menj el mitőlünk,

Chi san tu lashe Devlestar

Nem vagy a Jóistentől,

Te mukés amen pachasa,

Hagyjál minket békével,

Amen a Del te zhutija!

Isten minket segítsen!

Igézés, bájolás, rontás

Az igézés és bájolás különböző vallási eszközök felhasználásával gyógyít, nyugtat. Ezek az eszközök: biblia, feszület, szentképek, olvasófüzér stb.

A rontást olyan különleges adottságokkal rendelkező személyek tudják végezni, akik a családban hetedik gyerekként születtek. Ezeknek a személyeknek ismerniük kellett a rontások ellenszerét is. A rontást általában nő végzi, valamilyen cél érdekében.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Néhány rontási mód:

- A nő elviszi a férfi ingét, vagy valamelyik ruhadarabját, eldugja a kéménylyukba, vagy eresz alá, küszöb alá. A férfi ilyenkor nyugtalan lesz. Addig nem lel megnyugvást, amíg az eldugott tárgyat meg nem találja.
- Ahogy a nő főzi az ételt, beleköp. Mégpedig azért, hogy ahogy az étel forr, úgy forrjon a férfi esze, szíve is utána.
- Leveszi az illető nyomát /lábnyomát/. Régebben mezítláb jártak otthon / sok helyen még ma is/, vagy a csizmájának a nyomát, és felteszi a kéménybe. S ahogy a nyom ott kiszárad, úgy száradjon ki az, akit meg akar rontani. Más esetekben a lábnyomra ráolvas.
- Lehet úgy is rontást tenni, hogy a rontó kapcát, gatyamadzagot, 9 hajszálat beletesz tojásba, három keresztet vet rá, elmondja a varázsigét, vagy azt a szöveget, amivel a rontást akarja elérni.
- Amikor menstruál, abból egy keveset az ételbe tesz. Ezzel azt éri el, hogy az illető ne szeressen mást, csak őt.
- Ha valakire nagyon haragszik, kimegy a tóhoz, fog egy piros békát, szemét bevarrja, és átkozza az illetőt, hogy ő is olyan legyen, vakuljon meg, legyen szembaja stb. majd a békát szabadon engedi.

Átkozás

A rontás legerősebb és legősibb formája az átkozás. Az átok lehet fogós és ártalmatlan. Az átok (armaja) akkor foganatos, ha halálos ellenségre szórják. Ártalmatlan akkor, ha a szülő mérgében - mert a gyerek valami rosszat tett -, átkot szór a fejére. Ez az átok azért nem fogan, mert nem szívből adták. Akkor fog a szülői átok, ha a gyerek megérdemli cselekedetéért.

A rossz embert is megátkozzák, akár férfi, akár nő, ne legyen az életben többet szerencséje, púpja nőjön, betegség egye meg, csúnyuljon meg, némuljon meg, görbüljön meg a szája stb., Általában az átok akkor fog, ha van alapja. Aki hamisan átkozza magát, az is rosszul jár, fog rajta az átok. Például: Valaki hamisan átkozta meg magát, hogy gugája nőjön, ha ő volt, aki ezt tette. Hamarosan guga nőtt a nyakán. Ezt a hamis esküt a hír szárnyra kapta.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Másik példa: Volt egy nagyevő cigány, Csoko volt a neve. Nagyon sokat tudott enni, mert a kanalát a csizmaszárában hordta, ahol kínálták, ott evett. Egyszer húsvétkor 32 sátonnál evett, s amikor hazaért, feleségétől enni kért káposztát. A felesége megátkozta, hogy se ő, se az utódai ne legyenek soha jóllakottak. Az átok megfogant, mert utódai most is nagyevők és örökké éhesek.

A rontás feloldása

Az egyik asszonyt elhagyta az ura, másik asszonyhoz költözött. Erre az elhagyott asszony az ura zokniját (fáradt zokni) betapasztotta a kemencébe, majd kérte a szellemeket, hogy hozzák vissza az urát. Pár nap múlva az ember visszaköltözött a feleségéhez.

Az embert elbájolta egy boszorkány. Hogy visszajöjjön az ura, az asszony 13 féle főzetet készített, kiöntötte, belelépett és háromszor megfordult. Azt mondta: ahogy taposom szét a főzetet, úgy szűnjön meg a rontás az uramon, és térjen haza. Hamarosan haza is jött.

Rontás érte a családot. A jósasszony azt tanácsolta, hogy vágjanak le két tyúkot, de csak a szíveket főzzék meg, a húst adják oda a szegényeknek. Ezt a főzetet meg kell enni, de aznap mást nem ehetnek. Közben mondani kell a varázsigét: ahogy a szívét esszük, úgy szakadjon le a rontás a családról.

Rontás ellen vallásos szövegek mondása is hatásos. Például: Az atyaisten szelleme, a fiúisten szelleme, meg a szentlélek múlassa el a bajt! Ezt a szöveget többször el kell mondani, közben sűrűn kell keresztet vetni.

Jóslás, jóvendőmondás

Cigányasszonyok ősi keresetmódja volt a jóslás és jóvendőmondás. Feltehetően Európába érkezésük óta űzik ezt a mesterséget. Formái: *tenyérjóslás, kártyavetés, tojástörés, hajégetés, kilenc szem bab, pohár víz, két szál cérna* stb.

Tenyérjóslás: A tenyéren található erezetek /palmake vuni/, vonalak mást-mást jelentenek. Ezekből a vonalokból áll elő az illető jövője, szerencséje, élete, életének alakulása stb.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

- szívvonala /jileski vonala/
- életvonala /trajoski vonala/,
- gyerekek vonala /shavorengi vonala/,
- szerencsevonala /baxengi vonala/,
- keresztvonala /trushulengi vonala/.

A vonalak jelentése

Szívvonala: ebből a vonalból azt lehet megállapítani, hogy az ember mit érez, milyen lesz a házassága, mikor megy férjhez, kit vesz el nőül, milyen lesz a szerelemben a szerencséje, a szerelemhez való viszonya, hogyan hallgasson a szívére, mert másképpen sem öröm, sem boldogság nem vár rá. Szerelme kitartó, hűséges lesz-e, vagy csalódnia fog a szerelemben, szerelmében. A vonal hosszúsága, metszései, elágazásai mutatják az emberekhez való viszonyt, érzelmi életét.

Életvonala: ez a vonal jelzi az élet hosszúságát, az élet különböző állomásait, egészséget, betegséget, rövid vagy hosszú életet.

Gyerekek vonala: ez a vonal jelzi azt, hogy hány családja van, lesz.

Szerencsevonala: milyen szerencse, vagy szerencsétlenség éri életében, összefüggésben van az élet és keresztvonallal.

Keresztvonala: a nem várható akadályokat jelenti, hogyan keresztezi az élet a szerencsevonalat. Még azt is jelzi, hogy az emberi sorsok nem véletlenül, véletlenségből kereszteződnek.

A vonalak állásából állapítja meg a jós az illető horoszkópját.

Kártyavetés: A kártyavetéshez a hagyományos cigánykártyán kívül más kártya is megfelel. A cigánykártya négynyelvű, és 36 lapból áll. A négynyelvű szöveg angolul, németül, magyarul, és vagy szlovákul, vagy szerbül/horvátul (cirill betűs is van) van írva. Természetesen ezekből a kártyákból lehet a legjobban jósolni, mivel a feliratok szövege az élet különböző állomásait jelzi. Például születés, halál, házasság, betegség, szerencse, bosszúság, szerető, hűség, csalfaság, gyerek, utazás, özvegyember stb.

A kártyák rakosgatásával a jós vagy jósnő kihozza a jóslatot, a kártyadobálás (vetés) rendszeréből alakul ki az illető életsorsa.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Jövendölés tojásból: A megtört tojásba cérnát kell tenni, majd 13 hajszálat. A hajszálak és a cérna állásából kell mondani a jövendőt.

Kilenc szem bab, kilenc hajszál: A babszemek állásából, az égetett hajszálak alakjából lehet mondani a jövendőt.

Egyéb módok

Egy pohár vízbe tükröt kell tenni, a vízbe jegygyűrűt, két oldalra égő gyertyát. Arra a személyre kell gondolni, aki messzire van tőlük, nem tudnak róla stb. Ha az illető él, a tükörben megjelenik az alakja.

Egy pohár vízbe fényképet kell tenni, azét, akire gondolnak, és nem tudják, mi lehet vele. Két oldalra égő gyertyákat kell tenni, s koncentrálni kell az illetőre gondolni. Ha a fénykép megmozdul, akkor az illető személy él.

Nagy szerepet játszik a jóslásoknál a kérdések feltevése is. Mivel a jóslás megélhetési forma is volt, nemcsak az asszonyokban, hanem a férfiakban is kifejlődött egyféle lélektani ismeret, emberismeret, rábeszélő, szuggesztív képesség.

Hiedelmek

Szellemek / biuzhe/ és egyéb földöntúli lények: A cigányok hisznek a szellemekben. Ezek a szellemek test nélküliek, de van, aki látja őket. Vannak jó, és vannak rossz szellemek.

Fajtáik:

- **Éjfélben járó szellem:** ez szokta ijesztgetni az éjfélkor hazajárókat. A temetőben pont 12 órakerésért. Általában fél egykor eltűnik. Másik fajtája kakasszóig kísért. Amikor a kakas megszólal, nyomtalanul eltűnik.
- **A halál szelleme:** úgy jelentkezik, hogy először megszólal a halálmadár /mulyikani chiriklyi, mulyikani kekerashka/. Ahol ez a madár hangját hallatja, ott hamarosan halott lesz, jön a halál szelleme.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

- **Szellemek** /biuzhe/, **kísértetek** /strigoji/, **démonok** /berbeja/ nappal is, éjjel is járnak. Általában csoportosan, 4-5 jár együtt. Többnyire jóindulatúak, de aki találkozik velük, nagyon megijed tőlük.
- **Boszorkányok** /choxaja/: A boszorkányok az ördög szövetségesei. Természetfölötti képességekkel rendelkeznek (alakváltoztatás, repülés), rontó-pusztító hatalmuk van. A boszorkány általában nő, ritkán férfi is lehet /choxano/. Leginkább öregasszony képében él. Amikor találkoznak vele, bűbajos, nyájas, hízelgő szavú. Éjjel más alakot vesz fel, lehet fekete macska, fekete ló, fekete kutya alakban is. Ezek a boszorkányok járnak nappal is rontani, de leginkább éjjel. Van mikor seprőn lovagolnak, de többnyire állat /ló, kutya/ képében végzik a rontást. Már a háznak kéményéről lehet látni, hogy hol lakik, mert nagyon fekete füst száll ki a kéményén. Ez a fekete füst a felhővel keveredik, és ebben lakik a táltos fiú. Védekezés ellenük: sűrű keresztvetés, imádság, vagy nyakba akasztott fokhagymafüzér. A fokhagymafüzér a démonok, vámpírok ellen is véd. Ha ló alakban kísért, akkor balkézbe fogott kötőfékkel kell megszelídíteni. Ha a kötőféket a ló fejére teszik, akkor a ló meg sem bír mozdulni. Soha többet nem jön kísérteni.

Ha a **tehén véres tejet ad**, akkor három különböző kútról kell hozni egy köcsögben, vagy sajtárban vizet, nem szabad szólni senkihez sem /néma víz/. Ezzel a vízzel a tehén fejénél kezdve háromszor le kell önteni a tehenet, és azt kell mondani „ahogy a víz folyik le, úgy folyjon le a rontás is!”

Akiről kitudódott, hogy **boszorkány**, azt megégették. Pl. a legenda szerint Dobozon volt egy boszorkány, akit egy cigánylegény megpatkoltatott. Másnap az öregasszony kezén, lábán megtalálták a patkolás nyomát. Éjjel ló alakban kísértette meg a cigányt, aki megszelídítette a lovat, és megpatkoltatta, majd elengedte. A boszorkányt aztán elvitték Békésre, és ott megégették, másokkal együtt. Kihirdették, hogy senki se merészkedjen a tűz közelébe, mert megsüketül. Ugyanis, amikor a boszorkány ég a máglyán, és a szeméhez ér a tűz, akkorát fog szólni, hogy akik túl közel vannak a tűzhöz, megsüketülnek.

A boszorkányok között olyan is volt, aki jót is tudott csinálni. De ha megharagították, nagyon gonosz tudott lenni. Ilyen volt Bibi is. A szegényeken sokszor segített, de aki be akarta csapni, azt a faluval együtt elseperte. Amikor meg gereblyézett, úgy hullt a nép, mint ősszel a légy.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A jó boszorkány és a **tündér** a rossz ellensúlyozására volt. Eloszlatta a gonosz varázslatot, megszüntette a rontást. Ha férfi volt, akkor híres jós hírében állt. Sokan keresték fel tanácsért, segítségért. Volt békésben egy öreg jós, aki a torz gyereket ép gyerekekkel cserélte vissza. Ő tanácsolta a ló patkolást is.

- **Táltosok:** A táltos a pokol szülötte, és fekete felhőben lakik. A foggal született fiú a táltos. Általában hét évig látható, rendkívüli képességekkel rendelkezik, de amikor hét éves lesz, hirtelen eltűnik, és senki sem tudja hová. Többet senki sem hall róla, csak a tetteiről. Például az öreg Moga cigánynak is volt egy táltos fiú kísérője, aki egyben a tolmácsa is volt, mert Moga nem tudott magyarul. Ebben a fiúban volt Moga hatalmas ereje. Ahogy a fiú eltűnt, Moga ereje is elszállt és meghalt.
- **Az ördög:** Az ördög legtöbbször láthatatlan, sok szövetségese van. Szövetségesei a lidércek, szellemek, kísértetek, démonok, boszorkányok, és az ördögök öreganyja, a vasorrú bába.
- **A lidércek** a legkevésbé ártalmasak, de éjjel az alvót is háborgatják, ráülnek a mellére, hasára, nyomást gyakorolnak az alvóra, aki reggel igen fáradtan ébred, szorongása van, rosszul érzi magát. Az **ördög** lehet látható alakban is, általában lólabbal, szarvval, farkkal. A lábát nehéz észrevenni, mert hosszú fekete nadrág van rajta, a szarvát sem lehet a fekete kalap alatt látni. A lányok előtt ifjú képében jelenik meg, behízlgő, nyájas szavú. Az **ördög** hívásra is megjelenik. Ilyen a „mit-mit” madár.
- **Vízi szellem, vagy a víz gazdája:** Nagyon csendes szellem, de kérdéssel megharagítható. A szellem ilyenkor megbünteti a kérkedőket, árvizet csinál, beszakítja a jeget, vízbe fullaszt. A vízi szellem meghallgatja a szegény cigány halász kérését, jó halfogást biztosít, a lovakat tisztítja, itatja. A vízi szellemek mellett, mint segítő szellemek a föld, az ég, a tűz is jó szellemek, mert ezek sokat segítettek a cigányokat vándorlásaik alatt, az üldöztetés idején.
- **A halottak szelleme:** A halottak tulajdonképpen szellemekké válnak. Előjöhetnek jót vagy rosszat cselekedni. Sokszor e szellemek álomban jelentkeznek, s aki álmodik velük, ennek aszerint kell

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.
Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

tennie, mert különben a szellem megharagszik. Aki életében nagyon jó volt, az visszajövelekor is jót cselekszik, jó tanácsot ad. Aki viszont életében gonosz, rossz volt, a túlvilágon is rosszat cselekszik, ő is ördög szövetségese. Van olyan szellem, aki halála után mindjárt visszatér, mert nem tud megnyugodni valami miatt, mások csak kilenc nap múlva térnek vissza, és csak annyi időre, míg éppen csak megmutatják magukat /pl. kialszik a lámpa, becsukódik, kinyílik az ajtó, ok nélkül ugatnak a kutyák stb./

- **A halál / meripe, merimo/:** Legtöbbször láthatatlan, de látható alakban is megjelenik. Piros ruhában, piros csizmában jár, arany sarkantyúja van. Időnként kasza is van a kezében. Mézes-mázos szavú, de nem kegyelmez senkinek sem. Ám az egyik szegény cigány a halált hívta keresztkomának, mert senki sem vállalta el a gyerek keresztelését. A halál elvállalta és a cigányt gazdaggá tette.

Álomlátás, álomfejtés

Állatok:

Hal, disznó: halál

Nyúl: utazás

Méh: betegség

Tollas liba: bosszúság

Három liba: törvény elé kerülés

Fekete kutya: jót jelent

Ló, csikó: nem jót jelent

Kakas: rendőr

Tárgyak:

Tojás, zsír: veszekedés

Hús: betegség

Só: nehéz a lélek

Tészta: keserűség

Szőlő, szilva: sírás

Sár: betegség

Dohány: szerencse

Pénz: könnyek

Kép: szerencse

Lóhere: szerencse

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Egyéb:

Seprés:	bosszú, veszekedés
Ásás:	betegség, bánat
Gödör:	szerencsétlenség, halál
Pénzt kiadni:	nem jót jelent
Pénzt kapni:	rossz hírek, pletyka
Gyerekekkel álmodni:	szégyen éri
Fehér szín:	szerencsét jelent (kutya, galamb...)

Szerencsétlenséget jelentő állatok: kecske, gyík, béka, sikló, giliszta.

Összegzés: A roma hiedelmek taglalásánál nem kell a teljességre törekednünk az anyag átadásánál. Érdemes a csoport ismereteit felhasználva, az őket érdeklő témák szerint haladni.

A csoporttal a roma kultúra taglalása kapcsán rendszeresen kerül sor filmek megtekintésére. Ilyenek pl. A szőke kóla. Itt, a népszokások áttekintésénél az Átok és szerelem c. ballada megtekintése és csoportos beszélgetés formájában történő feldolgozása ajánlható.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

8. óra

Magyar népszokások, hiedelmek.

Feldolgozási szempontok:

Az alábbi anyag a magyarországi (de nem teljesen magyar eredetű) népszokásokat foglalja össze. Ebben a részben az anyag átadásánál szabadon válogathatunk, az elsődleges cél ne a teljesség, hanem a csoport érdeklődésének kielégítése legyen. Lehet, sőt érdemes párhuzamot vonni a már megismert roma népszokásokkal.

Feldolgozás:

„Téli népszokások”¹⁰

Szokásaink ismertetését a téli ünnepkörrel kezdjük. Ez a ciklus magába foglal egy sor, vallásos eredetű ünnepet (karácsony, aprószentek napja, vízkereszt), melyeknek saját jellemző szokásanyaguk van. Mégis az egész ciklusnak együttes jellege főként *évkezdő*; sőt már november végén, december elején – így Katalin, András, Borbála és Luca napján – is találunk olyan jósló és serkentő szokásokat, melyek az újév közeledésére figyelmeztetnek.

A január elsejei évkezdés azonban hosszú történeti fejlődés eredményeként jött létre, s hazánkban is csak néhány évszázad óta kezdődik ezen a napon az év. Mikor a honfoglaló magyarság mai hazájába érkezett, földművelést ismerő, de főfoglalkozásként állattenyésztő nép volt. Időszámításunk valószínűleg különbözött az itt élő, főként földműveléssel foglalkozó, letelepedett népekétől.

¹⁰ Az alábbi anyag teljes egészében „A magyar néprajz” című nyolckötetes mű részletét tartalmazza. Forrás: <http://vmek.oszk.hu/02100/02152/html/07/> 2012-03-22.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Feltételezhetjük, hogy a honfoglaló magyaroknál az évkezdés őszi vagy tavaszra eshetett; az ázsiai rokon népeknél – szinte napjainkig – tavaszi vagy őszi évkezdést találunk. A nomadizáló pásztornépeknél a két időpont jelentőségét növelte a nyári legelőkre való vonulás és az őszi, téli legelőkre, szállásra való visszavonulás gyakorlata. A 9. századi arab, perzsa források azt írták a magyarokról, hogy a füvel és termékenységgel együtt vándoroltak. Ibn Ruszta, arabul író lexikográfus 930 körül ezt írta a magyarokról: „Amikor eljönnek a téli hónapok, mindegyikőjük ahhoz a folyóhoz húzódik, amelyhez éppen közelebb van, s ott marad télire, és halászik benne. A téli tartózkodás itt alkalmasabb nekik.” Az új hazába való költözés után is fennmaradt a szállásváltó legeltetés. László és Kálmán király törvényei, 12. századi leírások is említik még ezt. Ennek a régi, tavaszi-őszi évfordulónak emléke az őszi és tavaszi pásztorünnepekben maradt fenn, ezek azonban egy évezred alatt más jelleget öltöttek, „európai” ünnepekké váltak.

A télközépre eső, karácsonyi, újévi (nagyjából a téli napfordulónak megfelelő) évkezdés a napév szerinti időszámítással együtt honosodott meg Európában, s a római birodalomból sugárzott szét. Az egységes január elsejei évkezdést azonban sok nép csak az utolsó évszázadokban fogadta el. Magyarországon a 16. századig karácsonykor kezdődött az év. A polgári életben azonban a középkorban sem merült feledésbe a régi római január elsejei évkezdés. Galeotto Marzio történetíró pl. Mátyás király udvaráról szólva megjegyezte, hogy január elsején a magyarok *sztrénát*, azaz ajándékokat osztogatnak, hogy jól kezdődjék az év. A 16. század elején is – még a naptárreform előtt – január elsején volt az újévi ajándékosztás. Az udvari számadáskönyvek leírják, hogy mennyi pénzt kaptak ekkor az éneklő iskolások, a szakácsok, katonák, zenészek (például a citerás a kutyával) és a különféle mesteremberek.

Amikor azután a hivatalos évkezdés napja is január elseje lett, az újévi szokások részben átkerültek erre a napra, máshol azonban a karácsonyi ünnepen is megmaradtak. Így azóta is karácsonykor is és újévkor is szoktak az elkövetkező év időjárására jósolni, ajándékot osztani, kellemes ünnepeket kívánni.

Az évkezdő újévi szokások nálunk éppúgy, mint más népeknél, főként abból a hitből nőttek ki, hogy a kezdő periódusokban – így az év kezdetén – végzett cselekmények analógiás úton maguk után vonják e cselekmények későbbi megismétlődését. Ami az év első napján történik, az a néphit szerint később, az év

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

során újra megismétlődik. Ezért az emberek, hogy az egész évi jó szerencsét biztosítsák, igyekeznek csupa kellemes dolgot cselekedni: vidáman, rakott asztal mellett, baráti társaságban lépnek az újévbe, minden jót kívánnak egymásnak.

E szándékos, mágikus célú cselekedetek mellett igyekeznek jósolni a „véletlenből” is. Már a 18. században megjegyzi a tudós Bod Péter, hogy újévkor hagymakalendáriumokat készítenek, melyekből az év tizenkét hónapjának időjárására jósolnak. Például tizenkét gerezd fokhagymába sóat tesznek. Minden gerezd egy hónapnak felel meg. Amelyik gerezdben reggelre nedves lesz a só, az a hónap is nedves lesz, sok eső vagy hó esik majd.

A jósló szokások közé tartozik a szilveszteri ólomöntés, a lányok pedig mindenféle mágikus praktikával azt igyekeznek megtudni, ki lesz a férjük.

Közismert szokás az is, hogy az óévtől hatalmas láрма, zaj, kolompolás közepette búcsúznak el. E zajkeltés ősi oka sokféle lehetett: a gonosz hatalmak, az óév kiűzése, vagy csak az általános ünnepi féktelenség. Néha epikus eredetmondákat is fűznek e szokáshoz, pl. Hajdúszoboszlón azt mesélték, hogy az évbezáró lármázás a török háborúk idejére megy vissza. A szoboszlói asszonyok szilveszterkor összeverték a tepsiket, meghúzták a harangot, s az így keletkezett zajjal megrémítették, elűzték a törököket. Azóta is minden év utolsó estéjén hasonló zajkeltéssel búcsúznak az évtől.

Az évkezdő hiedelmek között igen makacsul ragaszkodnak a táplálkozás babonáihoz. Hazánkban például disznót kell enni, mert az a házba túrja a szerencsét, tilos viszont tyúkot enni, mert az a szerencsét kikaparja. Mágikus erejűnek tartják a jókívánásokat, köszöntő énekeket is, melyekkel házról házra mennek az üdvözlők. Ilyen jókívánásokat minden télközépi ünnepen, karácsony előestéjétől egészen vízkeresztig mondhatnak. Néhány mai újévi népének már a 16. századi énekeskönyvekben is szerepel.

Karácsony

A magyarságot letelepedésétől kezdve többféle hatás is érte, melyek együttesen a magyar karácsonyi szokások kialakulásához vezettek. Ilyenek voltak a középkortól kezdve a katolikus egyház szertartásai,

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

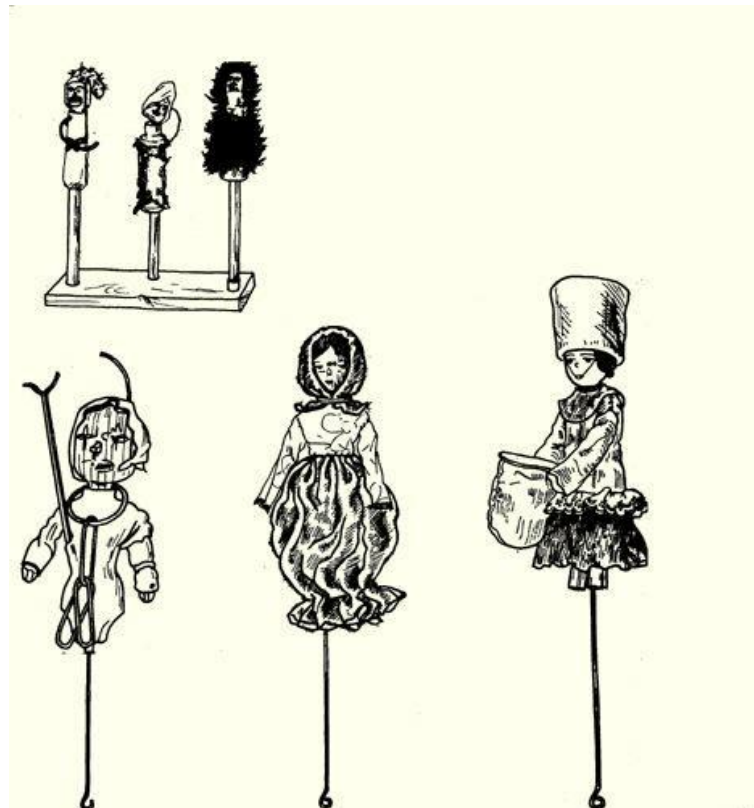
Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

karácsonyi énekei, továbbá a szerzetesek és tanítók által ideplántált színjátékszerű mozzanatok, mint a karácsonyi játékok, a jászolállítás szokása. Ezeknek a századok során népi formaváltozatai alakultak ki.

Bábtáncoltató betlehemezés figurái

Más, inkább mágikus jellegű rítusok is meghonosodtak nálunk, mint a karácsonyi asztal szertartásos elkészítése, a karácsonyi szalmahintés szokása, a pásztorok karácsonyi vesszőhordása.

A karácsonyfa-állítás szokása a 19. század negyvenes-ötvenes éveiben városon jelentkezett először, ma azonban országosan elterjedt, és ahol gyermekek vannak, mindenütt állítanak karácsonyfát. Erdély néhány megyéjében azonban még a háború alatt is újévkor, az „aranyos csikó” hozta a gyermekeknek az ajándékot.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A karácsonyi népi színjáték középpontjában hazánkban a kifordított bundát viselő bohókás betlehemes pásztorok tréfálkozása, éneke, játéka áll. A betlehemezők házilag készített jászol vagy templom alakú kis betlehemet hordoznak magukkal. Ma általában gyermekek adják elő a betlehemes szövegeket, kivéve egyes székely falvak felnőtt férfiak által előadott karácsonyi misztériumait, amelyeknek külön érdekessége, hogy a pásztorok állatbőrből készült, félelmes álarcokat hordanak. Ilyen pl. a Bukovinából Tolna megyébe települt székelyek ún. *csobánolása* (betlehemes játéka).

A karácsonyi játékok legrégebbi rétegét hazánkban is latin nyelvű liturgikus játékok képviselik, amelyek a 11. századtól kezdve az istentisztelet részét képezték. Középkori magyar nyelvű karácsonyi játékszöveg nem maradt ránk, nyomon követhetjük azonban e műfaj barokk szakaszát. A 17.–18. században főként iskolások és laikus vallásos társaságok előadásairól szólnak a tudósítások. A 19. századtól a betlehemezés két fő formáját ismerjük, az élő szereplőkkel és a bábokkal előadott karácsonyi játékot. Az utóbbit bábtáncoltató betlehemezésnek nevezik; ennek két táji központja volt: Dunántúl és a Felső-Tisza vidéke, bár szórványosan másutt is előfordult a karácsonyi bábozás. A betlehemes játékok fő jelenete hazánkban a pásztorjáték. A mezőn alvó pásztorokat az angyal keltegeti, és az újszülött Jézushoz küldi. A főszereplő egy süket öreg pásztor, akinek tréfás félreértései alkotják a humor fő forrását. A játékok további mozzanatai a következők: a szent család szállást keres (itt a játék bemutathatja a szállást megtagadó gazda vagy a gazdag kovács keményszívűségét és a keményszívűség büntetését is). Ezután a pásztorok, néha a napkeleti királyok is, ajándékot visznek a kisdednek. A játék része lehet a Heródes-jelenet is, pl. Heródes találkozása a napkeleti királyokkal, tanácskozása vezéreivel stb., de a Heródes-játék külön vízkereszt-i játék tárgya is lehet.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

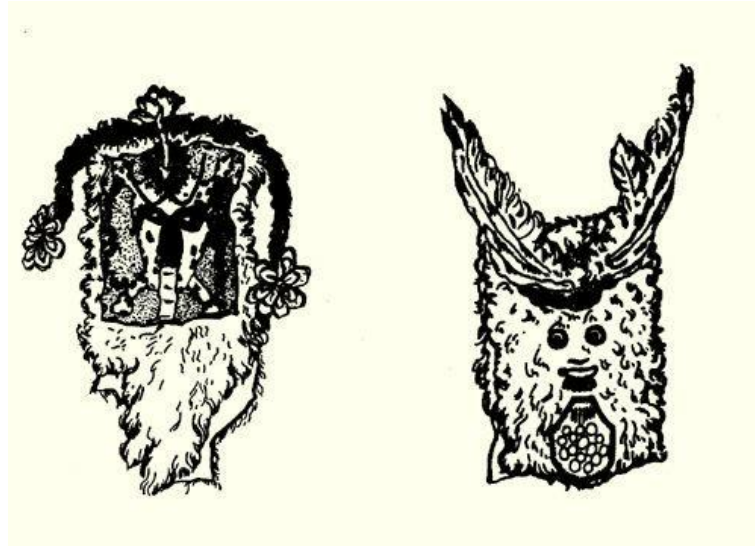
Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Bukovinai székelyek betlehemes álarca

Betlehemes játékszövegeinkben Benedek András több táji csoportot különböztetett meg. A legarchaikusabbak az erdélyi játékok, egyes jelenetek egészen a 17. századig vezethetők vissza. A dunántúli játékokban az antikizáló pásztornevek, mint Titirus, Maksus, Koridon, a barokkos irodalmi divatot tartották fenn. A jó–rossz, szegény–gazdag ellentét igen egyszerű, szemléletes formában mutatkozik meg a játékokban. A tréfát a pásztorok szolgáltatják, akik félreértik az angyal latin szavát. Tudatlanok, de jószívűek, és csekély javaikból szívesen adakoznak. A betlehemezést szintúgy, mint másféle színjátékos szokásokat adománykérő formulák zárják le.

A betlehemes játékok mellett ismerünk más, inkább helyi elterjedésű paraszti misztériumokat és moralitásokat is. Ilyen volt például a Paradicsom-játék, amely Ádám–Éva napján a bűnbeesés történetét adta elő.

Főként katolikus vidékeken divatozott a karácsonyi asztal készítése. Somogy megyében például szénát borítottak az asztalra, és sarkaira különböző tárgyakat: fésűt, kaszakövet, kést raktak. Utána asztalkendővel borították le az asztalt; a Zselicségben három asztalkendőt is használtak ilyenkor, a terítőt

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

pedig keletről nyugati irányba kellett az asztalra tenni. Egy szakajtóban terményeket: zabot, búzát, kukoricát keverték össze, erre lószerszám került, s ezt az asztal alá tették.

Az ország sok részében karácsonykor a pásztorok vesszőt hordtak a házakhoz. E mágikus hatásúnak tartott rítust Manga János írta le az Ipoly menti falvakban. Karácsony böjtjén a csordás egy csomó vesszővel végigjárta azokat a házakat, ahol tehenet tartottak. A gazdaasszony a csomóból annyi vesszőt húzott ki, amennyi tehen a háznál volt, s ezzel megcsapkodta a csordás lába szárát. A vesszőhordás általában köszöntő mondásával is összekapcsolódik.

A regölés

A regölés a télközépi, karácsonyi, újévi köszöntés Európában általában ismert szokásának magyar változata. Ilyenkor gyermekek, legények vagy felnőtt férfiak is házról házra menve bőséget, boldogságot kívánnak a következő évre. A szokás tehát igen általános, de már sajátosan magyar a szokás neve. Nyelvészeink szerint a regölés név éppúgy, mint a regösének, „hej, regő rejtem...” refrénje, finnugor eredetű, s etimológiailag összefügghet a régi magyarok sámánjainak révülésével, eksztázisba esésével is. Középkori okleveleink már név szerint emlegetnek „regösöket”, akik – mint kitűnik – mulattatók, királyi együttívók, latin szóval combibatorok voltak. A 16–18. században a kalendáriumok a vízkereszt utáni első hétfőt regelő hétfőnek nevezték. Heltai Gáspár a 16. században a regelő hetet emlegeti, mikor az emberek isznak, tobzódnak, s ez szerinte az ördög nagy ünnepe. A történeti adatok tehát szólnak regösökről és regölésről, de regösénekiszöveget nem sikerült a régebbi korokból találni.

Az utolsó két évszázadban a Dunántúlon és Erdélyben, Udvarhely megyében volt szokásos a regölés. A Dunántúlon legények jártak láncos bottal és köcsögdudával felszerelve olyan házakhoz, ahol eladó leány volt, és elénekelték varázséneküket. Ennek egyik állandó motívuma a termékenységvarázslás: a gazdának és háza népének jó egészséget, vagyont kívántak. A második részben egy leányt varázsoltak, azaz regöltek össze egy legénnyel. Hogy ezt milyen komolyan vették, annak az emlékét még most is felfedezhetjük. 1968 decemberében két idősebb embert kértem meg Egyházásfaluban (Győr-Sopron m.), hogy énekeljék

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

magnetofonra a regöséneket. Szívesen megtették, de előzőleg tanakodtak, hogy milyen leány- és legénynevet említsenek az énekben, nehogy véletlenül össze nem illő párt regöljenek, vagyis varázsoljanak össze. E két állandó részt megelőzi a beköszöntő, melyben a regösök elmondják, hogy hosszú, fáradtságos útról érkeztek; néha megemlítik, hogy nem rablók, hanem István király szolgái. A regölés fő időpontja ugyanis december 26., István vértanú napja volt, akinek alakja a népi emlékezetben egybeolvadt a magyarok első királya, István alakjával.

A bevezetőhöz tartozik a csodaszarvasról szóló részlet is. Az ének szerint tiszta folyóvíz keletkezik, melyet pázsit fog körül, ezen csodafiúszarvas legelészik. Szarvának ezer ága-bogán a gyertyák gyújtatlan gyulladnak, oltatlan alusznak. Más énekben a holdat, a napot és a csillagokat viseli testén a szarvas.

A csodaszarvas titkát sok tudós igyekezett megfejteni. Annyi bizonyos, hogy a szarvas sok európai, ázsiai, sőt észak-amerikai indián népnél is a csillagos ég, főként a téli égbolt jelképe. Ez az ének mitikus képben a téli napfordulóra s az évszakok megújulására utal:

Szerencsés jó estét adjon Isten! Regösök vagyunk.

Amoda is keletkezik egy sebes patak,

Legeltetem juhaimat, csodaszarvas.

Csodaféle szarvasnak

Ezer ága-boga,

Ezer ága-bogán

Ezer misegyertya

Gyulladván gyulladjék.

Oltatván aludjék.

Ej regő-rejtem,

Regő-regő-regő-rejtem!

Itt is mondanának

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

*Egy szép leányt,
Kinek neve volna,
Német Franciska volna,
Ej regő-rejtem,
Regő-regő-regő-rejtem!*

*Amoda is mondanának
Egy szép legényt,
Kinek neve volna:
Varga Mihály volna,
Ej, regő-rejtem,
Regő-regő-regő-rejtem!*

*Regöljük a gazdát,
Vele az asszonyát;
Ej regő-rejtem,
Regő-regő-regő-rejtem!*

*Sarokban a zacskó,
Tele van százassal;
Fele a gazdáé,
Fele a regösöké,
Ej, regő-rejtem,
Regő-regő-regő-rejtem!*

*Cserfa a köntösünk, zöldfa a bocskorunk.
Tovább is kell menni, dohányt is kell venni; jó éjszakát!*

A regösök köcsögdudája

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

(Győr-Sopron megye, Egyházaskötele)

Hejgetés

A nyugat-dunántúli regöléssel rokon szokás a legkeletibb magyar nyelvű csoport, a moldvai csángók szilveszteri hejgetése. Ennek célja az új esztendőben a gabona, a kenyér mágikus úton való biztosítása. A név (hejgetés) a regösének refrénjével (Hej, regő rejtem...) mutat nyelvi rokonságot. A zajkeltő eszközök közt éppúgy, mint a regölésnél, itt is szerepel a köcsögdudához hasonló „bika”: kör alakú, kéregre feszített bőr, melynek közepére lószőr van erősítve. A lószőrt megnedvesítik, s kezüket végighúzóztatva rajta a hejgetők bőgő hangot hoznak létre.

A moldvai falvakban az ötvenes években még néhány helyen folyt a hejgetés. Résztevői legények, és elsősorban a lányos házakat keresik fel. A mondókát ostorok csattogása, harangszó, furulya, dob és a „bika” hangja kísérte. A hejgetés a búza élettörténetét mondja el a mag elvetésétől a kenyér elkészültéig. A moldvai románok is hasonló szöveggel köszöntik az újévet. Az ének tartalma körülbelül a következő: elindulnak a szolgák tizenkét pár ökörrrel, tizenkét pár ekével. Elmennek a mezőre szántani, elvetik a tiszta búzát. Mikor megérik a búza, sarlókat csináltatnak, azzal learatják a búzát, elviszik a malomba, ott a molnár megőrli, majd a szép arany búzalisztból a gazdaasszony kalácsot süt, s azt a hejgetőknek adja. Minden szakasz végén felhangzik a refrén, és megszólalnak a harangok, csattognak az ostorok.

Névnapi köszöntés

December 26–27-én köszöntik a magyar falvakban az Istvánokat és Jánosokat. Tekintettel arra, hogy e két férfinév igen népszerű hazánkban, az István- és János-napi köszöntés a karácsony ünnepi ciklus fontos része: baráti ünneplő alkalom, mikor az ismerősök meglátogatják egymást, és munkaszünet lévén, a terített asztal mellett elszórakoznak. Az István- és János-napi köszöntők érdekes motívuma a „paradicsomban nőtt fa”. Bizonyára karácsony böjtjéről került az István- és János-napi köszöntőkbe a paradicsomban nőtt fa története, mely emlékeztet Ádám és Éva bűnbeesésére. Emlékeztetnek az énekek

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Jesse fájára, vagyis Jézus családfájára is. Ez a névnap-i köszöntő ének jó példája annak, hogyan válnak régi vallásos és mitikus énekek, varázsszövegek csupán esztétikai hatású, költői motívumokká.

Aprószentek napja

A december 28-i korbácsolást az ország egész területén ismerik. Az aprószentek-napi korbács a 15–16. században az egyházi szentelmények közé tartozott. Temesvári Pelbárt, a 15. század híres prédikátor-írója, aki prédikációiban sokféle magyar népszokásról számol be, aprószentek-napi prédikációjában megfeddi azokat, akik az egyházi emlékszókat pajzán tréfára fordítják: „Miért van az, kedveseim, hogy köztetek ma sokan hiú tréfálkozásokkal szórakoztok, és egymást kölcsönösen korbácsoljátok, mondván, Heródes sok fiút megölt Betlehemben, Dávid stb. Az ilyen emberek sok rosszat, bűnös dolgot, sőt tisztességtelen simogatást és más egyéb kimondhatatlant kevernek ehhez a szokáshoz.” A 16. században a Krakkóban tanuló magyar diákokat többször büntették is e szokásért.

„Az aprószentek, Dávid, Dávid!” mondóka ma is együtt jár a korbácsolással. A Jászságban és másutt is megkérdezik ilyenkor: „Hányan vannak az aprószentek?” A korbácsoláshoz (suprikálás, csapulás, mustározás stb.) mondókát mondanak, hogy elűzzék a keléseket, betegségeket:

Szófogadó, jó légy,

Ha lenek küldenek, főnek menj,

Ha főnek küldenek, lenek menj,

Ha vízért küldenek, borért menj,

Ha borért küldenek, vízért menj,

Egészséges légy, friss légy, keléses ne légy.

(Zalaistvánd)

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

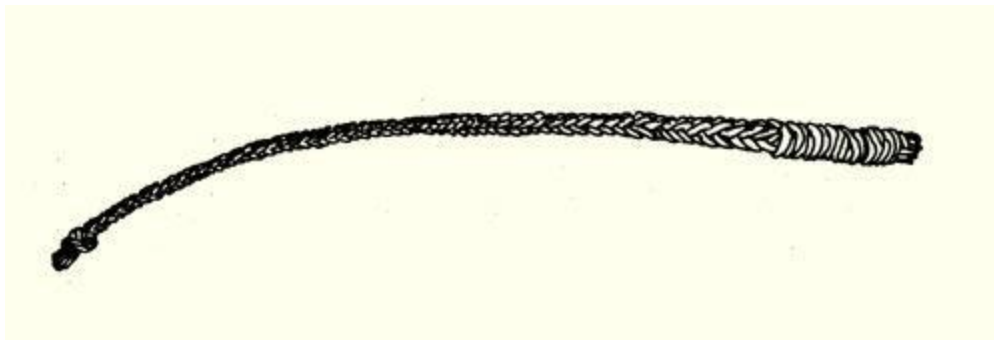
Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A Dunántúlon az aprószentek-napi korbácsolás a téli időszak egyik jelentős szokása; néhány somogyi faluban Miklós-naptól egészen újévig tart. A korbácsolás Győr–Sopron megyében a *legényavatással* kapcsolódik össze. Természetesen december 28. nem volt az avatás egyetlen időpontja, mert az összekapcsolódhatott más olyan szokásokkal is, melyekben legények játsszák a főszerepet, pl. a regöléssel.

Aprószentek-napi korbács. Dunántúl, Horvátkimle

Dunaremetén az avatást megelőzi a korbácsolás. A legények végiglátogatják a lányos házakat, és szép, régies dallamú ének kíséretében korbácsolják a háznépet. A lányok szalagot kötnek a korbácsra, az édesanyák pedig előre becsomagolt húsdarabot adnak át a csoportnak. A legények azután visszatérnek a kocsmába, s a szabadban felállított tűzhelyen megfőzik az összegyűjtött húst. Ezt fogyasztják el a közös lakomán, ahol a legények avatása történik. Ezen az ünnepségen csak férfiak vehetnek részt. Az avatás maga hosszú beszéd kíséretében történik, mely összekapcsolja a betlehemi gyermekgyilkosság történetét a legényavatás tényével. A beszéd végén a keresztapák leöntik a legényt egy pohár borral, utána kiadós ivás következik, majd az újdonsült legényeket elviszik látogatóba egy-egy lányos házhoz. A kislányok és az édesanyák elnéző mosollyal segítik át a kótyagos legényeket a nehéz viziten, s ezzel be is zárul életüknek ez az ünnepélyes fordulója.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A legényavatás ilyen formában ma már csak a Kisalföldön található meg, de Brassó környékén és a Székelyföld sok pontján is fontos legényünnep volt aprószentek napja. Mérán például az ünnep előtt a legények nem hagyhatták el a fonóházat, hanem ott háltak együtt, ott mulatoztak; vigyáztak arra, hogy idegen a fonóház udvarára be ne tegye a lábát, ne lopják el a cigány hegedűjét. Másnap reggel felkeresték a lányokat, pálcával megcsapdosták őket, miközben ezt mondták: „Aprószentek, Dávid, Dávid!” A lány, ha rokonszenvezett a legénnyel, étellel kínálta; ezután a legény elvitte a lányt a fonóházhoz, ahol már hajnalban megkezdődött a bál.

Vízkereszt

Magyar neve a görög Hagiasmos nevet magyarítja, míg a katolikus népek általában az Epiphania vagy háromkirályok napja elnevezések nemzeti formáját használják. Egy 11. századi egyházi forrásból tudjuk, hogy a január 6-i vízszentelést nálunk „görög módra” hajtották végre. A vízkereszti szokások közül külföldi látogatók már a 15. században jellegzetes magyarországi jelenségnek nevezték a papság vízkereszt-napi alamizsnagyűjtését. Ezen a napon volt a házszentelés, és ilyenkor írták fel a három napkeleti király nevének kezdőbetűjét az ajtóra. A vízkereszt vigíliáján megszentelt vizet a katolikus falvakban háromkirályok vizének nevezték, és sokféle hiedelem fűződött hozzá: meghintették a ház ajtaja előtt a földet, hogy a gonosz elkerülje a házat, gyógyítottak vele, s a kútba is öntöttek e vízből

A 16. század óta dokumentált szokás a csillagozás és a csillagének éneklése. Egyes vidékeken a mai napig is járnak gyermekek a kirúgatható csillaggal háromkirályok képében köszönteni. A csillagéneket vagy a párbeszédese vízkereszti játékot néha leányok adják elő.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

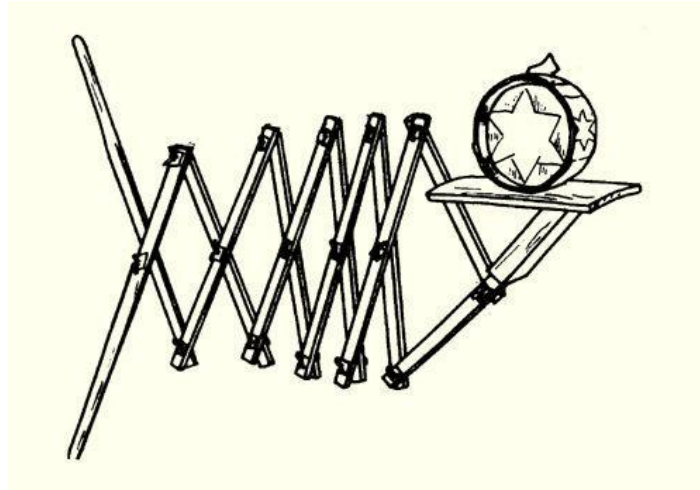
Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A háromkirályok kirúgatható csillaga

Farsang

A farsangi ünnepkörrel történeti adataink többet árulnak el, mint más népszokásokról, itt ugyanis egyházi és világi hatóságok egy véleményen voltak: a farsang rendbontással, lármázással, zavargással járt, tehát a „rossz, tiltandó szokások” közé tartozott. Ennek ellenére a farsangi szokásokat a mai napig is szinte változatlan kedvvel üzik.

A farsangi ünnepkör legfeltűnőbb mozzanata hazánkban éppúgy, mint más európai népeknél, a jelmezes-álarcos alakoskodás. A 15. század óta szólnak az adatok a férfi-női ruhacseréről, álarcviselésről, az állatalakoskodások különböző formáiról. A királyi udvartól a kis falvakig mindenütt farsangoltak hazánkban. Már Mátyás király idejében a királynő itáliai rokonsága művészi álarcokat küldött ajándékba a magyar rokonoknak. A 16–17. században falu, város és a királyi udvar egyaránt álarcot öltött farsangkor, és úgy szórakozott. Nagy farsangolás folyt a tragikus sorsú II. Lajos udvarában is, egészen a mohácsi ütközetig. 1525-ben húshagyókedden álarcos menet jelent meg az udvarban, melyben elefánt is szerepelt. Maga II. Lajos is jelmezesen, ördögálarcban jelent meg az ünnepeken. A 16. századtól említik Cibere és Konc, vagyis a Böjti Ételek s a Húsételek tréfás küzdelmét is. E tréfás küzdelmet sok európai nép

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

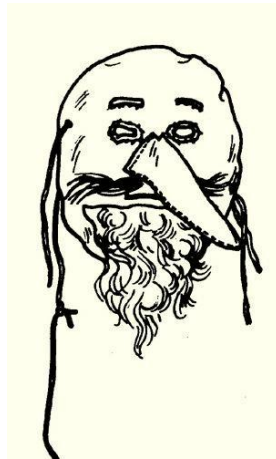
Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

megszemélyesítve adta elő. Erdélyben még századunkban is említik a szalmabábokkal eljátszott tréfás viadalt.

Farsangi posztóálarc

Farsangi álarcos alakoskodást napjainkig is találunk a magyar falvakban. Míg egyes európai népeknél a farsangi maszkok nagy tömegben, csoportosan vonulnak fel, hazánkban jobban kedvelik a kisebb álarcos csoportok játékát. Jellemző, hogy napjaink leglátványosabb farsangi alakoskodása Magyarországon a Mohácson lakó délszlávok csoportos ún. busójárása. E busók fából faragott álarcokban jelennek meg, mozgásuk, viselkedésük rituálisan meg van szabva. A busóálarcot azonban eredetileg csak a felnőtt sokác férfiaknak volt szabad felölteniük, a legények másfajta álarcot viseltek.

A magyar falu álarcos alakoskodásai között feltűnnek az állatalakoskodások. Különösen kedvelt a medve-, ló-, kecske- és golyaalakoskodás. Az alakoskodók általában kis párbeszédű jeleneteket is előadnak, pl. a lovat, kecskét gazdája vásárra viszi, az alkudozás közben az állat összeesik, holtan terül el, majd a zeneszóra ismét feltámad. Az állatalakoskodáson kívül más figurák is megjelennek a falusi farsangon. Álarcuk azonban, szemben a fából készült busómaszkokkal, többnyire alkalmi, harisnyából, rongyból, papírból készül.* A hagyományos figurák közé tartozik a betyár, a cigányasszony, a menyasszony és

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

vőlegény vagy öregember és öregasszony pólyás babával. Ilyenkor kerülhet színre a tréfás halottasjáték vagy lakodalom is.

A farsangi lakodalmas játékok közül leglátványosabb a nyugat-dunántúli, rönkhúzással összekötött mókaházasság. 1968 farsangján Rábatótfalun vettem részt ilyen rönkhúzáson. A férfiak 31 méter magas fát döntöttek ki, s ezt húzták végig a leányokból, legényekből alakult párok a Szentgotthárdtól Rábatótfaluig vezető úton. 168 álarcos, jelmezes figura vett részt a felvonulásban: az álmenyasszonyokon és -vőlegényeken kívül a násznép, ördögök, cigányok, bohócok, mesteremberek. A menet kétszer is megállt, és bohókás esküvő játszódott le. A rönkhúzást (tuskóhúzást) olyankor rendezik meg, mikor a községben abban az esztendőben nem volt lakodalom. Régebben az ország sok részén szokás volt húshagyókedden a pártában maradt leányokkal tuskót húzatni.

Szokásos volt a farsang idején a lányok, asszonyok külön farsangolása is. A Karancs-hegység környékén élő palócok a farsangvasárnap előtti vasárnapon tartották meg a „lányok vasárnapját”. Vasárnap, ebéd után, kezükben nyárssal jártak a lányok köszönteni; énekük részben vallásos, részben adománykérő részből állt. Este táncmulatság követte a köszöntést.

Az asszonyok külön farsangolásáról már a 15. században Temesvári Pelbárt is megemlékezett. Prédikációjában leírta, hogy egy Kapos melletti faluban az asszonyok férfiruhát öltve vagy más jelmezben táncoltak, mulatoztak egészen addig, amíg az ördög személyesen meg nem jelent a táncolók között, egy asszonyt elragadott magával, s a Kapos mocsaraiba hajította. Ilyen külön asszonyfarsangokat elvéve a mai napig is találunk. Mátraalmáson még 1968-ban is maskarába öltözött nők jártak be a falut, s a férfiakat jégcsappal „megborotválták”. Este „macskabált” tartottak, ahová férfi nem tehetette be a lábát.

A farsang gondolatköre elsősorban a házasság témája körül forgott, Azokat a lányokat, akik pártában maradtak, farsang végén szokás volt kicsúfolni: Szatmárban pl. kongóztak: húshagyókedden a pártában maradt lányok ablaka alatt pléhdarabokat ütögettek a fiúk, s bekiáltottak az ablakon:

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Akinek van nagy jánya,

Hajtsa ki a gulyára.

Balázsjárás, Gergelyjárás

Február 3-án, Balázs napján, vagy március 12-én, Gergely napján volt az iskolások ünnepe. A gergelyjárás szokása az elterjedtebb, e nap az iskola téli időszakának befejező napja volt. Ilyenkor a tanulók jelmezesen vonultak fel, és adományokat gyűjtöttek. A Balázs- és Gergely-napi köszöntés néhol biztosított járandósága volt a kántortanítóknak.

A 17–18. századból már egy sor latin–magyar keveréknyelvű köszöntő maradt fenn, mert a tanítók és az iskolások gondosan leírták az adománygyűjtő énekeket emlékeztetőül. Mindkét szokás színjátékos formában ment végbe. A gergelyjárás alkalmából az egyik ügyes fiú Gergely pápát személyesítette meg, mögötte haladtak a püspökök és a katonák. Az iskoláskorba lépő kicsinyeket arra buzdították, hogy lássanak ők is a tanuláshoz. A gergelyjárás legismertebb éneke ma is fennmaradt a nép emlékezetében, ez egyúttal már a tavasz beálltára is utal:

Szent Gergely doktornak, híres tanítónknak az ő napján,

Régi szokás szerint menjünk Isten szerint iskolába.

Lám a madarak is, hogy szaporodjanak, majd eljönnek...

A szép kikeletkor sok szép énekszóval zengedeznek...

Tavaszi népszokások

A tavaszi szokások két nagyobb ciklusra oszthatók: az egyik a nagyheti–húsvéti ünnepkör, a másik a májusi–pünkösdi ünnepkör.

Hazánkban virágvasárnapi szokás volt a *kiszehajtás*, míg nyugati szomszédaink más vasárnapokon, böjtidőben, leginkább feketevasárnap gyakorolták a szokást. Néhány palóc faluban még az 1950-es években élt a szokás. A kiszehajtás lényege, hogy egy női ruhába öltöztetett szalmabábút körülhordtak,

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

majd elpusztították, vízbe dobták, vagy elégették. Szomszédaink ezt a bábut egyaránt tekinthették a halál vagy a tél megszemélyesítésének. Hazánkban szintén mágikus rítusnak tartották a kiszehajtást, a hozzá fűződő ének azonban inkább tréfás jellegű, s arra utal, hogy vége a böjtnek, kiviszik a böjti ételeket, és behozzák újra a zsíros ételeket, a sonkát:

Haj, ki kisé, haj!

Jöjj be, sódar, jöjj!

Kodály Zoltán és Manga János egy sor szép rítuséneket jegyzett fel a szokással kapcsolatban. A Nyitra-vidéki magyar falvakban a kisé hajtása után következett a villőzés. A leányok feldíszített fűzfaágakkal jártak házról házra, itt tehát a szokás közvetetten a tél kivitelére, tavasz behozatalára is utalt.

Húsvét két legnépszerűbb szokása az *öntözés* és a *tojásfestés*. Mindkét szokást falu és város a mai napig gyakorolja, népszerűségük egyelőre nem látszik csökkenni. A különbség az, hogy míg régen a kútból húzott vízzel öntötték le a leányokat, ma már falun is szagos vízzel locsolnak. (A locsolás helyett néhány észak- és nyugat-magyarországi faluban húsvétkor vesszőzést találunk.) A locsolás és a vesszőzés egyaránt a jelképes termékenyítést és a rituális megtisztítást célozza. A húsvéti locsolás régiségéről tanúskodik a középkori vízbevetelő hétfő, vízbehányó kedd kifejezés. Hasonlóképpen régi szokás a tojásfestés és a tojásokkal kapcsolatos játék. Az utóbbira utal a „dies concussionis ovorum” név (1380), mely a húsvétot követő fehérvasárnapra következő hétfő neve. A tojás szinte egész Európában és Ázsiában a termékenység jelképe. Hazánk területén népvándorlás kori és avar sírokban gyakran találtak sírmellékletként tojást, sőt díszített tojáshéjat is.

A húsvéti tojásfestés az asszonyok, lányok dolga. Legegyszerűbb módja, hogy a tojás felületét levéllel burkolják be, s úgy teszik a festéke; utána a csipkézett levél helye világos színű marad. Régebben házi festékanyagokat használtak: hagymalevél, zöld dióhéj főzetét, vadkörte- vagy vadalmafa héját, gubacsot stb. Egy Egyházaskozáron élő moldvai asszony mesélte: „Szoktunk úgy almahijuval festeni. Ott vót az a savanyó alma, akkor annak a haját lehámoztuk, s megfőztük, s akkor a tojást betettük, s olyan szép sárga

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

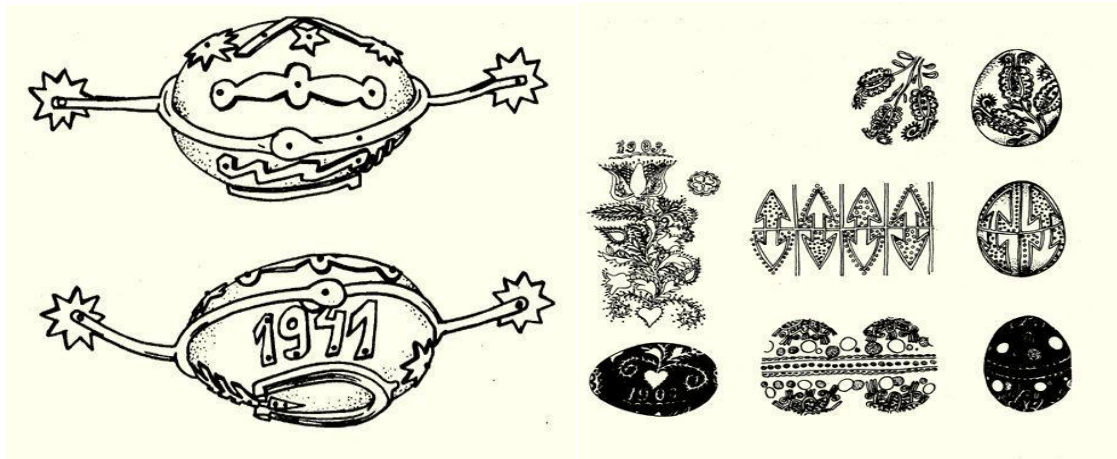
4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

vót, hogy borzasztó. Írni is szoktunk viaszval. Szoktunk ugye, szépen megírtuk, aztán betettük a pirosítóba.”

A tojások „írásának” legismertebb módja az, hogy viaszt olvasztanak meg, s a folyékony viasszal a tojás héjára a kívánt mintákat írják. Ha a viasz megaludt, a tojást a festékbe teszik. A színes tojásról a viaszt letörlik, s a helye sárgásfehér marad. Ezt esetleg másfajta színnel színezik. Karcolással készülnek a vakart vagy kotort tojások; a díszítőmotívumokat éles szerszámmal kotorják a tojásra. Még nagyobb ügyességet kíván a patkolt tojások készítése.

Patkolt húsvéti lúdtojás

Húsvéti tojások

A tojásra írt mintáknak helyi elnevezése is lehet. A geometrikusnak vagy stilizáltnak ható motívumot a készítők és a használók azonnal felismerik; a Somogy megyei húsvéti tojások egyes motívumait pl. kákán pillésnek, tökmagosnak, békalábasnak, dobkötelesnek nevezik.

Húsvéti szokás volt Erdélyben a *kakaslövés* is, az 1950-es években Apáca községben, Apáczai Csere János szülőfalujában még gyakorolták a fiúgyermekek. A kakaslövéshez régies íjat és nyilvesszőt használtak. Régen élő kakasra lövöldöztek, újabban már csak festett táblára. A célba lövést tréfás rigmus

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

kíséri, először pörbe fogják a kakast, majd elmondják a kakas búcsúztatóját. Ha a nyíl pontosan a kakas szívébe fúródik, véget ér a játék. A szokást kakasvacsora fejezi be.

A húsvéti ünnepekhez fűződő szokások másik csoportja egyházi rítusból vált népszokássá. Már a 12. században a nagyszombati szertartáshoz tartozott hazánkban a tűzszentelés. A tűznek, víznek a mai napig is szerepe van a nagyheti néphitben és népszokásban; a katolikus falvakban szokásban volt az ételszentelés is. A gyermekek szokásaihoz tartozott a lármás nagyheti Pilátus-verés. Régi szokás a húsvéti határkerülés is, melyhez Zalaegerszegen a török harcokkal kapcsolatos történeti eredetmondát fűztek.

Komatálküldés

A húsvétra következő fehérvasárnapon volt szokásos a komatálküldés. Ezt a komatálat ma már inkább csak az ország egyes részein, Dunántúlon, főleg Somogy és Zala megyében és a palócoknál ismerik. A komatál- vagy mátkatálküldést főként fiatal lányok gyakorolták, de előfordult az is, hogy leány fiúnak küldte, vagy fiúk egymásnak küldték. A komatálat küldők egymást testvérré fogadták, sírig tartó barátságot kötöttek, s ezután magázták és komának; a lányok pedig mátkának nevezték egymást. A komatál tartalma tájanként változott, de nem hiányzott belőle a húsvéti tojás, kalács, kis üveg ital. Az ajándékot kapó kivett a tálból egy húsvéti tojást, s helyette két másikat rakott a tálba cserébe; más helyeken az egész tálát elvette, s helyébe egy másik tálát küldött. A komatál átadása énekelt, mondott köszöntő kíséretében történt. Kéthelyen például ilyeneket mondtak:

Komatálat hoztam,

Fel is koszorúztam,

Koma küldte komának,

Hogy váltsa ki magának.

Ha nem váltja magának,

Küldje vissza komának.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Szentmihályhegyen:

Éltül, holtig, kiskarácsony napig.

Mátka, mátká, mátkálunk,

Ha megcsalsz, ha megversz,

Mégis mátkák leszünk.

Göcsejben ilyeneket mondtak:

Mátka, mátká, mátkálunk.

Száz esztendőig szánkálunk.

Baranya megyében a komatálat vivő a kiszemelt háznál ezt mondta:

Komatálat hoztam,

Meg is aranyoztam.

Szűz hozta szűznek,

Koma hozta komának,

Ha nem tetszik komának,

Hazaviszem azon az úton, amelyiken hoztam

A tojáscserével egybekötött mátkázás a moldvai csángóknál is a húsvétra következő vasárnapon történt; a leányok ezután halálig barátnők maradtak. Az ország más vidékein a komázás más tavaszi ünnepre is eshetett, fehérvasárnaptól Szent Iván-napig terjedő időben. Réső Ensel Sándor 1867-ben az egi leánykák pünkösdi mátkatál-küldözgetéséről számol be; Gyöngyösön a századfordulón pünkösdkor a legények kedvesüknek küldtek mátkatálat. Néhány Baranya megyei községben nem komatálat, hanem szépen feldíszített „komafát” cserélgettek a leánykák.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A játészó

Húsvét és pünkösöd között, vasárnap volt régen a lányok, legények játészója. Ezt Földesen (Hajdú-Bihar megye) így mesélték el: „Húsvétól pünkösödíg, akármilyen idő volt, hogyha hó esett is, a parasztlegények gatyára vetkőztek. Ráncos gatyá volt, három szélből volt a gatyánk. Lányok, fiatal emberek, külön-külön csoportban, énekelve, danolva mentek ki a faluból, ki a falu alá a gyepre. Itt aztán mikor mit kezdtek el játészani, vagy labdáztek, vagy fogócskást játészottak, vagy szembekötősdit. Az idősebb legények, már a házasulandó legények, külön csapatban tekéztek. Ez volt a játészó.”

A húsvétól pünkösödíg tartó legény- és leányjátékokat hazánk más részein is ismerték. Zala megyei községekben húsvéthéftől pünkösdhéftőíg litánia után „liláztak”. A litániáról kijövő nagylányok felvonultak az utcára, összefogódkodtak, és énekes játékokat játészottak. Ezek közül nem hiányozhatott a „Bújj, bújj, zöld ág...” kezdetű játék, melyben két leány összefogódkozva kezét magasra emeli, a sor kígyóvonalban átbújjuk a leánykarok által alkotott híd alatt, majd újrarendeződik. A hagyományos játékfűzérhez tartozott a „Fehér lilomszál...” játék is:

Fehér lilomszál, ugorj a Dunába,

Támaszd meg magadat az arany pálcával.

Meg is mosakodjál, meg is törölközzél

Az arany kendővel.

A játészó eltűnésével a „Bújj, bújj, zöld ág...” és más játékok alkalomhoz nem kötött énekes gyermekjátékok lettek.

A tavaszi énekek elsősorban a szerelemről szóltak. A moldvai származású Gyurka Mihályné énekelte:

Tavaszi szél vizet áraszt

Virágom, virágom,

Minden madár társat választ

Virágom, virágom.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Hát én immár kit válasszak

Virágom, virágom.

Te éngemet, én tégedet

Virágom, virágom.

Kis kertemben virágot vettem

Gyenge szép violát,

Kis kertemben virágot vettem

Gyenge szép violát,

S benne sétál a kis gerlice

Fehér lábával.

Fehér lába, ződ a szárnya,

Jaj, de gyengén járja.

(Egyházaskozár, 1967)

György-nap (április 24.)

Hazánkban igen jelentős ünnep volt; olyan szerepet töltött be a magyar néphitben, mint május 1. nyugati szomszédainknál. Ez volt a tavaszi gonoszjáró nap, mikor a boszorkányok szabadon garázdálkodhattak. Ilyenkor tüskés ágakat, nyírfaágakat tűztek a kerítésbe, ajtóra, hogy a gonoszt távol tartsák. A régi boszorkányperekben állandóan felbukkan Szent György napja, mint olyan időpont, amikor a boszorkányoknak különösen nagy a hatalmuk. Aki ilyenkor a keresztútra ment, megláthatta a boszorkányokat; e nap hajnalán mentek a néphit szerint harmatot szedni. Lepedővel szedték fel a mezőről a harmatot, majd kifacsarták a lepedőt, s az így nyert nedvet megitták a tehenekkel. Másutt a harmattal együtt a búza hasznát lopták el a boszorkányok másoktól. Közben azonban azt mondogatták: „szedem, szedem, felét szedem”, ezzel jelezve, hogy csak a haszon felére pályáznak, nehogy a hatás nagyon is feltűnő legyen, s kiderüljön a gonoszság.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A Jászságban mesélték 1957-ben a következő babonás történetet: „Ezt az én nagymamám mesélte, hogy egy fiatal házaspár volt, két szegény, egy nénikénél kaptak egy kis kamrafélét. Hát a nénémasszony akkor süített kenyeret. Megbeszélték, hogy összetartanak a sütésnél. Megdagasztja a lisztet a fiatalasszony, az öreg nénike is külön edényben. Egyformán volt; az öreg nénike is ugyanannyit vett, mint a fiatalasszony. Gyönyörű szép nagy kenyere lett, a fiatalnak meg egy kis kenyere. Nézi az ura: – Kérdezd meg a nénémasszonyt, hogy csinálja? A férj előveszi az öregasszonyt. – Kedves néném, mondja meg, hogy mit csinált maga! – Hogy mit csinállok? Kutyafékomadta! Látod: liszt, liszt; liszt ez. – Nem úgy van. Egy szakajtó lisztből csak egy kenyér van. Akkor meg az öregasszony azt mondja:– Gyere el, éjjel tizenkét órakor a szentháromságnak a keresztútjára megyünk. Majd én rajzoló egy kört, te abba beleállasz. Éjjel tizenkét órakor majd bármi jön, tüzes bika, ördögök nagy szarvval, vadállatok, oroslán, te át ne lépd a kört, te csak maradj benne. – Odaérnek a keresztútra, rajzol a néni egy kört. Jöttek mindenféle emberek, állatok, hemperegtek. Felnézett, elborzadt, de baja nem esett. – No, most már látom, kiálltad a próbát, most már félig-meddig az én elvemen vagy. Most már éjjel tizenkét órakor elmegyünk, hozzá egy lepedőt (ők maguk szőtték meg). Kimentek a határba. Akkor fogták, húzták a lepedőt, mentek a búzavetésbe. Az abroszt húzták s végigmentek a harmatos búzavetésen: Szedem, szedem, felit szedem. (Ha azt mondja: mindet szedem, akkor elveri a búzavetést.) Ezzel elvitte a fél termést. Mikor már teli volt harmattal az abroszuk, hazamentek, magukkal hazavitték. Kicsavarták azt a vizet, összegyűjtötték egy edénybe. Mikor sütöttek, egy kis kanállal tettek a lisztbe, attól lett olyan nagy kenyér. Elvették a gazda fele termését, és megszaportították saját kenyерüket. Ezért lett a kicsi tésztából nagy kenyér. Mikor sütött, a fiatalasszony is úgy csinálta, ő is búbajos volt.”

György napja volt a magyarságnál az állatok első kihajtásának legfontosabb időpontja is (bár más időpontok is ismertek voltak, pl. zöldcsütörtök, nagypéntek). Ilyenkor mágikus praktikákkal igyekeztek védeni a legelőre tartó jószágokat. A Zala mentén első kihajtáskor az istállóküszöb mellé belülről láncot, kívülről tojást tettek, ezen kellett a jószágnak átlépnie, s azt tartották, hogy olyan erősek lesznek, mint a lánc, olyan gömbölyűek, mint a tojás.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Május elseje

Már a XV. században is május első napján a házakat zöld lombokkal díszítették fel. Temesvári Pelbárt prédikációjában utal arra, hogy ezzel a szokással két apostol: Fülöp és Jakab vértanúságára emlékeznek, de hozzáteszi azt is: „Inkább azonban abban kell keresnünk a magyarázatot, hogy ma van május elseje, és ezen a napon a világ fiai ősidőktől fogva árnyas erdők és ligetek kellemességével, madarak énekével gyönyörködtették magukat...” A májusi zöld ágat, a májusfát a székelyek jakabfának, jakabágnak, hajnalfának is hívták, másutt májfának nevezik.

A májusfaállítás hazánk egész területén ismert. Szokás volt a lutheránusoknál a templomban is májusfát állítani. Tessedik Sámuel 1774-ben ezt a szokást bélyegzi meg. A májusfát elsősorban a legények állítják a lányoknak. Régen a fát főként lopták a legények, s ezért a hatóságok igen sokszor tiltották a szokást. A hatósági rendelet azonban mit sem ért, hiszen e fával adta tudtára a legény a falunak, hogy melyik lánynak udvarol. A májusfa a Jászságban nyárfa vagy jegenyé, krepp-papírral díszítik, általában szalagok, üveg bor s más ajándékok is kerülnek rá. Palóc területen a legény csak a fát állította fel, s a leány és édesanyja díszítették. Sok helyütt pünkösdkor vagy május végén „kitáncolták” a fát, vagyis a fa kidöntése táncmulatság keretében, muzsikaszó mellett történt. Ma a falu a kedvelt tanítónak vagy tanácselnöknek is állít májusfát.

A szokás új formája a májusi virág küldése, melyet Gyöngyöspatán volt alkalom megfigyelni. A legények szépen feldíszített cserepes virágot küldenek annak a lánynak, akinek udvarolnak, s a virág az ablakba kerül: tehát éppúgy hírül adja a legény komoly szándékát, mint a májusfa.

Májusi felvonulást első ízben 1890-ben rendeztek Budapesten a magyar munkások, erről a néprajz tudományos folyóirata, az *Ethnographia* I. évfolyamában részletesen beszámolt.

A két világháború között a Salgótarján környéki bányászok titokban rendezték majálisukat május elsején, a közeli erdőkben, s ennek emlékére a mai napig is kirándulásokat, találkozókat rendeznek.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Pünkösdi király, pünkösdi királyné

A pünkösdi király-választás szintén a történetileg jól dokumentált szokások közé tartozik. Már a 14. században pünkösdi királyságnak nevezték az értéktelen, múló hatalmat, s feltehetjük, hogy maga a szokás jóval régebben is ismert volt hazánkban. A 16.–19. századi adatok legtöbbször a verseny keretében választott pünkösdi királyról szólnak. A 16. századi észak-magyarországi zsinati határozatok többször is megtiltják, hogy régi szokás szerint királyt válasszanak, táncoljanak pünkösöd napján. E tilalmakból kiderül, hogy magyaroknál és szlovákoknál egyformán népszerű volt a szokás.

Bél Mátyás 1736-ban, mikor Csallóközt ismerteti, számol be arról, hogy a magyarok pünkösöd napján a Szent Örsébet nevezetű faluba zarándokolnak, s itt ősi szokás szerint királyt választanak. E falu nevének említése azért érdekes, mert Szent Erzsébet neve ma is gyakran előfordul a pünkösödölő énekekben. – Jókai Mór *Egy magyar nábob* című regénye nyolcadik fejezetében írja le a lóverseny keretében lezajló pünkösdi király-választást; amikor ennek eredményét nem fogadják el a nézők, a vetélkedők vad bikát hajszolnak. Székely gyermekek bothúzással, másutt lúdynyakszakítással és más ügyességi versenyek keretében választottak maguk közül pünkösdi királyt.

Századunkban a versennyel választott pünkösdi király eltűnt, Nyugat-Dunántúlon azonban néhány évtizede még zöld lombokba burkolt vagy lombvázba bújtatott gyermekek alakoskodtak pünkösdkor. Sopronhorpácson törökbasajárásnak nevezték a szokást, és történeti mondát is fűztek hozzá.

A 18. század végétől ismert egy másik szokásforma is. A falu legényei és lányai közül kiválasztott pár (király és királyné) virágokkal feldíszítve járta körül a falut; másutt a gyermekek közül választották a pünkösdi párt. Napjainkban is élő szokás még Dunántúlon a kislányok pünkösdi királyné-járása. A kis királynő feje fölé társnői selyemkendőből vont „sátrat” tartanak. A lányok házról házra járnak köszönteni, közben rózsaszirmokat hintenek szét. A királynő néma szereplő, s nem szabad mosolyognia, ha a háziak nevetetik. A rítus mágikus célja a kender növekedésének előmozdítása. A leánykák magasra emelik a királynőt, s közben azt mondják: „Ekkora legyen a kender!” – A köszöntésért ajándékot kapnak.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A különböző szokásformák történeti kapcsolata nem világos. A lóversennyel vagy másfajta ügyességi versennyel összekötött s a szomszédos népeknél – morváknál, szlovákoknál – is jól ismert királyválasztás bizonyára a pogány magyarság valamely régi tavaszi ünnepe helyére lépett, hiszen például a mongolok a mai napig is tartanak tavasszal hasonló ifjúsági lóversenyeket, sportversenyeket. A dunántúli, zöld lombokkal beburkolt pünkösdi alakoskodó megjelenése esővarázsló rítus lehetett; a Dunántúlon pünkösdi volt a kúttisztítás napja is.

Érdekes a pünkösdi szokásoknál énekelt rítusének is, melyben többször említik Szent Erzsébet nevét. A kapcsolódás nyilván a pünkösdi rózsza említése nyomán történt. A fiatalon idegenbe került Erzsébet legendájában fontos szerepet játszik a rózsacsoda: mikor a szegényeknek titokban alamizsnát vitt, s ezért kérdőre vonták, kötényében a kenyér rózsává változott. Ez a feltehetőleg valaha összefüggőbb éneksorozat ma több motívumot tartalmaz: utal egy titokzatos lényre, amely rózsafán termett, a pünkösdi lóversenyre, s természetesen nem hiányoznak a jókívánságok és az adománykérő formulák sem:

Piros pünkösdi napján hajnalban születtem.

Nem anyától lettem, rózsafán termettem,

Mi van, mi van ma? Piros pünkösdi napja

Holnap lesz, holnap lesz a második napja.

Jó legény, jó leány, jól megfogjad a lovadnak szarát

Ne tapossa, ne tapossa a pünkösdi rózsát.

A rítusének kezdő sora után a pünkösdlés résztvevőit „mimimamásoknak” is nevezték.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Nyári népszokások

A szentiváni tűzgyújtás

Június 24. előestéje volt a szertartásos tűzgyújtás legfőbb időpontja magyar nyelvterületen; a más időpontban (karácsony böjtjén, farsangkor, a húsvéti ünnepkörben) gyújtott ünnepi tüzek népszerűsége nem vetekedhetett a nyári napforduló időpontjában gyújtott tűzzel. A szokás a 16. században már általánosan ismert volt. Napjainkban erősen tűnőben van, bár néhány Somogy megyei, továbbá a határokon kívüli magyar faluban még megrakják a szentiváni tüzet. A két világháború közti időszakban még élő szokás volt a Galga és az Ipoly mentén is.

Felmerül a kérdés, hogy volt-e a pogány magyaroknak olyan rituális tűzgyújtó szokásuk, amelyet a kereszténység szentiváni tüze helyettesített. Ibn Ruszta a magyarokat „tűzimádóknak” nevezte. A keresztény egyháznak azonban éppen a leglátványosabb, legfeltűnőbb szokásokat sikerült legelőbb kiirtania, s ebből az egykori tűzimádásból csupán a házi tűzhelyre vonatkozó hiedelmek és rítusok maradtak meg népünknel.

A szentiváni tűzgyújtásra vonatkozó első hiteles említések a XV–XVI. századból származnak. Telegdi Miklós prédikátor 1577-ben a szentiváni tüzről, mint az egyház által helyesnek tartott emlékszokásról szól. Inchofer egyháztörténész két évszázaddal később már azt jegyzi meg, hogy a magyaroknál a XI. században honosodott meg Keresztelő János ünnepe, de ez a szemet kápráztató fénnel és tűzgyújtással, a tűz körüli ugrándozással és ünnepi tánccal pogány babonába fulladt.

Figyelemre méltó, hogy a tűzgyújtást a magyarok az egész országban szentiváni tűznek nevezik, a szlávos névformát használva, míg az ünnepet magát inkább Szent János ünnepének hívják.

Szintén a 16. század óta ismeretes ez a szólás: „Hosszú, mint a szentiváni ének.” Heltai Gáspár 1570-ben ezt írta: „Hallottam, hogy igen hosszú a Szent Iván éneke, hogy az ördög azt megkezdvén, el nem végezhetette, hanem meg fuladot rayta.”

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A 19. századtól a magyar proverbiumgyűjtemények a szólást a tűzgyújtást kísérő több részes, igen szép rítusének-sorozatra vonatkoztatták, mely a Nyitra környéki magyarok közt volt ismeretes. Akárcsak a pünkösdőző ének, ez is gazdag mitikus motívumkincset ölel át.

A szentiváni tűzgyújtáshoz sokféle hiedelem fűződött. Bod Péter feljegyzése szerint (1750-es évek) üszögöket vittek a gyermekek, és felszúrták a káposztáskertben, hogy a hernyó a káposztát meg ne egye, vagy a vetések közé, hogy a gabona „meg ne üszögessedjék”. – A tűzgrás alkalmából a tűzbe dobott gyümölcsnek gyógyító erőt tulajdonítottak. A gyermekeknek szentiváni almát szórtak, hogy betegek ne legyenek; Baranya megyében a sült almából néhányat a temetőben a sírhalmokra tettek. Szokás volt mezei virágokból, füvekből koszorút kötni s ezt a ház elejére akasztani, tűzvész ellen.

Őszi népszokások. A gazdasági élet ünnepei

Az *aratóünnepet* ott tartották meg, ahol kalákában dolgoztak, vagy ahol felfogadott aratók végezték a munkát. Az aratás befejezésekor aratókoszorút kötöttek, és azt ünnepélyes menetben a földbirtokos vagy a gazda elé vitték. Az aratást vacsora, táncos multság fejezte be. A családi aratást nem követte aratóünnep.

Éppúgy, mint más európai népeknél, nálunk is egy sor hiedelem és varázscselekmény fűződött az aratáshoz, különösen az utolsó gabonacsomóhoz, amely a szántóföldön maradt aratás végén.

Szeptembertől novemberig tartottak a *gazdasági évet lezáró ünnepek*. Ilyenkor fizették ki régen a cselédek bérét, ilyenkor voltak a pásztorünnepek is.

Bérfizető, pásztorfogadó nap volt pl. szeptember 29. (Mihály-nap). Kelet-Magyarországon a pásztorok, főként a juhászok Dömötör napján (október 26.) tartottak búcsút, s ezen a napon számoltak el a gondjukra bízott juhokkal. A Dunántúlon sok helyütt október 20-án, Vendel napján tartották a pásztorünnepet.

A gazdasági év fontos állomása lehetett november 1., továbbá november 11., *Márton napja* is. Márton napja már a 14. századi magyarországi krónikában is határnapként szerepelt. Sok helyütt Márton-nap volt a cselédfogadás, legeltetés, a gazdasági év befejezésének határnapja. A nyugati megyékben a pásztorok ilyenkor hordták köszöntő kíséretében „Szent Márton vesszejét”.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Az őszi vigasságok közé tartoztak a *szüreti multságok* is.* A hazánk fővárosában lakó óbudai, eredetileg főként német ajkú bortermelők még néhány éve is tartottak látványos szüreti bált. A szüreti multsághoz az egész országban lovas felvonulások tartoztak. A termeket, lugasokat szőlőfürtökkel ékesítették; aki lopott a szőlőből, annak büntetést kellett fizetnie. Az ünnepséget tánc követte.

Mindenszentek napjára rendbe teszik a sírokat, gyertyát gyújtanak a temetőben. A katolikus falvakban a házakban is gyújtottak gyertyát, minden halott emlékére egyet. Almamelléken s másutt is ételt-italt tettek az asztalra a „halottak számára”.

Aratókoszorúk

Baranya megyében ősszel tartották az úgynevezett *leányvásárokat* is. Görcsönyben például a második világháborúig november 5-én volt a leányvásár. Az édesanyák ilyenkor a leányok egész ünnepi ruhatárát magukkal vitték, s egy nap ötször is átöltöztették az eladó lányokat. A leányvásár a fiatalok ismerkedési alkalma volt. Gál Györgyné így mesélte: „A fiúk az út két oldalán felálltak, az eladó lányok karon fogva fel és alá jártak. Felhajtották az eladó lányokat. A fiúk nézegették őket, jöttek-mentek. Szemezte a legény

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

a lányt, érdeklődött az ismerősöknél. Hazafelé be a kocsmába. A legény táncoltatta a lányt, ha megfelelt, a legény elment hozzájuk. Volt, amikor házasság volt a vége.”

Téli asszonyi ünnepek

Amikor a mezőgazdasági munka befejeződött, az asszonyok munkaidejüknek jelentős részét fonással töltötték. November második felében kezdődött a fonás, és gyakran farsangig tartott. (Tilos volt azonban fenni az egyházi és népi ünnepeken, jeles napokon, így Borbála napján, Luca napján, karácsony két napján.) Az asszonyok és lányok összegyűltek ilyenkor a fonóban; beszélgetés, énekszó, játék mellett jobban ment a munka, és megtakarították a világítás árát is. Az egyházi és világi hatóságok megegyeztek abban, hogy a fonót az erkölcsstelenség egyik fő hajlékának tartották. A fonó valóban a társas összejöveteleknek, a népköltészet megszólaltatásának, a népdaléneklésnek egyik fő alkalma volt. Csík-, Gyergyó- és Kászsorszék 1650-es „Constitutio”-jában olvashatjuk: „Mivel az előtt is volt végzés az éjjeli korcsmárlás felől, de azzal nem sokat gondolván némelyek annak felette az iffiaknak mind kocsmán éjjel valo heveresek... az leány renden valónak is guzsalyosban valo jarasok is iffiakkal valo gyülekezetek is szabad ne legyen” *

Fonókra ma már csak néhány községben találunk, de például az 1950-es években Turán a nagyleányok a fonás megszűnése után is béreltek szobát, ahol együtt varrogattak, kézimunkáztak. Lajos Árpád *Borsodi fonó* című monográfiájában végigkísérte a kender útját az elvetéstől a fonóig. A magyar szerelmi líra jelentős része is a fonókhoz kapcsolódott, a maskarázás, alakoskodás természetes „színpada” is a fonó volt.

November-december hónapban egy sor, női munkatilalommal kapcsolatos jeles napot is találunk, s ilyenkor szokták a lányok találgatni, ki lesz a férjük. András-napon a lányok böjtöltek, csak három szem búzát ettek, három csepp vizet ittak, s akkor megálmodták, hogy ki lesz a férjük (Somogy megye). Szilvásgombócokba férfinevet tettek, s azt tartották, hogy amelyik gombócot először felveti a víz, olyan nevű férjük lesz. Hasonló jósló szokások fűződtek Katalin napjához, a Borbála-naphoz és Luca napjához

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

is. A decemberi asszonyi ünnepek közül hazánkban legjelentősebb Luca napja (december 13.). Lányoknak, asszonyoknak tilos ilyenkor dolgozniuk. Számos történet szól arról, hogyan büntette meg Luca azokat, akik fonni, szőni, varrni, mosni mertek az ő ünnepén. Luca büntetésből a fonóasszonyhoz hajítja az orsót, kóccá változtatja a fonalat, bevarrja a tyúkok tojókáját. Hasonló történeteket fűznek a Borbála-napi munkatilalomhoz is. „Ugye, nem szoktunk dolgozni egyáltalán. Egy nő dolgozott, a Luca ott megjelent neki, és kérdezte, hogy mér’ dolgozik máma? Nem tudja, hogy Luca van? Felel, hogy: mire a Luca ideér, addig én elvégzem a szövést. – A Luca bizony előbb odaért, és azt a kicsiny kis darabkát nem tudta bevégezni. Volt talán még egy méterre való szövés, és azt nem tudta elvégezni.” (Harkányfürdő.)

Luca napján alakoskodni is szoktak. A Luca-alakoskodó fehér leplet hord, arca elé vagy fejére szitát tesz. Ellenőrzi a fiatalokat, a lustákat megszegyeníti. – Horvátkimlén Luca napján is, Borbála napján is megjelennek a fehér ruhás alakoskodók. Luca napján kezdik készíteni a Luca székét, amelynek segítségével karácsony böjtjén felismerik a boszorkányokat. Alig van olyan falu, ahol nem ismerték a Luca székéről szóló babonás történeteket. A lucaszéken készítője mindennap dolgozik valamit, úgy, hogy éppen karácsony estéjére készüljön el. Akkor elmegy az éjféli misére, és ott megismeri a falu boszorkányait, mert ilyenkor szarvat hordanak. Utána azonban menekül haza, különben széttépnék a boszorkányok. Legjobb, ha mákot szór el az úton, mert a boszorkányok kötelesek a mákot felszedni, s így a történet hőse megmenekül a bosszújuktól.

Az ország nyugati részében – főként azonban Dél-Dunántúlon – Luca-nap hajnalán „kotyolni” járnak a kisfiúk. Szalmát vagy fadarabot visznek magukkal (legjobb, ha ezeket valahol elcsenik), s arra térdelve mondják el köszöntőjüket.* Utána kukoricával vagy vízzel öntik le őket a háziak, ők pedig a szalmával, fával „megvarázsolják” a tyúkokat, hogy egész évben jól tojjanak. A köszöntőt mondó gyerekek ezután ajándékokat kapnak.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Újkéren így kotyolnak:

Luca, Luca, kity-koty!

Tiktyok, lúdogyok jó ülősek legyenek!

Fejszék, fúrójuk úgy megálljon a helibe,

Mint a cserfa a tövibe!

Annyi tojások legyen, mint az égen a csillag!

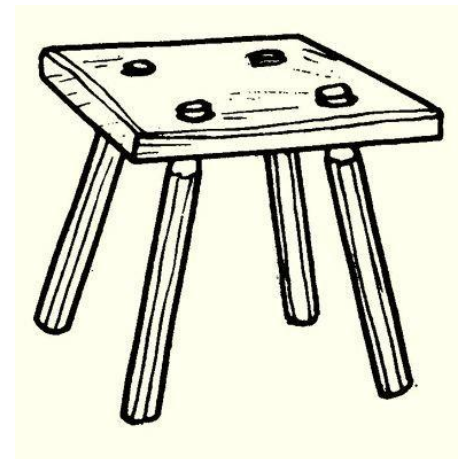
Annyi pénzek legyen, mint pelyvakutyóban a pelyva!

Olyan hosszú kolbászuk legyen, mint a falu hossza!

Olyan vastag szalonnájuk legyen, mint a mestergerendájuk!

Annyi zsírjuk legyen, mint a kútban a víz!

Akkora disznót öljenek, mint a falu bikája!

Luca széke

Akár tavasszal, György napján, Lucakor is szabadon garázdálkodnak a gonoszok. A Luca-hiedelmekben két réteget különböztethetünk meg, egyrészt ilyenkor volt Szent Lucia ünnepe, másrészt Lucát kísérteties női alaknak is képzelik. A naptárreform előtt erre a napra esett a napforduló, ez volt tehát a leghosszabb éjszaka – a legrövidebb nap ideje. Maga a Lucia név is a latin fény szóval (lux) áll kapcsolatban.

Disznótor

A téli időszak egyik kedves szórakozása a disznótorral összekötött maskarázás és köszöntés. Tálasi István a *Kiskunság népi állattartása* c. könyvében kitért a disznótorhoz fűződő kántáló szokásokra is. „Disznótóri estén Félegyházán régebben szokásban volt a kántálás” – írja. „A vacsora alatt egy csapat legény vagy gyerek rigmusmondó ritmusban az ablak alatt kántálni kezdett... A gazda behívja őket, és ekkor elmondják a disznó búcsúztatóját, ami az egész feltisztítás menetét magába foglalja. A kántálók végül is bort meg egy kis csörmeléket kapnak, s eltávoznak.” Az Alföldön általában szokás a disznótor alkalmából való maskarázás, s azok, akik különben nem részesülnének a disznótorból, különösen fiatal

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

legénykéek, a maskara és álarc védelme alatt vagy a tréfás köszöntő ürügyén részesülnek a lakomában. A háziak sem veszik tolokodásnak a hivatlan látogatókat, sőt sértve lennének, ha elmaradnának a tréfák.

A disznótoros köszöntés Somogy megyei formája a nyársdugás. Különösen a Zelicségben szokásos, még ma is dívik. Almamelléken (Baranya megye) szintén élő hagyomány. A disznóölés utáni vacsora idején a bandába tömörült gyermekek zörgetnek, s az ajtóba, a kilincstre teszik a nyársat, vagy az ablakra. Arra törekszenek, hogy a nyársnak minél több ága legyen. A legfelső ágon, a főágon levél van. Erre a levélre tréfás, többnyire durva hangú üzeneteket írnak. Minthogy általában rokon gyerekek, a szomszédok gyerekei járnak nyársat dugni, a háziak elolvassák a nyomdafestéket nem tűró levelet, nevetnek rajta, majd megrakják a nyársat hurkával, kolbásszal, hájas pogácsával. Az enivalóval megrakott nyársat ismét kiteszik az ablakra, ügyelve arra, hogy kutya vagy macska meg ne dézsmálja. Az elrejtőzött gyerekek előbújnak, elviszik a zsákmányt, és közösen elfogyasztják.

Miklós-nap (december 6.)

A Miklós-napi alakoskodás és a gyermekek megajándékozása hazánk nagy részében újabb keletű, a karácsonyfával együtt terjedt el. Csupán Nyugat-Magyarországon szólnak régebbi adatok Miklós-napi alakoskodásról, ahol a szokás osztrák eredetű. Egy 1785-ből származó csepregi tilalom említette ezt a szokást. „Minekutána ősi időktől fogva tapasztaltatott, hogy némelyek a lakosok közül a Szent Miklós püspök napja előtt való estvéli vagy éjszakai időben különféle öltözetekben és álarcokban járnak házról házra, s a gyenge gyermekeket is helyes elmével ellenkező, ijesztő, csúfos figurákkal rettetgetik, keményen meghagyatik, hogy senki a lakosok közül úgy gyermekeinek mint alattvalóinak ezentúl meg ne bátorkodjék engedni Szent Miklós előtti este az ily színes öltözetekben való járást.”

A nyugat-dunántúli falvakban a gyermekek többnyire papír álarcot, kifordított bundát öltenek, kezükben lánc, amivel csörgetnek;* a Miskolc melletti Forrón (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) fa álarcban alakoskodnak.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Manga János az Ipoly mellékén másféle Miklós-esti alakoskodást figyelhetett meg: a legények ilyenkor tréfás, pajzán szövegek kíséretében „gyóntatták” a leányokat.

Társadalmi szokások – jogszokások

A népi jogszokások, társadalmi szokások kiterjedtek mindazokra a területekre, amelyeket az állami és egyházi törvények nem szabályoztak, és ezen túl a közösség erkölcsi felfogását is kifejezték. A családi jog elsősorban a házasság és öröklés rendjét szabályozta, de kiterjedt a rokoni kapcsolatokra, a törvénytelen gyermekek jogi helyzetére is. Jogszokások szabályozták az adás-vétel módját, és emberemlékezet óta hozzátartozott az áldomás is, mely egyike a régen ismert magyar szavaknak (1150: magnum aldamas fecerunt). Szokások szabályozták a falusi bíróválasztás formáit, a tűzrendészetet és általában a közösség minden ügyes-bajos dolgát; a közös legeltetést, pásztorfogadást, csőszfogadást, szőlőőrzést stb. Szokások szabályozták a kalákában végzett munkák rendjét is. – Szinte napjainkig fennmaradt a *megcsapás* szokása is. A határjelek kijelölésekor egy gyermeket a határdombra fektettek, s jól megcsapták, hogy később is gondoljon rá, és a határjelet ne felejtse el.

Meghatározott szokások vették körül a gazdasági élet, a munka minden részletét, így a házépítést is. A régi építőáldozat emléke úgy maradt fenn, hogy helyenként tojást kevernek a mézshabarcsba. Szerepen (Hajdú-Bihar megye) tanúja voltam, amikor az épülő ház alapzatába levelet helyeztek. Ez tartalmazta az építető nevét, az építőmester nevét, az építés idejét, és pontosan felsorolta a költségeket.

Szokások szabályozták a családtagok jogait és kötelességét, az étkezés rendjét. A mátraalji palócok igen sokáig nagycsalád-szervezetben éltek: a had feje, a gazda volt a családfő, ő osztotta ki naponta a munkát, az ő kezében volt az egész család vagyona. Minden családtag feladatát a szokásjog szabályozta, mert csak a közös erőfeszítés biztosította a család fennmaradását.

Elsősorban az öröklés kérdése állt a jogszokások középpontjában. Régen a fiági öröklés volt szokásos, a lányok része kisebb értékű volt. A legfiatalabb fiúnak előjoga volt az apai házban maradni. Tárkány Szücs

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Ernő egy sor XVIII. századi testamentumot adott közzé Hódmezővásárhelyről, amelyek rendkívül érdekes módon dokumentálják az öröklés módját.

A nép erkölcsi ítélkezése is megszabott formák közt zajlott le. A népi erkölcs ellen vétőket megcsúfolták, helyenként pedig nyilvánosan kikiáltották a bűnöket, főként valamely ünnepi alkalomkor, például Szent György-napon vagy farsangkor.

A büntető szokások közül csak helyileg elterjedt, de annál látványosabb a Biharugrán zángózásnak nevezett szokás; Körösnagyharsányban csatrangolásnak nevezik, Geszten pedig kikolompolásnak. Ez az Európa sok népénél ismert, charivarinak nevezett szokás magyar megjelenési formája. Ezzel a szokással azokat leckéztetik meg, akik a közösség erkölcsi érzéke ellen vétének: a fiatal házaspárokat, amelyek nem tudnak békében élni, vagy a házastársi hűség ellen vétőket. A büntetés módja a vétkek hangos kikiabálása, a megszegyenítés. Biharugrán és Körösnagyharsányban a szokás elsősorban az összeveszett és újra kibékülő házastársak ellen irányul, mégpedig különösen azok ellen az asszonyok ellen, akik elhagyják férjüket, és újra visszatérnek hozzá. De kiválthatja a megszegyenítő zángózást az is, ha valahol egy pár vadházasságban él. Annak ellenére, hogy a szokás lefolyása megbélyegző, és félnek tőle (Körösnagyharsányban egy ízben megvakult egy ember a csatrangolást követő csetepatéban), mégis gyakran előfordult a házastársak ideiglenes szétválása, melynek oka többnyire az volt, hogy a férje otthonába költöző fiatalasszony az anyósával nem fért meg. A szokás éle nagyobb mértékben irányult az asszony, mint a férfi ellen, bár a szomszédok általában jól ismerték az összeveszések részleteit, és a macskazene alkalmából ezeket részletesen kitalálták, úgy, hogy mindkét fél megkapja a magáét.

A sárréti falvak macskazenéje tehát kényszerítő eszköz a közösség részéről, mellyel a fiatalasszonyokat arra tanítja, hogy alkalmazkodjanak férjük családjához, és velük egyetértésben éljenek. Maga a szokás gúnyos lakodalom keretében játszódik le. A zángózás aznap este kezdődik, mikor híre megy, hogy a haragos felek kibékülnek, s a fiatalasszony visszatért férjéhez. A három estét a valódi esküvő egyes mozzanatai után kézfogónak, csigacsinálónak és lakodalomnak nevezik. A főszerepet a „pap” viszi, aki

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

nyomdafestéket nem tűrő versikékkal adja össze az „új párt”. A szöveg hagyományos, de alkalomszerűen változó is, és a három estén sem ugyanaz. A papot kíséri a falu egész legénysége dudával, ostorral, mozsárral, haranggal, gulyakolomppal. Egy sort vagy kettőt mond a pap, akkor ráhúzza a banda. A házaspár különböző úton-módon igyekszik elkerülni a ricsajt, előfordul például, hogy egy ideig máshova költöznek, elrejtőznek, vagy egyenesen elhagyják szülőfalujukat. A háziak persze felkészülnek a macskazenére, szennyes levet öntenek a zajongók közé, s a verekedés szinte elkerülhetetlen. A csatragolásban, zángózásban az egész falu részt vesz. Biharugrán így mondták: „Sár volt az utcán, mikor kergették a zángózokat, a tisztelettevőket. Ki hun tudott, menekült, egyiknek a kalapja maradt le, másiknak a csizmája. Másnap reggel nem tudott érte menni. De ha jött egy másik zángózás, ugyancsak megjelentek, mert ez benne volt a vérben, ez szokás, erről lemondani nem lehet.”

Mint a biharugrai születésű Szabó Pál írta *Őszi vetés* című regényében: „A ricsajban, a disznóságok özönében áll a fiatal házaspár a pitvar közepén, egymást átölelve, és sírnak, mint a gyerekek.” – „Úgy szakadt le rájuk a zángózás, mint mikor kidőlt egy fal, vagy kettéroppan egy gerenda. Pedig tudhatták volna, hogy ez a szokás, szinte törvény, ez alól nem lehet kitérni senkinek.”

Az emberi élet fordulóihoz fűződő szokások

Akár az év jelentősebb fordulóihoz, úgy az emberi élet főbb állomásaihoz is szertartásos szokások fűződnek. Hont Ferenc „életszínjátéknak” nevezte a paraszti élet fontos eseményeinek e szertartásszerű rendjét. Ezeknek a szokásoknak struktúráját van Gennep elemezte behatóan, és az átmenet rítusainak nevezte őket. Megállapítása szerint az emberi élet egyik stádiumából a másikba való átmenetelt meghatározott ceremóniák szerint hajtják végre, melyek három fő részből állnak: az első fázisban történik a régebbi állapotból való kilépés, ezt követi egy átmeneti állapot, amelyben az egyén mintegy a két állapot között lebeg, míg a harmadik stádium az új állapotba való befogadást fejezi ki. Ezeket a stádiumokat megtaláljuk a temetési, házassági szokásokban, a felnőtté avatás rítusaiban.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Az életszínjáték nagyjában és egészében ezeknek az átmeneti rítusoknak dramatizálásából jön létre. Az európai lakodalmi szokásoknak színjátékos jellegére már sokszor utaltak. Szerepet játszik a lakodalmi ceremónia minden egyes résztvevője, és egyéni érzések, hajlamok csak a kötött szerepen belül juthatnak kifejezésre. A menyasszonynak szomorkodnia illik, amikor elhagyja szüleit, örülnie illik, amikor belép jövődő lakhelyére. Sokat ennie, innia nem illik stb.

Hasonló előre megkomponált életszerepeket a temetkezésnél is találunk. A siratás szokása az a kollektív hagyományos forma, amely alkalmat ad az egyéni érzelmeknek a közösség által nyújtott tradicionális keretben való kifejezésére, de egyúttal lehetőséget ad a valódi érzelmek elrejtésére, palástolására is.

Amint látjuk tehát, a népszokások előre kialakított szerepeket bocsátanak a közösség rendelkezésére, amelyek nemcsak megkönnyítik számukra az élet nehéz átmeneteit, hanem kötelességük is ezeket a szerepeket eljátszani. Az életszerepeket gyermekkoruk óta annyiszor figyelhették meg, hogy elsajátításuk szinte öntudatlanul történik, de az idősebbek tudatosan tanítják is a szerepeket. A magyar zenefolkloristák megfigyelték, hogyan tanította egy-egy öregasszony unokáját a hagyományos siratásra, hogy tisztában legyen annak helyes módjával, ha majd szüksége lesz rá. Galgamácsán a gyermekek húsvétkor s máskor is szabályos „lakodalmat” játszanak, melyben szinte előkészülnek a nagy életszerepre. Emellett a nagyobb szabású lakodalmaknak külön rendezői és tisztségviselői is vannak: ilyen a násznagy, és ilyen a vőfély is, akik gondoskodnak arról, hogy minden a meghatározott rend szerint játszódjék le.

Az emberi élet fordulóihoz fűződő szokásoknál fontos szerep jut a mágikus praktikáknak is. Különösen a születésnél és halálnál – e veszélyes időszakokban – igyekeznek az egyént babonás rítusokkal védeni. Az újszülöttet életének első pillanatától kezdve rituális cselekményekkel vették körül. Ezek a rítusok többféle tényezőtől jöttek létre: részben a népi tapasztalatból származó egészségügyi eljárások, másrészt társadalmi szokások, melyekkel az újszülöttet mintegy befogadták a családba, a közösségbe, s végül rengeteg volt a csak mágikus célú eljárás, mellyel a gyenge jövevényt a természetfeletti ártalmával szemben védték.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Nincs a falusi életnek egyetlen ága sem, mely gyökeresebben változott volna meg az utóbbi évtizedekben, mint éppen az újszülöttel kapcsolatos szokások. A fiatalabb nemzedék tagjai már nem hisznek a régi babonákban, és hála a jó egészségügyi szervezetnek, az orvosok fáradozásának, a falusi csecsemőhalandóságot sikerült a minimálisra csökkenteni. A következőkben ismertető szokásoknál tehát valóban indokolt a múlt idő használata.

Születés, keresztelő. Befogadó rítusok

A befogadó szokások közé tartozott valaha, hogy a gyermeket a földre tették, onnan édesapja vette fel, és kalapját egy pillanatra a gyermek fejére borította, vagy a fiúgyermeket az istállóban a lóra ültették. Különböző jelekből a gyermek jövőjére, még szunnyadó tehetségére, ügyességére következtettek. Szoktak a gyermekek születésének idejéből jósolni is. A moldvai csángóknál ismeretes volt az a délkelet-európai hiedelem, hogy az újszülöttet három titokzatos asszony látogatja meg, s meghatározza jövő sorsát. Ezt a hiedelmet más magyar népcsoportok nem ismerik; vándormondaként azonban elterjedt az a történet, ami szerint a gyermek születésekor egy hang megjósolja, hogy vízbe fog fulladni. Hiába a család minden óvatossága és erőfeszítése, a jóslatnak be kell teljesülnie. Sok történetben a halál úgy következik be, hogy a gyermeket a befedett kutat borító tüskés ágakon találják halva.

A születésnél segédkező bábáknak régen rendkívüli hatalmat tulajdonítottak. Bár ez a hiedelem országos, különösen élő a Sárreéten, ahol minden bábát boszorkányos erejűnek tartottak, és óvakodtak attól, hogy valamilyen módon megbántsák, mert félték, hogy árthat a kisgyermeknek. A bábaasszonyokat körülvevő hiedelmek nyilván abból a tényből származnak, hogy a tudós asszonyok az emberi élet egyik legfontosabb és a férfiak számára legrejtélyesebb mozzanatánál, a születésnél segédkeztek, tehát a férfiak úgy tekintették őket, mint akiknek kapcsolatuk van a természetfeletti hatalmakkal. Sárreétudvarin és környékén 1964-ben egy sor babonás történetet gyűjtöttem a bábaboszorkányokról; az egyik történetben a fehér ruhás bába, mint fehérbe öltözött kísértet szerepelt. A régi boszorkánypercek aktáiban is sokszor vádolják boszorkánysággal a bábákat.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A népszokások pontosan megszabták, hogy az asszonynak mennyi ideig kell az ágyat őriznie. Ha mégis valami okból felkelt, seprűt tett maga helyett az ágyba, hogy távol tartsa a gonoszokat a kicsitől. De nem csupán a „rosszak” voltak veszélyesek, mert akarata ellenére is ronthatott a látogató, s véletlenül elvihette a szoptatós anya tejét, vagy megronthatta az újszülöttet. Az újszülöttnek és a fiatal anyának védelmét szolgálta az ún. „boldogasszony ágya” is, amelyben a szoptató anya az első hetekben gyermekével együtt tartózkodott. Ezt az ágyat sátorlepedővel, szúnyoghálóval elfüggönyözték, s mindenféle varázserejűnek tartott tárgyakat is raktak melléjük. Itt a család jövése-menése nem zavarta őket. – Nagy jelentőséget tulajdonítottak az első fürdőnek is; a vízbe pénzt, füveket és mindenféle tárgyat tettek, melyeknek az volt a feladatuk, hogy a gyermeknek jó tulajdonságokat biztosítson. A gyermekágyban fekvő anyának az ételt komatálban (komacsésze, komaszilke, radina) hozták, telve levessel, töltött káposztával, édességgel, hogy az anyát a főzés gondjától megkíméljék, s a jó ételtől hamar erőre kapjon. Jászfelsőszentgyörgyön így mesélték: komaasszony hozott rántottát, herőcét, fánkot, rántott csirkét. Annyit kellett vinnie, hogy könyökkel nyissa ki az ajtót. (Vagyis kezét ne tudja használni, annyira tele legyen.)

Ha a gyermek nem volt életrevaló, a bába azonnal elvégezte az ún. „szárazkeresztelést”. A 16. századi protestáns zsinatok rendelkezései kivétel nélkül megemlékeznek erről a mozzanatról, s nagyon nyomatékosan tiltják, hogy a bába még életveszély esetében is kereszteljen.

A meg nem keresztelt kisgyermeket elsősorban az igézéstől, a szemmel veréstől féltették. Amíg a keresztelő nem történt meg, csúnyácskának nevezték, vagy más csúfnévvel illették, hogy a rosszakat félrevezessék. A beteges gyermekről azt tartották, hogy váltott gyermek, a gonoszok kicserélték. Számos hiedelemmonda adott tanácsot arra, hogyan lehet a váltott gyermeket visszacserélni. Az általános eljárás e mondákban az, hogy a pólyában fekvő szörnyszülöttet valamilyen módon szólásra bírták. Például kis szilkében adtak tejes ételt nagykanállal, és titokban figyelték, mit cselekszik. A váltott gyermek, miután nem tudott enni, bosszúságában elszólta magát, s így lehetséges volt megszabadulni tőle, s visszakapni az „igazi” gyermeket.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A keresztelő régtől fogva nagy ünnep volt, néha szinte a lakodalommal egyenrangú. Az 1567-es debreceni zsinat már tiltotta és megbírságolta a menyecskék éjféλι vendégeskedéseit a gyermekágyas összejövedeleknél. A keresztszülők kiválasztásánál a különböző etnikai csoportoknál más és más szempontok játszanak szerepet. Általában a keresztszülőknek fontos szerep jut a gyermek életében, gyakran a keresztapa volt a lakodalom idején a násznagy is.

Lakodalom

Az emberi élet második nagy „átmeneti rítusáról”, a felnőtté avatásról az aprószentek-napi szokások leírásánál szóltunk. Etnográfusaink, szociográfusaink sokszor leírták, hogyan játszódott le a leány és a legény élete a hagyományos magyar paraszti kultúrában. Általában az eladó leányt kímélték, és az édesanyák arra törekedtek, hogy mielőtt férjhez megy, legyen néhány szép, gond nélküli éve. Ha a család tehetősebb volt, igyekeztek minél szebben öltöztetni. A naptári szokásoknál már említettünk néhány udvarlós szokást: az eladó lányoknak állították a májusfát, hozzájuk jártak regölni a legények, őket locsolták húsvétkor, főként hozzájuk jártak aprószentek napján korbácsolni.

A gond nélküli élet a férjhezmenetellel ért véget.

A honfoglalás korából s az ezt követő századokból már vannak leírások arról, hogy miként történt a házasságkötés. Gardízi (1050–1052 között író perzsa történettudós) a következőket írta a magyarok házasságkötéséről: „Leánykérés alkalmával az náluk a szokás, hogy amikor a leányt megkérlik, vételárat visznek a leány gazdagságával arányban, több vagy kevesebb állatot. Amikor a vételár meghatározására összeülnek, a lány atyja a vőlegény atyját saját házába viszi, és mindent összegyűjt, amije csak van cobolyból, hermelinből, mókusból, nyestből és a róka hasán levő prémből, a brokát ruhahuzatokkal és mindenféle bőrrel egyetemben tíz bőrruhára válót, és egy szőnyegbe göngyölítve a vőlegény atyjának lovára kötözi, és hazaküldi őt. Akkor az mindent elküld neki (a leány atyjának), amire csak szükség van az előre megállapított hozományhoz: állatot, pénzt, ingóságot, és akkor hazaviszik a lányt.” (Czeglédy Károly fordítása.)

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

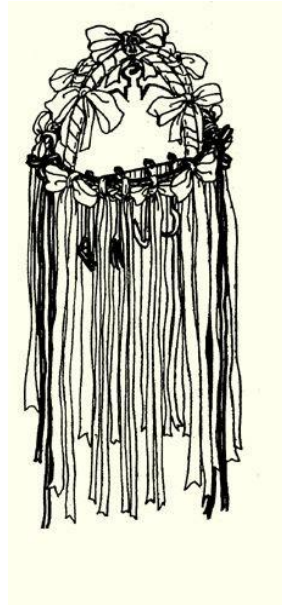
Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Legénycímer

A magyar múlt sok nyomát őrzi napjainkig is a nyelv, sőt a lakodalmi szokások is. Ilyen a házasságra érett nagylány eladó lány neve, a vő (vevő) neve, a meny szó, mely a leányért adott prémekre utal stb.

A levirátus szokásának emlékét is őrzi a nép nyelve: az asszony ugyanis férjének öccsét kisebbik uramnak, fivérét pedig öregbik uramnak szólítja. Az előzvegyült asszonyra a honfoglaló magyaroknál férjének fitestvérei jogot formálhattak. Ha ugyanis az özvegyasszony újra férjhez ment, és idegenbe került, a családnak kötelessége volt az asszony „vétélárát” visszafizetni, s ezért érdekük volt az özvegyet a családban tartani.

A középkori krónikák a magyar házassági formák más mozzanatait is megőrizték. Kézai Simon krónikájában maradt fenn a magyarok egyik eredetmondája. A szarvas által vezérelt Hunor és Magor és kíséretük Belár fiainak asszonynépét ragadja el, és veszi feleségül. Köztük volt az alán fejedelem két leánya is, őket veszi el Hunor és Magor feleségül, és tőlük származnak a magyarok és hunok. E mondából kétféle tényre is szoktak következtetni. Az egyik az, hogy a pogány magyarságnál exogám volt a

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

házasság. Ez annál is valószínűbbnek látszik, minthogy legközelebbi nyelvrokonainknál, az obi-ugoroknál egészen a legutóbbi évtizedekig szigorú exogámia uralkodott: a nemzetségek két nagy házassági csoportot alkottak, és a saját csoportból való házasodás egyszerűen lehetetlen volt, inkább idegen nemzetiségű asszonyt vettek feleségül.

Ez az exogámia a magyar szokásokból azonban az évszázadok során meglehetősen eltűnt. A 19–20. századi helyzet inkább az volt, hogy a legények saját falujukból nősültek, sőt néha a falu egyik végéből sem illett a falu másik végébe házasodni. Ez nyilván azzal a törekvéssel függött össze, hogy a kicsiny földbirtok ne aprózódjék el. Kötelező szabálynak azonban nem tekinthetjük. A házasságnál a vallási hovatartozás is nagy szerepet játszott. A protestáns sárközi falvakból például a protestáns baranyai falvakba jártak házasodni, és fordítva.

A fent idézett mondából arra is szoktak következtetni, hogy a honfoglaló magyarok „rablás” útján szereztek maguknak feleséget. A nőrablás kétségkívül előfordult a magyaroknál éppúgy, mint más népeknél, mert ebben az esetben a leányért nem kellett a vételárat kifizetni (talán elég, ha a szabin nők elrablásának mondájára emlékeztetek). Mégis, Gardízi már idézett leírása is bizonyítja, hogy a házasság szokásos formája az ajándékok kicserélésén alapult, s a leányrablást kivételnek, és nem általános gyakorlatnak kell tekintenünk. Azonban a középkori és a későbbi törvénykönyvek is bizonyítják, hogy nőrablás később is előfordult, mégpedig többféle okból. Az egyik az volt, amikor a fiatalok szülei engedélye nélkül akartak egybekelni, s ebben az esetben a törvény biztosította a későbbi megegyezés lehetőségét. A színleges „nőrablás” olyankor fordult elő még a két világháború közt is, amikor a családok képtelenek voltak a lakodalomhoz szükséges hatalmas összegeket előteremteni. Ilyenkor a fiatalok a szülők tudtával megszöktek, majd egy idő után visszatértek, s akkor már nem is illett pompás lakodalmat rendezni.

Középkori krónikáink néhány menyegző leírását is tartalmazzák. Árpád vezér fiának, Zoltának menyegzőjéről például Anonymus krónikájában ezt olvashatjuk: „Árpád vezér, valamint minden főembere

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

menyegzőt ülve, nagy lakomát csapott, és majdnem napról napra, menyegzői szokás szerint együtt vendégeskedett a köröskörül elterülő országok vitézeivel. Ifjaik meg ott játszottak a vezér és nemesei színe előtt.” (Pais Dezső fordítása.)

Valóban azt mondhatjuk, hogy a magyar népszokások közül a házassági szokások őrizték meg legvilágosabban a régi struktúrát, mert a házasság a mai napig is ebből a két mozzanatból áll: egyrészt a családok közti jogi megállapodásból (melyet később az állam és az egyház is szankcionált), másrészt pedig egy színjátékszerűen kidolgozott ünnepi szertartásból, mely jelentős művészi mozzanatokat tartalmaz. A népi jogszokások kutatóinak igazuk van, mikor megállapítják, hogy a lakodalom két fő jogi mozzanatot tartalmazott: a kézfogót és a leányátadást. A kézfogó (a kézfogás tényével és a kicserélt jegyajándékokkal) már jogilag mindkét fél számára kötelező volt. A leányátadást ma is körülvevő számtalan falusi szertartás is mutatja, hogy a „szerződés” megvalósulása ekkor megy végbe.

A századforduló körüli magyar falusi lakodalmak tájanként változó vonásokat tartalmaztak, mögöttük azonban azonos szerkezet lappang. A falusi párválasztást általában gazdasági szempontok határozták meg, sok esetben a fiataloknak alig volt beleszólásuk abba, hogy ki lesz a jövőbelijük. A leánykérés előtt szokás volt rokont, ismerőst küldeni a leányos házhoz, tudják meg, vajon szívesen látják-e a leánykérőket. A közbejáró öregasszonyokat, akik néha ajándékot is kaptak ezért a tisztségért, nem éppen megtisztelő gúnynevekkel illették: Dunántúlon kullogónak, csoszogónak, Hajdúságban gyalogszarkának, gyalogsátánnak, másutt gügyünek nevezték. Ha kedvező volt a tájékozódás eredménye, a legény násznagyával vagy rokonaival kereste fel a lányos házat. A sikeres leánykérés után a legény szülei is elmentek háztűznézőbe.

Régebben a kézfogó előtt írták meg a móringlevelet, melyben a leendő férj pénzt vagy földet, vagy más javakat biztosított leendő feleségének arra az esetre, ha a férj előbb elhalna. A leánykérés után következett a kézfogó, melyet később a jegyváltás után eljegyzésnek is mondtak, ma falun is leginkább már így nevezik. A jegy, amit a menyasszony adott, többnyire kendő és ing volt, míg a vőlegény jegyruhát,

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

jegypénzt adott a lánynak. Ez a jegy foglalónak számított, s ha valamelyik fél ok nélkül felbontotta a jegyességet, köteles volt a kapott jegyet visszaadni. Régen a kézfogón jelen volt a két násznagy, ők voltak a kézfogó jogi aktusának tanúi. A násznagyság azonban ma már csak főleg megtiszteltetés, és jogi jellege elveszett. A jegyesség a polgári és egyházi házasságkötéssel záródott be, s ezután következett a falusi lakodalom, amely még ma is pompás külsőségek közt játszódik le. A költséges lakodalmakat századokon át tiltották a hatóságok. Tessedik Sámuel a 18. században ezt írta: „Én esmértem egy... gazdaembert, aki 10 esztendő előtt még jól állott, ötet semmi kiváltképpen való szerencsétlenség nem találta. Egyébként pazarló nem volt, de az ő szokásoknak elborító ostromátul ő is elragadtatván a sok lakodalom paszita és tor által, úgy megromlott, hogy ősz fejű vénségében, midőn a koldulást szégyenlé, kenyeret lopott”. (Kónyi fordítása, 1786).

A lakodalmat megelőzi a menyasszonysírató és búcsúztató. A lánysíratók nagyon is valós tartalomra utaltak néha, hiszen a fiatal leány elhagyta a szülői ház védeltségét, s ezen túl az anyós és após parancsolt neki. Olyan esetekben, mikor a párválasztásnál nem a fiatalok egymás iránti vonzódása, hanem inkább gazdasági szempontok játszották a főszerepet, különösen őszintén hangzott a menyasszony búcsúja szüleitől, rokonaitól, félelme az idegentől. Az egyik legszebb búcsúztató éneket Kodály Zoltán gyűjtötte a Nyitra megyei Menyhén (Mechenice) 1909-ben:

*Felnyőtt az út mellett két szál majoránna
Nem szeretyi földjét, el akar bujdosnyi,
A naptól, a hódtól búcsút akar vennyi.
Búcsúzz, Ágnes, búcsúzz, apádtó, anyádtó,
Apádtó, anyádtó, lejanybaratyidtó,
Lejanybaratyidtó, lejany-temagadtó!*

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A szertartásos részhez tartozott az ágyvitel, ami a menyasszony ágyneműjének, vánkósának, dunnájának szertartásos átszállítását jelentette. Ma azonban a falusi menyasszonyok is többnyire szobabútort és más felszerelést, mosógépet, tv-t visznek magukkal az új házasságba.

Az esketés előtt történt a kikérés. Minthogy itt történt a menyasszony valóságos átadása, ezt rendkívül sok szertartás tette bonyolulttá. Néha a kikérőket csak akkor engedték be a menyasszonyos házba, ha válaszolni tudtak a feltett találós kérdésekre. Sárretudvarin ezt mesélték: „Például megérkezett a násznagy, és azt mondja: ennek az öcsémuramnak menyasszonyjelöltje van itt, azért jöttünk volna.

– Hát milyen úton jöttek a szomszéd úrék?

– Milyen úton? A földúton.

– Mondtam én, hogy itten nincs leány, nem ide vezet az! – Ha került közte, aki tudja, hogy a *szerelem útján*, akkor már nyitották is ki a kaput.”

Országosan gyakorolt tréfa volt a menyasszony tréfás elcserélése. Letakart öregasszonyt hoztak be vagy kecskét, vagy az egyik koszorúslányt, de a kikérők ezt természetesen nem fogadták el. Csak a meghatározott jelenetek eljátszása után vezették elő az igazi menyasszonyt.

Az esketést befogadó szertartások követték, melyeket a fiatalasszony akkor végzett, amikor új otthonába lépett. Például háromszor megdörgölte kezével a kemencét (Jászság). Másutt lapátot, szénvonót, vedret dobtak a kocsiból kilépő menyasszony útjába, ha nem vette fel, azt mondták, „na, most ez egy lusta lesz”. Gyöngyöspatán és Somogyban vödör vizet tettek a belépő menyasszony elé, ezt fel kellett rúgnia, hogy „könnyen szüljön”.

A lakodalmi étkezések száma attól függött, hány napig tartott a lakodalom. Még néhány évtizede nem volt ritka a három, sőt több napos lakodalom sem. A lakodalmi étkek főzése is meghatározott rendben történt. Az Alföldön külön ünnepség volt a levesbe való csigatészta elkészítése, a „csigataposás”, ezt néha szintén táncmulatság keretében tették.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Ha a leányt más faluba vitték esketni vagy a falu egy másik részébe ment férjhez (Szék), a falubeli legények általában akadályokat állítottak a kocsí útjába: tüzet raktak az úton, vagy vastag szalmakötelet kötöttek az úton keresztbe. A vőfély kötelessége volt az akadályokat elhárítani, és arról gondoskodni, hogy a menyasszony szerencsésen megérkezzen új otthonába. A vőfély vendéghívó, szórakoztató, felszolgáló, a lakodalom lelke. Ma a lakodalmi vacsora után történik a felkontyolás, ami azt jelenti, hogy az asszonyok közé fogadják a menyasszonyt. Az asszonnyá levés jelképe régtől fogva a párta levetése és a főkötő feltevése volt.

A magyar lakodalom egyik feltűnő jellegzetessége az egyes fogások feltalálásakor elmondott rigmusok. A múlt században számtalan nyomtatott vőfélykönyv jelent meg, s ezeknek tartalma színhagyomány útján terjedt tovább, majd pedig új helyi változatok jöttek létre. A leves, a töltött káposzta, a sült, a kása, a bor egyaránt megkapja a maga rigmusát. A pörkölthöz például ez a mondóka jár:

Most, tisztelt násznagy uraimék, én paprikást hoztam,

Melyért a konyhán sokat várakoztam,

Egy kis darab húsért külön hadakoztam,

Ezen eledelért nagy próbát is tettem,

Egy szilaj bikával hét nap verekedtem,

Kicsibe múlt, hogy fogam ott nem felejtettem.

De se baj, csak hogy legyőzhettem,

Ezt a jó ételt abból készítettem.

Nincs a paprikásnak a világon párja,

De reá a víz minálunk nem járja.

(Jászság)

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

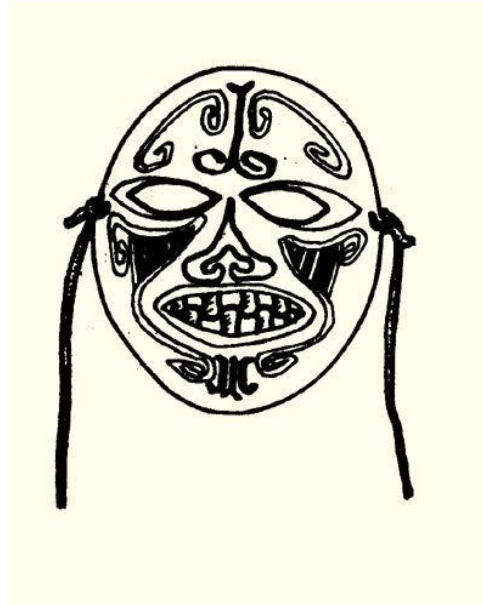
Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Lakodalmi álarc, Somogy megye

Országosan ismert játék a kásapénz szedés is, a szakácsnék bekötözött kézzel jajgatva jelennek meg a vacsorán, s panaszkodnak, hogy megforrázta a kása a kezüket. Kinyújtott fakanalukra pénzt tesznek a vendégek, ez a „fazék” ára, meg a „kása ára”. A lakodalom alkalmából szokás volt az is, hogy azok a fiatalok, akik nem tartoztak a rokonsághoz, a mulatozás egy bizonyos szakaszában megjelenhettek, enni, inni kaptak, táncolhattak. A Dunántúlon a vőlegény legénybarátai jöttek el a megbeszélt időben a násznépet mulattatni. Győr-Sopron megyében háromtáncosoknak nevezték őket. Az Alföldön a hívatlan vendégek álarcot öltve mentek el a lakodalomba.

Móricz Zsigmond *Pillangó* című, 1925-ben megjelent kisregényében írja le a szokást. A hűtlen szerető lakodalmán Debrecenben maszkának öltözve, fiúruhában, álarcban megjelenik az elhagyott leány. „Debrecenben van egy ősi szokás – írja Móricz Zsigmond –, hogy fiatalok, gyerekek, ha nem hivatalosak is, eljárnak a lakodalomba, «maszkának» álarcban, s úgy kergetik a menyasszony kocsikerekének nyomát, s úgy leskelődnek a lakodalmás ház ajtajában egy-egy pohár borért, egy-egy cobákért, tyúklábért.” A regényben a fiúnak öltözött Zsuzsika addig ácsorog a széles karimájú kalap alatt férfi kabátban, amíg

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

sikerül magára vonnia a lakodalmát ülő Jóska figyelmét, s a fiatal férj otthagyja újdonsült feleségét, s a kis maszkával elfut a tömegben. Még visszaszól anyósának: „Mán engedelmet kérek, tésasszony, én nem megyek a tanyára! Szeginy leginy vagyok, szeginy jányt akarok! Isten áldja!”

A lakodalom alkalmából dramatizált jelenetek, társastáncok kerültek előadásra. Gyakori volt a halottasjáték, a temetés paródiája. Közkedvelt formája Baranyában a szürke ló búcsúztatója. Göcsejben maga a halál jelent meg, és hosszú versben intette a násznépet, hogy hiába vigadnak, őket is eléri a kaszás. A lakodalmat követő hajnalon további mágikus rítusok játszódnak le. Dél-Dunántúlon a menyasszony vizet merít a kútból, és legalább jelképesen megmosdatja a vendégeket. Palóc vidékeken a menyasszony tűzön ugrált át, ez volt a menyasszonypockolás; már a XVI. században is említik.

A falusi lakodalmak tárgyi anyagából megemlíthetjük az életfát. Ez tésztával bevont faág, melyet különböző módon ékesítenek fel, gyakran a tésztából legény-, lányalakot is formálnak, s a fára teszik. A Kis-Küküllő menti falvakban prémesnek nevezték, másutt zöldágnak, életfának. Mellette más lakodalmi süteményeket is készítettek. A Jászságban még ma is kilencágú rostélyos lakodalmi kalácsot sütnek. Győr-Sopron megyében az esküvőre menő vendégeket kulcsos kalinkó nevű kaláccsal dobálták. Orosházán lakodalomra fonott kulcsoskalácsot sütnek, melyet madarakkal vagy virágokkal díszítenek fel.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

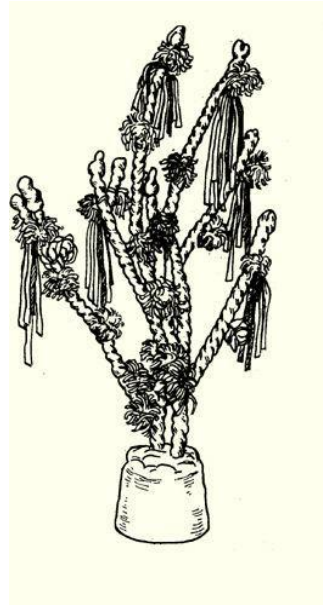
Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

1. Lakodalmi életfa

A lakodalom költészete szinte áttekinthetetlenül nagy. A már említett ételrigmusokon kívül menyasszonybúcsúztatók, vőfélyversek, szerelmi énekek, lakodalmi játékok ismeretesek az egész országban. Ott, ahol még él a népviselet, egy-egy falusi lakodalom valóban festői látványt nyújt.

Temetés

A temetési rítusok általában konzervatívabbak, mint más szokások, és igen ősi hiedelemeket is tartalmaznak. Az egyházak azonban igen szigorú büntetéseket szabtak azokra, akik pogány módon temetkeztek, úgyhogy a temetkezés pogány rítusai eltűntek, a halottakhoz fűződő hiedelmek viszont rezisztensebbek voltak, mint a látványos cselekmények. Feltehető, hogy akár a rokon népek, a honfoglaló magyarok is hittek abban, hogy az embereknek többféle lelkük van, s ezek közül egy a halál után útnak indul. A régi magyarok varázslóinak egyik fontos feladata bizonyára az volt, hogy a halottak lelkét új otthonukba vezessék. Ezek a képzetek a népi tudatból eltűntek, csak bizonyos nyelvi formákból következtethetünk a „többes lélekhit” egykori formáira.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A kereszténység felvétele előtti magyar előkelők sírjának egyik feltűnő jellegzetessége a sírokban talált lócsontok és lószerszámok. Férfi- és női sírokban egyaránt találtak ilyeneket, sőt a női sírokban talált lószerszámok általában még díszesebbek, mint azok, amelyeket férfisírokban találtak. Általában a magyarok nem az egész lovat temették el a halottal, hanem csak a koponyát és a lábakat, míg az avar sírokban egész lócsontvázakat találunk. A Csornán (Győr-Sopron megye) talált magányos női sírban, pl. lócsontok, rozettás lószerszámveretek, kengyelpár, zabla, csat, vaskés, függők, ezüstgyűrű kerültek felszínre. A rozettás lószerszámveretekkel ellátott női sírok ott vannak mindenütt, ahol csak honfoglalás kori magyar lovassír került elő. Ugyancsak találtak gazdag magányos férfisírokat is. Ilyen volt például a Geszteréden (Szabolcs-Szatmár megye) talált sír, melyben gazdagon szerelt szablya, palmettadíszes tarsolylemez, ezüst övdíszítmények, kengyelek, zabla s más tárgyak feküdtek a sírban.

A magányos férfisírok egy másik apportjában lókoponya, lólábak vannak, hozzá egyszerű fegyverzet és felszerelés.

A honfoglalás kori magyar temetők egy másik csoportját László Gyula nyomán nagycsaládi temetőknek szokták tartani. A temetők közepe táján van a leggazdagabb sír, itt fekszik a nagycsalád feje. A középső sírtól balra temették a férfiakat és fiúgyermekeket, jobbra pedig a nőket.

A nagycsaládi temetőknél azonban másféle elrendezésre is találunk. Így a kolozsvári Zápolya utcai temetőben három sor van. Az első sorban lovas férfisírokat találtak, a második és harmadik sírban férfi, gyermek és női sírok váltakoznak. A fegyverek közül a nagycsaládi sírokban mindig szablyát lehet találni, sohasem kétélű kardot.

Ettől az első csoporttól jól elválik egy másik csoport, amelyben szintén a honfoglaló magyar vezető- és középréteg tagjai fekszenek. A férfisír mellékleteire jellemző a kétélű, egyenes kard. A női sírokban nincsenek sem lócsontok, sem nyeregalkatrészek.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Nehezebb munka volt a köznépi temetőket megkülönböztetni más népek temetkezésétől, mert itt kevesebb volt a sírmelléklet. Itt is találunk kardos, szablyás, lovas férfisírokat, de hiányzik a veretes öv, mely régészeink véleménye szerint a rang és méltóság jelvénye volt. Más férfisírokban íjat, nyílhegyeket találtak. Szőke Béla a honfoglaló magyarok temetkezési szokásait az avarok, szarmaták és szkíták szokásaival hasonlította össze.

A honfoglalás kori sírokban a halott arcát általában a felkelő nap felé fordították. Dienes István egy 1958-ban talált Szabolcs megyei sírban a koponyán bőrleplet talált, ahol a szemek és a száj helyét ezüstlemezzel jelölték. A lelet nagy feltűnést keltett, mert egyes nyelvrokaink szinte napjainkig használtak halotti álarcokat a temetkezésnél.

A kora Árpád-korban alaposan megváltozik a temető képe. Eltűnnek a lócsontok, hiszen a lovas temetkezést az egyház szigorúan tiltotta. A hajdan a sírba tett lovat, úgy látszik, a középkorban az egyháznak ajándékozták, vagy kifizették a ló árát, legalábbis egy 1383-as adat erre látszik utalni. Az előkelők egy részét nyugati mintára a templomok kriptájába helyezték el, vagy a templom körüli zárt temetőkertbe temetkeztek. A családok azonban igyekeztek továbbra is együtt temetkezni, bár ezt a szokást századokon át tiltották a rendeletek. A XVI. századi protestáns zsinatok figyelmeztették a hívőket, hogy kerüljék a felettébb való jajveszékelést és babonás pompát, a holtakért lakomát, könyörgést, alamizsnát ne csináljanak. A XVIII. századi helytartótanácsi rendeletek igyekeznek a temetőket a városokon kívül elhelyezni, és újra meg újra tiltják a költséges torokat.

A századfordulón temetkezési szokásaink sok mozzanata hasonló volt más szomszédos népek temetkezési szokásaihoz. A halál bekövetkeztére elsősorban az állatok viselkedéséből következtek. A haldokló feje alól kivették a tyúktollal töltött párnát, mert a néphit szerint nem tudott meghalni az, akinek ilyen párna volt a feje alatt. A haldoklók az ágyból a földre kíváncsoztak, azt gondolván, hogy így könnyebben térnek meg az anyaföldre. A halál beálltakor a tükröket s más fényes felületeket betakarták. Az ablakot kinyitották, hogy a halott lelke könnyebben távozzék. (Bár helyileg ennek az ellenkezője is előfordul, s az

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

ablakot nem szabad kinyitni; ha halott van a háznál.) A tüzet eloltották a halottas háznál, a háziak a szomszédban főztek ilyenkor. Éjszaka virrasztottak a halottas házban, énekeltek, beszélgettek; a virrasztó is a népköltészet előadásának egyik fontos alkalma volt. A halottat mindig lábbal vitték ki a házból. Sok helyütt a koporsót a Szent Mihály lovának nevezett négy lábú farámára fektették. Rengeteg mágikus praktikát műveltek, például a halott lábujját kisgyermekével megfogatták, hogy ne sokáig emlegesse. A halál tényét harangozással adták a közösség tudomására; másként szólt a harang férfinak, asszonynak, gyermeknek. A temetési szertartások ellátására már igen régóta önszervező egyletek alakultak. E régen elterjedt gyakorlatnak emlékét századunkig megőrizte Kolozsvár Hóstatnak nevezett külvárosában a Kalendás társaság, melynek tevékenységéről K. Kovács László írt szép monográfiát. Kalendás társaságról már a XI. században tudunk, nevüket onnan kapták, hogy minden hó első napján gyűltek össze ügyeik intézésére. – A céhek fennállása idején külön paragrafusok gondoskodtak a céh tagjainak illendő eltemetetéséről.

Temetéskor a halott ruháján minden kötést kioldottak, a gombokat kigombolták, a halott szemére pénzt helyeztek. Országosan elterjedt szokás volt a halott hasára aratósarlót vagy más éles vastárgyat helyezni, hogy „ne fúvódjék fel”. E racionális magyarázat feltehetően régebbi babonás ok helyére lépett. Néhol a koporsó mértékvételekor vesszővel vagy nádszállal mérték meg a kiterített halott hosszát. (Ezt a szokást a magyarországi horvátok is gyakorolták, és a nádszálat a temetés után a síron helyezték el.) A koporsóba a halott kedves tárgyait tették, sőt az is előfordult, hogy a régebben elhunytaknak küldtek valami tárgyat, amit elfelejtettek koporsójába tenni. A Jászságban azt tartják, hogy az utolsó elhunyt őrt áll a temető kapujában, egészen addig, amíg új halott nem váltja fel.

Magyarország keleti részén, Erdélyben és más református vidékeken különösen érdekesek a temetőben felállított fejfák. A legjellemzőbb típusok a kopjafák, a csónak alakú és gombos fejfák. Az utóbbi két típust lokálisan emberalaknak is szokták értelmezni. A szamoszegi, szatmárcsekei és más temetők csónak alakú fejfái valóban emberalakok benyomását keltik, és havas téli napon döbbenetes hatást váltanak ki: mintha bálványok sorsfala közt haladnánk végig. Az ún. gombos fejfákat is úgy képezhették ki, hogy

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

stilizált emberalak benyomását keltették. A kutatók török hatást vélnek bennük felfedezni. Sajnos a „fejtől való fák” a faanyag romlandósága miatt egyre inkább pusztulnak, eltűnnek, és talán soha nem is sikerül kideríteni eredetüket, értelmüket, hiszen történeti anyagunk már jóformán nincs is.

Fejfák, kopjafák

Még a századforduló körül is elterjedt szokás volt megülni a fiatalon elhunyt legény vagy leány lakodalmát. Ilyenkor a gyászolók lakodalmi öltözetben vonulnak a sírhoz. Az elhunyt „vőlegénye” vagy „menyasszonya” lehetett az elhunyt jegyese, szeretője vagy esetleg valamely rokona, aki fáradozásáért ajándékot kapott a családtól. Az elhunyt legényt koszorúslányok, az elhunyt leányt vőfélyek kísérték.

A történeti adatok többféle gyászszínről is szólnak: vörös, sárga, fehér gyászruháról. Ma még néhány Somogy megyei községben, így Csökölyben ismerik a fehér gyászt. Néhány évtizede az Ormánságban még általános volt a fehér női gyászöltözet hordása. Ma városi hatásra általában feketében gyászol a falu is.

A magyar temetési szokások egyik legarchaikusabb, legszebb költői mozzanata a kötetlen, recitált siratók előadása. E siratók egészen századunkig fennmaradtak, annak ellenére, hogy az egyházak nem nézték jó szemmel e szokást, s mindig arra törekedtek, hogy vallásos tartalmú egyházi énekekkel, szövegekkel

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

helyettesítsék. Az énekekben a halott hozzátartozói szólnak az eltávozotthoz, és a hagyományos formulákat a valós mozzanatokkal vegyítik. A magyar zenefolkloristák érdeme, hogy az utolsó két évtizedben a siratók nagy számát, gazdagságát tudták felszínre hozni, hiszen ezt a műfajt már úgyszólván kihaltak tekintették.

A jajszóval történő, kötetlen siratás múltja az ismeretlenség homályába vész, a középkori latin krónikák tanúsága szerint a legrégebb időktől kezdve ismert volt, és szokás volt az elhunyt jeles vezérek, katonák temetése alkalmából az első személyes siratás is, vagyis a sirató az elhunyt nevében mondta el egyes szám első személyben saját tetteit. (Ennek a szokásnak emlékét őrzi néhány sírfeliratunk, amelyek a halott nevében mondják el, hogy miként pusztult el, s hogyan távozott az élők sorából.) A jajszóval történő, hangos siratás úgyszólván kötelező volt, megszólták azt, aki nem siratta el hozzátartozóját.”

Összegzés: Mint azt az anyag terjedelme is mutatja, itt sem kell törekednünk az anyag teljes átadására. Érdeemes az évszaknak, vagy a csoport érdeklődési körének megfelelően az anyag szűkítése.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

9. óra

A nők helyzete Magyarországon, a nők, mint kisebbség és identitás

Feldolgozás szempontjai:

A nők helyzete a világ legtöbb országában kívánnivalót hagy maga után. A nők a legtöbb társadalomban hátrányos helyzetű csoportnak számítanak, bár az őket ért hátrányos megkülönböztetés számos okra vezethető vissza. Az óra anyaga segít szélesebb kontextusba helyezni a magyarországi nők helyzetét.

Feldolgozás:

„Az általánosan elfogadott számok alapján eddig úgy tudtuk, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaságban éves szinten 10-15 ezer nőt és gyermeket erőszakolnak meg. Ehhez képest az American Journal of Public Health című tudományos folyóiratban megjelent tanulmány szerint ez messze elmarad a valóságos számoktól. A kutatók becslése szerint 2006 és 2007 között, 12 hónap alatt összesen 400 ezer 15 és 49 év közötti nőt erőszakoltak meg az országban. Naponta ezeregyszázat, óránként negyvenötöt, három percenként kettőt

Azt természetesen a kutatók eddig is pontosan tudták, hogy a korábbi adatok vélhetően alulbecsültek, hiszen az áldozatok nagy része nem hajlandó bevallani az őt ért sérelmeket, a tradicionális afrikai társadalmakban ugyanis kiközösítés fenyegeti azt a nőt, aki férjén kívül mással is szexuális kapcsolatot létesít – mindegy, hogy önszántából vagy erőszak hatására. A témában készült tanulmányok ráadásul jellemzően kizárólag a szülőképes női lakosságot veszi kutatásuk alapjául, noha jelentések tömegei jelzik, hogy a szexuális erőszaknak gyakran kisgyermek és idősek – sőt, férfiak – is áldozatául esnek.”¹¹

¹¹ <http://mindennapi.hu/cikk/vilaghir/percenkent-eroszakoljak-meg-a-kongoi-noket/2011-05-12/3226>

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Nők Magyarországon

Statisztikai adatok is igazolják azt, amit amúgy is tudunk: a nők helyzete igencsak ellentmondásos ma Magyarországon. Amíg ugyanis életésélyeik sokkal jobbak, mint a férfiaké és az oktatásban is sokkal aktívabbak; ezzel együtt jóval leterheltebbek, s anyagilag legalábbis jóval kevésbé elismertek, mint az erősebbnek kikiáltott nem. Magyarországon egyébként a nők egyenjogúsága nagyjából hasonló a közép-kelet-európai régió más országaihoz.

Magyarország a 65. abban a Gazdasági Világforum által készített, 115 országot tartalmazó rangsorban, amely a nemi egyenjogúságot vizsgálja több megközelítésben is. A jelentés a gazdasági lehetőségeket (munkavállalás, jövedelmi különbségek), a felsőoktatásban való részvételt, a politikai döntéshozatalhoz való hozzáférést és az egészségi állapot különbségeit veti egybe, s ezek alapján készül a rangsor immár négy éve. A 2009-es rangsort Izland vezette. A listán a középmezőnyben elhelyezkedő Magyarországon egyébként a statisztikai adatok azt mutatják, hogy számos megközelítésben a gyengébbnek titulált nem valójában ma már az erősebb nem.

Nem utolsósorban igaz ez az életésélyekre. Mint a Központi Statisztikai Hivatal által a napokban közzétett jelentésből kiderül: A nők születéskor várható **élettartama jelenleg 78 év**, ami nyolc évvel hosszabb, mint a férfiaké. Ennek oka a többi között az, hogy az életmódjukban egészségtudatosabbak, a testi vagy lelki gondjaikkal hamarabb fordulnak orvoshoz, mint a férfiak. Ezzel állhat egyébként összefüggésben az az érdekes adat, mely szerint közel **kétszer annyi a pszichiátriai női betegek száma, mint a férfiaké**. S a férfiak körében négyszer annyi az öngyilkosságot elkövetők száma, mint a nők körében.

Az oktatásban is a nők viszik a prímet. A mai magyar jelzőszámok szerint ugyanis a tanulást a férfiak könnyebben feladják, mint a nők, és rövidebb ideig ülnek iskolapadban, mint a lányok. A felsőoktatás alap- és mesterképzésében határozott, a doktori képzésben hajszalnyi a női túlsúly.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Mindezzel együtt is a munkaerőpiacon a nők kevésbé vannak jelen, mint a férfiak, bár a kereső munka szerepe és a nők önálló karrierigénye iskolázottságuk függvényében nő. A foglalkoztatás aránya körökben 49,9 százalékos, 11,2 százalékponttal elmaradva a férfiakétól. Míg az Európai Unióban a 15–64 éves férfiak 73 százalékanak, illetve a nők 59 százalékanak van jövedelemszerző foglalkozása, addig Magyarországon ez az arány mindkét nem esetében elmarad az uniós átlagtól, ámbar a férfiak lemaradása számottevőbb. Tény persze, hogy a nők munkaerő-piaci esélyeit jelentősen befolyásolják családi kötıtségeik, így részmunkaidős munkát zömében a kisgyermeket nevelő anyák vállalnak, hivatástudatból vagy megélhetési kényszerből. A helyzet 2009-ben a világgazdasági válsággal összefüggésben annyit változott, hogy a munkáltatók gazdasági okból szélesebb körben választották megoldásként ezt a foglalkoztatási módot. Az unióban jelenleg minden harmadik nő és a férfiak több mint 8 százaléka dolgozik részmunkaidőben. Nálunk ugyanakkor ez az arány 7,5, illetve 3,9 százalék.

A nemek eltérő munkaerő-piaci esélyeit jelzik a nemek közötti jövedelmi különbségek. Bár a nők nagyobb arányban töltenek be szellemi munkakört, mint a férfiak – jellemzően tömegesen alacsonyabb presztízssű és/vagy bérezésű, szerényebb előmenetelű helyeken dolgoznak, mint a férfiak. Idehaza a nők havi nettó átlagkeresete 115 119 forint, a férfiaké ugyanakkor 128 615. Még kirívóbb a különbség a szellem foglalkozásúak körében: 134 993 forint áll szemben 186 796 forinttal.

Miközben több férfi dolgozik "intézményesen", keresetért, **a nők elsősorban "vesztesei" a családi munkamegosztásnak, aminek eredményeként a jövedelemszerző és a háztartási elfoglaltságot együttvéve a nők napi munkaideje hosszabb és szabadideje rövidebb, mint a férfiaké.** Az otthoni feladatokból a skandináv férfiak vállalják a legnagyobb részt, míg a spanyolok vagy az olaszok fele annyit sem, mint feleségeik. A legtöbb házimunkát naponta – több mint 5 órát – az észt, szlovén, magyar és spanyol nők végzik, míg skandináv társaik egy órával kevesebbet.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.
Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Munkaerő-piaci jellemzők

	Nő	Férfi
KSH: Magyarország, 2009		
Foglalkoztatási arány, 15 – 64 évesek, százalék	49,9	61,1
Munkanélküliségi ráta, 15 – 64 évesek, százalék	9,8	10,3
Részmunkaidőben dolgozók aránya, százalék	7,5	3,9
Az összes alkalmazásban állóból, szellemi foglalkozásúak aránya, százalék	56,8	31
Nettó havi átlagkereset, forint 2008.	115 119	128 615
Szellemi foglalkozásúak nettó havi átlagkeresete, forint 2008.	134 993	186 797
Fizikai foglalkozásúak nettó havi átlagkeresete, forint 2008.	80 540	96 917
Öregségi nyugdíj havi átlagösszege, forint 2008.	86 357	104 749

Magyarország GENDER GAP indexei¹²

	Index (1=teljes egyenlőség a nemek lehetőségei között)
Gazdasági lehetőségek	0,674
Oktatásban való részvétel	0,992
Egészségi állapot	0,979
Döntéshozatali pozíciók	0,106
Összesen	0,688

Szerző: Világ gazdaság Online

¹² Gender gap: nemek közötti különbség (pl. bizonyos dolgokhoz való viszonyulásban)

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A nők elleni erőszak fajtái

Nők elleni erőszaknak nevezünk minden olyan erőszakot, amely a személy *nemi hovatartozása miatt* történhet és történik meg valakivel. Az alábbiakban partnerkapcsolati erőszak legjellegzetesebb példáit soroljuk fel.

Szóbeli (verbális) erőszak

A nő lekicsinylése, sértegetése, gúnyolódás, nevetségessé tevés (például a nő külseje, vallása vagy faji hovatartozása miatt), bántalmazással, veréssel való fenyegetés, gyerekek elvételével, öngyilkossággal való fenyegetés.

Lelki erőszak

Alapvető érzelmi igények és szükségletek megtagadása, barátoktól, munkától, családtól, kedvenc foglalatosságoktól való elszigetelés vagy eltiltás, féltékenység, nő önbizalmának módszeres lerombolása. Elzárkózás a problémák közös megbeszélésétől, nő állandó hibáztatása, értéktárgyainak összetörése, tárgyak összetörése/dobálása/csapkodása, fegyverrel való fenyegetőzés, félelmet keltő viselkedés (dühödt nézés, üvöltés), támadó faggatózás, életveszélyes/ijesztő autóvezetés, telefon és egyéb kommunikációs csatornák lezárása, telefonon való állandó ellenőrzés, nő zsebeinek/táskájának átkutatása.

Testi (fizikai) erőszak

Lökdösés, pofozás, fojtogatás, haj húzása/kitépése, ököllel/eszközzel való ütés, rugdosás, harapás, rázás, égetés, fegyverrel (késsel, lőfegyverrel, nehéz tárgyakkal) való fenyegetés vagy bántás, alapvető testi igények és szükségletek megtagadása (éheztetés, szomjaztatás, alvásmegvonás, ürítkezés kontrollálása), bezárás, kizárás, megkötözés és mozgásszabadság korlátozása.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Szexuális erőszak

Nem kívánt szexuális tevékenységre való kényszerítés, nemi erőszak, szexszel való fájdalomkózos vagy megalázás, tárgygal való nemi erőszak, intim testrészeik bántalmazása, másokkal való közösülés/prostitutáció kényszerítése, reprodukív jogok korlátozása: fogamzástgátlás akadályozása vagy kényszerítése, terhességre vagy abortuszra kényszerítés.

Gazdasági erőszak

Anyagi függésben tartás, munkáról való lebeszélés vagy eltiltás, nő fizetésének elvétele, mindennapi kiadások megkérdőjelezése és fillérre való elszámoltatása, közös néven levő céggel (Bt., Kft.) való sakkban tartás/zsarolás

Miért túrik a nők a családon belüli erőszakot?

Számtalan oka lehet annak, hogy a nők nem lépnek ki egy erőszakos kapcsolatból. Az alábbiakban a leggyakoribb okokat és indokokat ismertetjük:

A gyerekek: "A gyerekeknek szükségük van apára. Egy erőszakos apa is jobb a semminél."

Házastársi eskü: "Meggfogadtam, hogy a felesége maradok, míg a halál el nem választ. A rossz tulajdonságait is el kell fogadnom."

Szerelem: "Szeretem. Amikor nem durva, boldog vagyok. Ha vele maradok, talán a szerelmem megváltoztatja."

A valóság letagadása: "Nem is igazi erőszak, amit velem csinál. Ki lehet bírni. Más nőknek sokkal rosszabb."

Szégyenérzet: "Jobb, ha nem tud erről senki. Nem bírnám elviselni, ha kiderülne, miket csinál velem."

Bűntudat: "Biztosan én tehetek róla. Valamit nem csinállok jól. Megérdemlem, hogy így bánik velem."

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Az önbecsülés hiánya: "Úgysem találnék nála jobbat. Azt mondja, hogy csúnya vagyok, és ráadásul rossz anya és feleség."

Félelem: "Megfenyegetett, hogy ha elhagyom, utánam jön, és megöl engem is, meg a gyerekeket is."

Beletörődés: "Úgysem tudok változtatni a helyzetemen. Ő az erősebb. Senki sem segíthet rajtam."

Felelősségérzet vagy társadalmi nyomás: "A családnak mindenképpen együtt kell maradnia. A család összetartása a nők dolga."

Anyagi biztonság vagy gazdasági függés: "Nem tudnám egyedül eltartani magamat és a gyerekeket. Egyébként is, hová mehetnék?"

Érzelmi zsarolás: "Azt mondta, nem tud nélkülem élni. Azt mondta, öngyilkos lesz, ha elhagyom."

Összegzés: Egy főként nőkből álló csoportban saját helyzetük értékeléséhez nyújthat segítséget az óra. Ugyanakkor figyelemmel kell lennünk a téma érzékeny voltára, és az esetleges személyes érintettségre.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

10. óra

A roma nők helyzete Magyarországon:

A feldolgozás szempontjai: A roma nők társadalomban és a roma társadalomban elfoglalt helyzete és szerepe különbözik a többségi társadalom nőtagjainak helyzetétől és szerepétől Ezen különbségek feltárása és az okok keresése az óra feladata.

Feldolgozás:

Magyarországon meglehetősen későn, az államszocializmus idején kezdtek megjelenni tömegesen ipari munkahelyeken és városi lakóhelyeken a cigányok (**erőltetett iparosodás**).

Kérdéses, hogy az elmúlt évtizedekben milyen mértékben alakulhattak át a cigányság **iskoláztatási, munkavállalási, gyermekvállalási** mintái, és ezek mennyiben változtattak a hagyományos női szerepeken, életstratégiákon a romák körében?

Kevés olyan tanulmány jelent meg az utóbbi években, hazánkban, amely a fiatal roma nők helyzetével foglalkozik.

Iskolai teljesítmény és továbbtanulás a romák között

Még ma is nagyon alacsony azoknak a romáknak a száma, akik az általános iskola nyolc osztályának elvégzése után továbbtanulnak. Az általános iskola elvégzése ellenben már régóta kötelező, és a cigányok nagy többsége ma már megszerzi ezt a minimális végzettséget.

A két világháború között a roma tízen- és huszonéves korosztályok kb. 10-20%-a járt ki legalább nyolc iskolai osztályt.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A második világháborút követő évtizedekben párhuzamosan nőtt a lányok és a fiúk körében az alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezők aránya a 90%-os szint fölé.

Az általános iskola elvégzése után a fiúk nagyobb arányban fordultak szakmát adó képzések felé, míg a lányok közül többen kerültek általánosabb képzést és érettségit nyújtó intézményekbe. Így az érettségizők között már a 70-es években több volt a nő, mint a férfi.

Az 1993-as, cigányok körében végzett vizsgálat adatai szerint az akkor huszonéves romák 70-80%-a végezte el az általános iskolát.

- A nők körében némileg alacsonyabb (72%) a nyolc osztályt végzettek aránya.
- A férfiaknál ez az arány 80%, ám ez a különbség nem tekinthető jelentősnek.
- Ez az iskolázottsági arány megfelel a 60-as évekbeli magyarországi átlagnak.

A férfiak iskolázottságában a legdinamikusabb fejlődési időszak a 60-as és 70-es évekre tehető, a nők körében folyamatos volt az alacsonyabb szintről indult növekedés az utóbbi évtizedekben, egészen a 80-as évekig.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

**Legalább általános iskolát végzett nők és férfiak aránya a romák és nem romák egyes korosztályaiban
(százalékos adatok)**

	Össznépesség						Cigányok	
	1949		1970		1990		1993	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
15-29	37,9	39,1	88,7	92,2	92,9	95,0	61,6	66,5
20-29	27,8	24,9	85,8	87,3	96,8	96,5	79,5	72,4
30-39	22,0	18,9	65,6	61,2	96,6	96,1	74,8	50,5
40-49	16,6	15,7	47,7	34,2	93,5	92,4	62,8	38,1
50-59	15,7	13,6	30,4	21,6	79,0	70,2	36,3	15,7
60-69	13,4	10,4	18,2	16,2	53,2	36,8	13,9	5,5
70-X	9,3	8,1	15,5	14,2	32,1	22,8	14,3	6,1
15-X	21,9	19,5	55,1	48	82,8	73,9	65,0	50,7

Forrás: KSH (1996), illetve az 1993-as Cigányvizsgálat

Normál és kisegítő iskolába járó roma gyerekek nemek szerinti megoszlása 1993-ban (%)

	Fiú	Lány	Összesen	Esetszám
Normál általános	48,9	51,1	100,0	1488
Kisegítő iskola	55,6	44,4	100,0	216

Forrás: Cigányvizsgálat (1993)

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A következő táblázatok azt is megmutatják, hogy a lányok általában jobban tudnak igazodni az általános iskola követelményeihez. Ez nem csupán a romák körében megfigyelhető jelenség.

Az eddig évet vesztek és a többiek nemek szerinti megoszlása a hetedik és nyolcadikos roma gyerekek körében 1993-ban (%)

	Fiú	Lány	Összesen	Esetszám
Vesztett évet	54,3	45,7	100,0	221
Nem	44,0	56,0	100,0	125

Forrás: Cigányvizsgálat (1993)

Normál iskolába járó roma lányok és fiúk legutóbbi bizonyítványának átlaga 1993-ban

	Fiú	Lány	Összesen	Esetszám
3-4. osztály	3,16	3,46	3,32	373
5-6. osztály	3,06	3,26	3,16	324
7-8. osztály	2,96	3,15	3,06	294

Forrás: Cigányvizsgálat (1993)

Az iskolai végzettség nemek szerinti arányának korábbi alakulása a cigányok között arra enged következtetni, hogy a roma lányok jobb iskolai teljesítménye nem párosul több szülői ambícióval a továbbtanulás tekintetében, sőt elsősorban a fiúk taníttatását támogatják.

Az igen csekély számú roma továbbtanuló különböző iskolatípusok szerinti elhelyezkedése lényegesen különbözik az össznépszerűben tapasztaltaktól. Az általános után tanulók nagyobb része megy szakmunkásképzőbe és szakiskolába, és csak kevesen szereznek érettségit.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Lányok aránya a különböző iskolatípusban tanuló romák körében 1993-ban (%)

	Nemek megoszlása		Összesen	Esetszám
	Lányok	Fiúk		
Szakiskolák	85,2	14,8	100,00	27
Szaktanulmányképzők	42,3	57,7	100,00	97
Szakisk. és szakm. együtt	51,6	48,4	100,00	124
Szakközépiskolák	59,3	40,7	100,00	27
Gimnáziumok	57,1	42,9	100,00	14
Szakközépiskolák és gimnáziumok	58,5	41,5	100,00	41
Együtt	53,3	46,7	100,00	165

Forrás: Cigányvizsgálat (1993)

Gyermekvállalás

Közkezen forgó adatok híján is elterjedt vélekedés hazánkban, hogy a romák körében jóval magasabb a születések aránya, mint a népesség egyéb csoportjaiban. Az alábbi táblázatból világosan kiderül, hogy napjainkban a cigányok családjában jóval több gyermek van, mint a nem cigányoknál. Az is látható, hogy századunk korábbi évtizedeiben volt olyan időszak, amikor az egész népességre magas gyermekszám volt jellemző.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.
Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Nők megoszlása az élve született gyerekek száma szerint (%)

	Élve született gyerekek száma						Összesen
	0	1	2	3	4	5-x	
Házass							
1920	17,9	16,6	12,5	10,9	9,2	32,9	100,0
1949	18,4	22,3	20,7	13,1	8,3	17,2	100,0
1970	13,8	29,2	31,0	12,7	5,8	7,5	100,0
1990	8,8	26,2	45,9	12,9	3,6	2,6	100,0
Cigányok							
1993	3,3	13,3	23,5	23,0	14,5	22,4	100,0
Özvegy							
1920	11	9,6	11,0	10,9	10,4	47,1	100,0
1949	14,3	14,8	15,6	13,1	10,2	32,0	100,0
1970	13,6	19,8	22,7	15,3	9,8	18,8	100,0
1990	10,7	23,4	32,2	16,2	7,7	9,8	100,0
Cigányok							
1993	3,7	7,0	12,5	15,3	12,5	49,0	100,0
Elvált							
1949	37,0	30,5	16,1	7,7	3,8	4,9	100,0
1970	24,1	36,8	22,2	8,8	3,9	4,2	100,0
1990	13,1	37,1	33,8	10,2	3,2	2,6	100,0
Cigányok							
1993	5,4	15,8	23,6	20,0	12,1	23,1	100,0

Forrás: Cigányvizsgálat (1993)

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

1000 megfelelő korú nőre jutó élveszülések száma

1000 megfelelő korú nőre jutó élveszülések száma

		15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-49	15-49	
Össznépesség	1921	40,7	202,0	212,1	126,7		25,2	116,8	
	1930-1931	40,9	158,5	151,8	110,7	74,8	15,7	88,0	
	1948-1949	46,5	163,0	137,7	88,5	54,5	11,0	76,1	
	1969-1970	51	162,2	111,0	52,8	19,0	2,3	56,6	
	1993	34,0	123,2	112,3	48,1	16,1	1,9	45,3	
	Romák 1990-1993	137,0	217,8	141,6	98,4	51,9	10,4	111,7	
	Romák 1990-1993 a korcsoportok 1990-es országos megoszlásával súlyozva								92,6
	Romák 1990-1993 a korcsoportok 1930-as országos megoszlásával súlyozva								107,6
	Romák 1990-1993 a korcsoportok 1920-as országos megoszlásával súlyozva								111,2

Forrás: KSH (1995), illetve az 1993-as cigányvizsgálat

A táblázatban jól látható, hogy a 90-es évek elején a roma nők szülési arányszáma az első világháborút követő országos adatokhoz áll a legközelebb. Nem mellékesen a romák korosztályi megoszlása is viszonylag hasonló az akkori népességéhez.

A cigányok körében a 90-es évek elején tapasztalható, a szülőképes korú nők arányában kifejezett születési ráta durván kétszer, két és félszer akkora, mint az össznépesség hasonló mutatója volt az utóbbi egy-két évtizedben. Az országos történeti adatokat tekintve azt láthatjuk, hogy ebben a században stabilan alacsony volt azoknak a nőknek az aránya, akik 18-20 éves koruk előtt vállaltak gyereket.

Ha a roma nők körében különböző korcsoportokban mutatkozó gyermekvállalási kedvét vetjük össze a jelenlegi országos adatokkal, akkor a születések kisebb koncentrálttsága tűnik fel a cigányok körében. Viszonylag sokan vannak a 20 évesnél fiatalabban és a 30 évesnél idősebb korban szülő roma lányok és asszonyok.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Transzítfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AI-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Ez önmagában nem sokat mond, hiszen a magasabb gyerekszám miatt kitolódik a szülési kor. Sokkal érdekesebb ennél az 50-80 évvel ezelőtti országos adatokkal történő összevetés, hiszen akkoriban a teljes népesség gyermekvállalási kedve még kevésbé (vagy egyáltalán nem) különbözött a 90-es években a romák körében tapasztalt szülési hajlandóságtól.

Az adatok tehát azt mutatják, hogy a romák szülési szokásai nem hasonlíthatók egyszerűen a nem cigány népességben korábban jelen lévő gyermekvállalási mintákhoz.

A legfontosabb eltérés talán az, hogy a 20 évesnél fiatalabb asszonyok is nagy gyakorisággal válnak anyává, miközben az ország többségi társadalmában a tizenévesek szülése akkor sem volt hétköznapi jelenség, amikor a lányok túlnyomó többsége ilyen korban már nem járt iskolába.

A romákról tapasztalatokat szerző pedagógusok véleménye által is jól megalapozott tény, miszerint a cigány gyerekek sokkal hamarabb nőnek fel, mint nem cigány társaik. Családjuk korábban tekinti felnőttnek őket. A tizenéves korban szövődő partnerkapcsolatok nem hasonlíthatók a nem roma társadalomban jellemző “tini szerelemhez”. A fiatalkori születeket felnőtt emberek döntésének eredményeként kell értékelnünk.

A legújabb demográfiai statisztikák a fiatalkori születek számának csökkenését mutatják, az abortuszok számának párhuzamos növekedése mellett.

Munkaerő-piaci aktivitás

A korábbi, **1971-es Cigányvizsgálat** adatai szerint **a munkaképes korú cigány férfiaknak 85%-a dolgozott.** Ebből 75% volt állandó munkaviszonyban, további 10%-uknak pedig ideiglenes munkaviszonya volt vagy önállóként dolgozott. Ez az arány csak kicsit tért el az össznépségekben mért megfelelő arányszámtól.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Foglalkoztatott nők és férfiak aránya a munkaképes korú romák és az össznépeség körében különböző években %

Foglalkoztatottak aránya a munkaképes korúak százalékában¹³

	1971		1987 ¹⁴		1993	
	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak
Össznépeség	65,1	86,2	74,7	81,8	56,9	63,0
Romák	30,3	85,2	49,3	74,4	16,3	28,8

Forrás: KSH (1988, 1997), illetve az 1971-es és 1993-as cigányvizsgálat

Országosan a nem dolgozó munkaképes korú férfiak több mint fele tanuló volt, míg a cigány férfiak megfelelő csoportjában csak minden harmincadik megkérdézett járt éppen iskolába. A nyolcvanas években a munkaképes férfiak háromnegyede dolgozott. 1994-re ez az arány 28%-ra zuhant.

A roma nők munkaerő-piaci részvétele némileg másképp alakult az utóbbi néhány évtizedben. 1971-ben a munkaképes korúaknak kevesebb, mint harmada volt foglalkoztatott. Ez az arány jócskán elmaradt a 65%-os országos szinttől.

A hetvenes évek második felére aztán jelentősen megemelkedett a női foglalkoztatottság szintje a cigányok körében. A munkahellyel rendelkezők aránya a nyolcvanas években nagyjából változatlan maradt. Ekkor körülbelül minden második munkaképes korú cigány nőnek volt munkája.

A rendszerváltást követő nagymértékű visszaesés hasonló arányú volt, mint a férfiaknál. A foglalkoztatottság szintje a harmadára esett vissza. 1978-ban a 25-39 év közötti férfiak 85-90%-a volt foglalkoztatott, a 20-24 éveseknek és a 40-60 éveseknek pedig a négyötöde volt állásban. 1987-re az 55 évnél idősebbeknek már kevesebb, mint a fele volt foglalkoztatott.

¹³ A 15-59 éves férfiak és a 15-54 éves nők körében. A gyesen, gyeden lévők nem számítanak foglalkoztatottnak, a katonák viszont igen.

¹⁴ Itt és a további táblázatokban az 1971 utáni, de 1993 előtti adatok a 93-as vizsgálatban felmért munkatörténet alapján végzett becslések.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A képzettség és a foglalkoztatottság:

A roma férfiak között 1978-ban ugyanolyan arányban voltak állásban a 8 általánost végzettek, mint a magasabb képzettséggel rendelkezők. A rendszerváltozás után már jelentős eltérés volt az általánost végzett és az ennél magasabb képzettségű cigányok foglalkoztatottsági aránya között.

- Általános iskolát végzettek 35%-a dolgozott.
- Szakirányú végzettséggel rendelkezők 50%-a dolgozott.
- A teljesen képzetlenek lemaradása tovább nőtt, közülük csak minden hatodiknak volt munkája 1994-ben.
- A nők körében 1987-ben éppen a képzettebbek foglalkoztatottsága volt alacsonyabb, 1994-re már nem változtak érdemben a cigányok körében a foglalkoztatási arányok.

Foglalkoztatott cigány férfiak és nők, valamint a gyesen, gyeden lévő nők aránya különböző években a munkaképes korúak százalékában

	1987		1989		1991		1993	
	%	n	%	n	%	n	%	n
Cigányok								
Foglalkoztatott férfiak aránya	74,4	1966	66,1	2110	46,5	2307	28,8	2469
Foglalkoztatott nők aránya	49,3	1923	43,0	2087	30,8	2242	16,3	2409
Nők gyesen, gyeden	6,0	1923	8,3	2087	11,9	2087	14,8	2409

Forrás: Cigányvizsgálat, 1993

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A különböző cigánycsoportok jellemzői:

Komoly hibát követnénk el, ha a cigányságot egységes csoportként kezelnénk, megfeledkezve ezen etnikum szegmentáltságáról.

Megkülönböztetünk:

- magyar anyanyelvű cigányokat, avagy romungrókat,
- cigány anyanyelvűeket, azaz oláh cigányokat,
- a román egy dialektusát beszélő beásokat.

1971-ben a cigány népesség 70%-a volt magyar anyanyelvű, mára azonban már 90%-uk az. Így lassan ez a megkülönböztetés is kezdi értelmét veszíteni.

Talán joggal feltételezhetjük, hogy a különböző cigánycsoportok családjában eltérő módon alakult a nők szerepe. Az 1993-as vizsgálat idősebb korosztályainak adataiból arra következtethetünk, hogy legelőször a magyar nyelvűek kapcsolódtak be az oktatásba.

Az egy- másfél évtizedben, a cigány férfiak ipari munkahelyekre való tömeges belépésének időszakában a beás anyanyelvű férfiak végzettségi szintjének alakulása tartotta a lépést (feltehetően) a romungró csoportokéval, ám a nők között éppen a beások körében valószínűsíthető a legnagyobb lemaradás.

A 70-es, 80-as években aztán a beás nők között volt a leggyorsabb a 8 osztályt elvégzők arányának növekedése, miközben a cigány nyelvűek között történt a legkevesebb előrelépés.

A három nagy csoport nőinek utóbbi évtizedbeli iskolai pályafutásában mutatkozó különbségek annál is inkább érdekesek számunkra, mivel a férfiak körében ugyanezen időszak alatt nem volt érdemi eltérés a beások, az oláh cigányok és a romungrók iskolai sikerességének alakulásában.

A foglalkoztatási arányok alakulása a különböző roma csoportok férfiainak és nőinek körében részben párhuzamosan haladt az iskolázottabbak számának változásával.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Férfiak és nők foglalkoztatottsága 1987-ben és 1993-ban, beszélt nyelvi csoportonként¹⁵

	1987				1993			
	Férfi		Nő		Férfi		Nő	
Beszélt nyelvi csoportok	%	N	%	N	%	N	%	N
Magyar	75,3	1494	51,5	1458	31,5	1798	18,6	1766
Beás	73,6	231	44,4	232	32,3	254	14,7	251
Cigány	68,7	227	39,6	222	20,6	267	9,5	252
Együtt	74,3	1952	49,3	1912	30,3	2319	17,1	2269

Forrás: 1993-as Cigányvizsgálat

Az egyes roma-csoportokban uralkodó gyermekvállalási minták sajátosságairól a rendelkezésünkre álló adatok alapján nem sok biztosat tudunk mondani. Valószínűsíthető, hogy nincs érdemi különbség a szülési gyakoriságot tekintve a három csoport között. Az is sejthető, hogy a cigány nyelvű asszonyok általában hosszabb időszak alatt szülik meg az összes gyereket, mint a többiek.

Felnőttkorba lépő roma nők az új évezred küszöbén – lehetőségek és korlátok

Az alábbiakban egységesen kezelve a munkaerőpiac, a családtervezés és az iskolai pályafutás jellemzőit, a fiatal roma nők életesélyeiről fogalmazhatunk meg sejtéseket.

A most felnövő fiatal roma nemzedékek szüleikénél jobb életkörülmények közé kerülésének elengedhetetlen feltétele a korábbi generációkra jellemzőnél magasabb iskolázottsági szint elérése.

A magasabb iskolai végzettség elérésének gátjai közül itt hármat emelnénk ki.

¹⁵ A munkaképes korú férfiak, illetve nők százalékában

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Nem kifejezetten a cigányokra jellemző probléma, de a romák többségére érvényes az, hogy az iskolába kerülő gyermekek **nincsenek** kellőképpen **felkészülve az írás és olvasás készségeinek megfelelő szintű elsajátítására**. Mindezek, a meseolvasás és hallgatás, a könyv funkciójával, az írásos szöveg mibenlétével való ismerkedés a roma gyerekek többségénél elmarad. Így a kezdetektől fogva lemaradnak társaiktól.

Külön problémát jelent a cigánygyerekek számára az otthoni és az iskolai nyelv eltérése. Nem csupán az iskolára jellemző középosztálybeli nyelvezet okoz problémát a kommunikáció során — ez minden, alacsony iskolázottsági szülő gyermekének akadály a tanulásban. A cigányok szóhasználata az igen erőteljes elmagyarosodás ellenére is különbözik a nem cigány népességétől. Ez néha csak a szavak kiejtésének különbözőségében jelenik meg, ám ez is komoly nehézségeket okoz a megértés és megértetés folyamatában.

A harmadik tényező lehet az egyes korosztályokba tartozó roma gyerekek többiekétől eltérő otthoni kezelése. A kisiskolás cigánygyerekek nem cigány társaikhoz képest hamarabb kapcsolódnak be a házimunkába, és aztán hamarabb tekintik önálló döntésre képes felnőtteknek is őket. Ez különösen fontos szerepet játszhat a lányok iskoláztatási esélyeinek szempontjából. A jelenséget pozitív élményként élik meg a pedagógusok az óvodában és az alsó tagozatban, azonban később nevelhetetlennek minősülnek a roma gyerekek. A 4-8 éves roma gyermekeknél előnyt jelent, hogy nem szorulnak állandó pátyolgatásra, sőt a lányok nem csupán az óvó- és tanító néninek, de társaiknak is sokat segítenek. Tíz éves koruk után válnak a fiúk nehezen kezelhetővé, agresszívvá, a lányok pedig túlon túl zárkózottá. Itt érdemes utalnunk arra a korábban tárgyalt tényre, miszerint a roma lányok pár évvel korábban kezdenek szülni, mint az Magyarországon akár sok évtizede is szokásos volt. Az iskola felső tagozata a roma gyerekek számára már csak a legutóbbi jelenség miatt is kényelmetlen hely, bár nyilvánvalóan komoly szerepe van a cigányok iskolához való viszonyának az itt említett másik két problémának és egyéb tényezőknek is.

A hagyományos cigány foglalkozások eltűnése és az ipar megnövekedett munkaerőigénye megfelelő ösztönzőt jelentett a második világháborút követő néhány évtizedben a nyolc osztály elvégzésére. Ezzel

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

kapcsolatban szeretnénk emlékeztetni arra, hogy az össznépeségtől eltérően a romáknál az általános iskolai végzettség terjedése nem párhuzamosan folyt a két „nem” körében, először az iparban dolgozó férfiak körében kezdett terjedni a nyolc osztály kijárása.

Ma már a lányok is hasonló arányban végzik el az általános iskolát, mint a fiúk, bár foglalkoztatottság tekintetében sosem közelítették meg az országos átlaghoz hasonlóan a roma nők a férfiakat.

A rendszerváltás óta gyökeresen más munkaerő-piaci körülményekkel néznek szembe a fiatalok Magyarországon, mint a hiánygazdaság idején. Legalább valamilyen szakképesítés, de még inkább érettségi szükségeltetik ahhoz, hogy valakinek hosszú távon jó esélyei legyenek munkahelyszerzésre, és annak megtartására.

A cigányok a 80-as évektől kezdődően ismét lemaradtak a népesség átlagos képzettségi szintjétől, ahogy az általános utáni továbbtanulás széleskörűvé vált az országban. Ám a kilencvenes évek közepétől folyamatosan csökkenő gyerekszám a középiskolás korosztályokban megnyithatja az utat a romák számára is a középiskolák felé.

Az általános iskolát elvégző lányok számára azonban nem jelentkezik ilyen élesen a továbbtanulás kényszere. **Tizenöt és húsz éves kor között anyává válni teljességgel elfogadott, megbecsült státust jelent a romák között.** Ráadásul az anyának járó szerény állami segélyek a keresővel hosszabb ideje nem rendelkező háztartásokban kiegészítő jövedelemforrásból komoly bevétellé léphetnek elő. Ha nem is mindig a szociális juttatás nagysága, de rendszeres és biztos érkezése fontos szerepet játszhat a szegényebb roma háztartások gazdálkodásában. Ez szintén emeli az anya presztízsét a családban.

Ez egyfajta hagyományosabb női szerephez való (ideiglenes) visszatérést jelenthet a cigányasszonyok között, annak minden közismert negatív következményével a nők méltóságának és szabadságának tekintetében – és nem utolsósorban a családok anyagi helyzetének vonatkozásában is.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

A 90-es években szülőképes korú nők közül nagyon sokan hagytak fel szüleik vagy nővéreik szokásaival, több évvel eltolva az első gyermek megszületését (a szülések kitolódása már korábban elkezdődött). A megfelelő munkaerő-piaci lehetőségek megléte esetén a roma nők is gyorsan alkalmazkodnának az új helyzethez, késleltetve a gyermekszülést.

Összegzés: Az óra végén a csoport tagjait, főként a romákat meg lehet kérni saját helyzetük értékelésére.

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Mellékletek

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

Identitás klub

Modulzáró feladatsor

1. Értelmezd az alapfogalmakat!

- **identitás**.....
- **kisebbségi csoport**.....
- **rassz**.....
- **rasszizmus**.....
- **etnikai kisebbség**.....
- **nemzeti kisebbség**.....
- **szegregáció**.....
- **integráció**.....
- **holokauszt**.....

2. Jellemezd a rendszerváltozás előtti és utáni helyzetet Magyarországon!

(romák és nem romák szemszögéből)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Romák eredete, csoportosítása Magyarországon, jelképük, mesterségük!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

TÁMOP-5.3.1-C-09/2-2010-0068 „Trambulin”

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Az Országos Tranzitfoglalkoztatási Egyesület által megvalósított projekt.

Felnőttképzési nyilvántartási szám: **00015-2009**

Intézményakkreditációs lajstromszám: **AL-2222**

Programakkreditációs lajstromszám: **PL-5670**

4025 Debrecen, Barna utca 2. fsz. 1.

Tel/fax: +36 52 410 640

e-mail: orszagostranzit@gmail.com

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....